

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by

Ukrainian Publishers

ISSN: 0042-9422

No. 10 (571), October, 1995, Vol. XLVIII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*г-р А. Бедрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушпета, інж. В. Олесків,
проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилов.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 0171 607 6266

Факс: 0171 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1995 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (571)

ЖОВТЕНЬ, 1995

Річник XLVIII

Зміст X-ої книжки

Другий Великий Збір Конгресу

Слава Стецько: ГАРАНТІСЮ БЕЗПЕКИ НАЦІЇ Є ЇЇ ВЛАСНА СИЛА	1155
Василь Олесків: ПРИВІТ КОНГРЕСОВІ ВІД ПРОВІДУ І КАДРІВ ОУН	1161
Михайло Ратушний: ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	1163

До питань державного будівництва

Наталка Прудка: ДО ВАЖЛИВИШИХ ГОСПОДАРЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ	1174
Едіт Богацька: НАУКА І ОСВІТА В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА	1182
Ігор Кічак: КОЛИ БУВ ЗАХОПЛЕНИЙ ВАСИЛЬ ОХРИМОВИЧ?	1192
Оксана Гасюк: СОРОК ДНІВ ПІСЛЯ СМЕРТІ ПАТРІАРХА ВОЛОДИМИРА	1194
— ЗАЯВА ПАТРІАРХА ДИМИТРІЯ	1196

Література, мистецтво

Микола Олійник: ПАЛАЛИ КРОВ'Ю ДИКІ РОЖІ (закінчення, 2)	1209
Олександра Ковальова: КАХЛЯ: «ПОЛЮВАННЯ НА ОПЕНЯ — 1226; КАХЛЯ З КАПИНИ — 1227	
Дарія Рихтицька: ЖІНКА	1227
Микола Біденко: ЧОПОВІЙ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ	1228
Ольга Петрова: ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА (Лекція...)	1229

Наука, дослідження

Марія Якібчук-Боринська: З БАТЬКІВСЬКОЇ ХАТИ — У НЕВІЛЬНИЙ СВІТ	1237
Юрій Ковалів: МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО І ФУТУРИЗМ	1254
Григорій Дем'ян: ГЕНЕРАЛ «ТАРАС ЧУПРИНКА» У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ПРОСЛАВА СТЕЦЬКА	1264

Огляди, рецензії

Василь Ящун: ДО МЕТИ	1271
Едіт Богацька: КАМЕРНИЙ КОНЦЕРТ В МУЗЕЇ Т. ШЕВЧЕНКА В КИЄВІ	1273
Р. Володимир: КИТИЦЯ НА ЮВІЛЕЙ ЛАРИСИ МУРОВИЧ	1275
Анатоль Бедрій: ОДЕРЖИМА МІСІСІЮ	1276

Посмертні згадки

бл. п. ГРИГОРІЙ ЦЕБРІЙ	1278
бл. п. ІРИНА КАРПИНЕЦЬ	1279
— БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ	1280

Президія Другого Великого Збору КУН, Київ, 2–3.9.1995.

*Сидять від ліва: Степан Семенюк (Польща), Омелян Коваль (Бельгія), Орест Стеців (Канада),
Вол. Окіпнюк (Канада), Богдан Павлів (Київ), Марія Базелюк (Львів), Вол. Мазур (США),
Сергій Жижко (Київ), Григорій Дем'ян (Львів), Слава Стецько — голова (Київ),
Сергій Сіренко (Київ), Омелян Кушпета (Голляндія).*

*Відсутні в часі зняття цієї фотознімки: Дарія Гусяк (Львів), В. Олесків і М. Матвіївський (Лондон),
М. Кузів (Київ), Петро Дужий (Львів), І. Равлюк (Мюнхен), М. Ратушний (Київ), В. Керзюк
(Хмельницький), Т. Процев'ят (Львів), І. Білас (Київ), Марія Олійник (Донецьк).*

Слава СТЕЦЬКО

«ГАРАНТІЮ БЕЗПЕКИ НАЦІЇ Є ЇЇ ВЛАСНА СИЛА»

Доповідь Голови Конгресу Українських Націоналістів

Високоповажні Делегати та Гості Другого Збору Конгресу
Українських Націоналістів!

Під тиском національно-визвольної боротьби поневолених народів розвалилася найжорстокіша комуно-російська тюрма народів — ССРСР, а 24 серпня 1991 року було проголошено відновлення Української Держави. Акт відновлення був узаконений всенароднім волевиявленням на референдумі 1 грудня 1991 року. На жаль, представники відновленої молоді держави, знехтувавши волею народу, підписали угоду в Мінську, втягнувши Україну в так звану «Співдружність незалежних держав», у якій Росія мала б відігравати провідну роль. І через те, доки Україна залишатиметься в неоколоніальному СНД, доти гальмуватимуться процеси розбудови Української держави.

Організація Українських Націоналістів (ОУН), яка заініціювала Конгрес Українських Націоналістів, завжди боролася проти будь-яких намагань пов'язати Україну з Росією. І Конгрес Українських Націоналістів буде сприяти лише такій політиці, яка не допустить до поневолення України російським неоімперіялізмом будь-якого вигляду. Рівночасно хочу наголосити, що ОУН і Конгрес борються проти російського імперіялізму, а не проти держави російського народу на його етнічній території.

Конгрес виступає за сформування такого світового ладу, наріжним каменем якого мають стати ідея нації, ідеали свободи та справедливості. Принципи цього світового ладу — це взаємне визнання права кожного народу на державну самостійність на його етнічній землі.

24 серпня 1995 р. минули вже 4 роки від відновлення Української Держави. У нашій древній столиці далі бовваніють Леніни з його творцями найбільших злочинів останнього тисячоліття. Доки ж буде зловживатися терпеливістю народу?

У Криму та Севастополі засоби масової інформації у руках місцевої влади та шовіністичних, екстремістських організацій і партій, керованих з Москви.

«Ми впевнені, — стверджують у своїй заяві українські партії та організації Криму, — що лише з поверненням Криму статусу області, з наведенням тут законного порядку, зміною проросійської місцевої влади, після повного виведення усіх військових формувань Росії за межі України зникне штучно створена „кримська проблема“, і що тільки тоді можна буде мирно, спокійно жити і працювати не лише в Криму і Севастополі, але й у всій Україні». І не лише в Криму, але в цілій Україні антидержавні партії і рухи повинні бути заборонені.

Та все-таки чотири роки Україна вистояла. Хоча цими тижнями Міністерство статистики України офіційно повідомило, що «падіння виробництва триває», але одночасно статистики оптимістично стверджують, що темпи спаду промислового виробництва, а також темпи спаду інфляції «дещо уповільнилися».

Понад 150 держав світу визнали нашу державну незалежність. Щоправда, ядерну зброю, під тиском ядерних держав, Україна перевезла в Росію в заміну за паперові гарантії своєї незалежності. За те відвідини Президента Кучми з цілою державною делегацією до Канади, США, Великої Британії, Німеччини, Японії здобули обіцянки інвестицій у нашу економіку та піднесли престиж Президента й України. Лише кілька місяців тому Президент США, відвідуючи Україну, висловлював довіру американського народу до нашої держави, підкреслюючи, що саме вона може бути гарантом миру, стабільності і демократії в тому регіоні Європи. Але озвірілий вчинок омонівців проти безборонної похоронної процесії 18 серпня цю довіру підірвав. Де була влада? Конституційна Угода була підписана для того, щоб зміцнити владу Президента, але найбільше відчувається влада оточення Президента. Змінено уряд, та це менше, ніж косметичний ремонт. Йшли вибори за виборами до Верховної ради, повторні за повторними, і ще на 10 грудня залишилося 45 округів. Покликані комісії для боротьби з корупцією, мафіозними структурами та злочинністю. Та від цього не легше народові. Державна українська мова наразі добивається права громадянства, і то не лише у східних областях України. Міністра культури ще немає досі. Вже найвища пора, щоб від керівництва цілими ланками освіти усунути осіб, що скомпромітували себе як носії антилюдських ідеологічних засад або виявили негативне ставлення до ідеї Української Державности, а на їх місця треба поставити національно свідомих учителів чи наукововикладацьких працівників.

На Першому Зборі Конгресу Українських Націоналістів у липні 1993 року ми наголошували, що державний лад мусить виростати з духовості нації, а джерелом влади має бути народ-суверен. «Ми за такий державно-політичний, суспільний, релігійний, культурний та економічний лад в Українській державі, який виростає з творчих традицій нашої державности княжого, козацького та новітнього часів. У його основу мусить лягти традиційне українське християнство, сформована впродовж століть правосвідомість і мораль нації, почуття справедливості, глибоко закорінені в надрах душі народу та в його традиційних політичних, релігійних, культурних і соціальних інституціях».

Чи можливо здійснити такий лад в Україні при сьогоденній владі від найвищого до найнищого щабля? Тому виникає суттєве питання влади в Україні. До влади мусять прийти люди, які будуть здійснювати ті ідеали, за які гинули цілі покоління, які будуть готові до загибелі служити лише своїй Українській Державі, а через неї — всьому людству.

Конгрес Українських Націоналістів включився у відбудову Української Держави. Першим завданням стала розбудова своїх структур по всій Україні. Легше організовувалися мережі в Галичині та на Волині, де в час Другої світової війни та довгі роки після неї найсильніше

діяла ОУН-УПА та були великі націоналістичні впливи. Структури Конгресу там повстали, можна б сказати, спонтанно. Більше уваги треба було присвятити Центральним областям, а найбільше — Східнім.

Зараз у Центральному Бюрі Проводу Конгресу працюють 16 осіб: голова, два заступники голови — Сергій Жижко і Богдан Павлів, голова Секретаріату — Генадій Сіренко, організаційний референт — Степан Брацунь; референти: науки — Валерій Сніжко, вишкোলів — Юлій Татарченко, молоді — Сергій Квіт, робітництва — Ігор Швець, Ігор Петренко, підприємництва — Юрій Семенюк; керівник Аналітичного Центру — Олександр Чешков, видавничий референт — Микола Кузів, пресовий секретар — Роксоляна Хом'як, керівник канцелярії — Олена Белей, касієр — Людмила Максимець. Ще є технічний персонал і чергові.

В усіх 25 областях діють Обласні проводи Конгресу, в 200 районних центрах, в тому числі на Східній Україні у 120 районних центрах, на 30 відсотків охоплені нашою мережею села, головню у Західній Україні, далі в Хмельницькій та Одеській областях. Великий наголос робиться на відродження села. Сьогодні Конгрес нараховує понад 14 тисяч фізичних членів, а разом з асоційованими членами — понад 50 тисяч. Асоційованими членами Конгресу є Всеукраїнське Братство ОУН-УПА, Ліга Українських Жінок, в різних областях — Товариства політ'язнів і репресованих, Українське козацтво, молодіжні організації. Одна Львівська область з асоційованими членами нараховує понад 5.000 осіб.

Голова і члени Бюра Проводу були в постійних роз'їздах, відвідуючи у звітньому часі деякі області по кілька разів, а саме такі, як Одеса, Крим, Донецьк, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Харків, Луганськ, Кривий Ріг та інші. Повні ініціативи і дуже діяльні такі області, як Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська, вони постійно вимагають прихвності членів Бюра Проводу. До різних областей, переважно східних, виїздили не раз цілі групи членів Проводу та радник Конгресу, професор-доктор економічних наук Омелян Кушпета, народні депутати Михайло Ратушний, Тарас Процев'ят, Григорій Дем'ян, Олег Матківський, Роман Круцик, Іван Білас, Євген Лупаков та інші.

Для піднесення рівня свідомости народу проводяться масові зустрічі з громадськістю, наукові конференції за спадщиною Євгена Коновальця, Степана Бандери, Юрія Липи, про націоналізм, про боротьбу ОУН-УПА в таких центрах, як Донецьк, Дніпропетровськ, Луганськ, Запоріжжя, Одеса, Харків, Вінниця, Рівне, Хмельницьке, а також у Тернополі, Львові, Івано-Франківську та інших.

Організуються семінари, як, наприклад, 17 червня цього року — семінар з проблем приватизації та соціальної опіки. Розглядалися такі проблеми, як приватизація на селі, соціальна опіка, розвиток вільного профспілкового руху тощо. Одним із пріоритетних завдань Конгресу є робота в напрямку соціального забезпечення українського трудівництва, зокрема ветеранів і пенсіонерів.

В перехідний період до соціально-ринкової економіки Конгрес домагається створення соціально-економічної структури в Україні, базованої на принципах солідарности, самовідповідальности і соціаль-

ної справедливості, згідно з якими людина зобов'язана суспільству, але й не меншою мірою суспільство має обов'язки перед людиною.

Всіма можливими засобами треба сприяти проведенню якісної приватизації, а через те і до сформування середньої класи, яка є головною суспільною опорою розвинутих держав Заходу. Щоб вирвати Україну з економічної залежності від Росії, нам потрібно спрямовувати наші зусилля на забезпечення України своїми джерелами енергоносіїв, використовуючи власні нафтові та газові родовища, та на здобуття ядерного пального з власних уранових руд.

Для збереження та розвитку культурних традицій, релігійних цінностей і моральних інститутів української нації, для захисту української культури від вороже наставлених та чужих їй вчень та ідеологій, щоб подолати наслідки русифікації розвитком української духовності та освіти, для поширення і затвердження національно-патріотичної ідеології в українському суспільстві створено та зареєстровано «Благодійний Фонд ім. Ярослава Стецька» в червні 1995 року.

Кожних 2 або 3 місяці відбувалися дводенні наради Головного Проводу і Політичної Ради, на яких були представлені всі області України. Перед Другим Збором відбулися обласні конференції для вибору делегатів, дуже часто з участю представників Головного Проводу.

Для вдержання тісного контакту із західною діаспорою і виступів перед широкою громадськістю голова Конгресу виїжджала за звітний період до Великої Британії, Канади і двічі до США, частіше до осідку Українського Інституту Освітньої Політики і централі АБН у Німеччині. На всеукраїнські зустрічі у США, в Канаду та Велику Британію їздили наші депутати Іван Білас, Михайло Ратушний, Тарас Процев'ят, голова Всеукраїнського Братства ОУН-УПА Михайло Зеленчук, член Проводу Петро Дужий, радник Конгресу проф. д-р Омелян Кушпета.

В 1993 році Голова Конгресу взяла участь у Міжнародній конференції Світової Ліги за Свободу і Демократію в Берліні, а в днях з 28-31 липня 1995 року — в Міжнародній Конференції цієї ж Ліги в Об'єднаних Націях в Нью-Йорку, як член Проводу Світової Ліги, заступаючи там не лише інтереси України, але й народів — членів АБН, головні тих, які далі змагаються за свою самостійність (Грузія, Чеченія).

Для біженців із Чеченії Конгрес заініціював гуманітарну допомогу, яку група членів Проводу Конгресу, в тому числі народних депутатів, відвезла в квітні 1995 року та передала біженцям. Був відвіданий штаб Дудаєва, зняті відеофільми, які зараз висвітлюються в Україні та в Західній діаспорі.

Конгрес постійно підтримує контакти із Східною діаспорою, хоча ще дуже незадовільно. Туди висилаються газети і книжки, запрошуються представники до участі в різних більшого значення імпрезах в Україні. В 1993 році в Києві за допомогою Конгресу була скликана конференція Антибольшевицького Блоку Народів (АБН).

Заходами і за допомогою Конгресу створено на установчому з'їзді 27 травня 1995 року Всеукраїнське Наукове та Професійне Товариство ім. М. Міхновського. За допомогою Конгресу була скликана пресова конференція і засновано Український Пресовий Клуб.

Конгрес тісно співпрацює з Всеукраїнським Братством ОУН-УПА. У квітні голова і члени Проводу брали участь у науковій конференції Братства і Спортивно-виховного товариства молоді «Тризуб», Перший з'їзд якого відбувся 1 вересня 1995 року, з ВОСТом. За співдією Конгресу була скликана у Львові 2 травня конференція жінок-націоналісток, на якій засновано Лігу Українських Жінок.

Конгрес допомагав у проведенні обласних конференцій Педагогічного товариства ім. Григорія Ващенко і в підготовці Всеукраїнської конференції, яка заплянована на 9 вересня цього року. Окрема ділянка праці — це видавнича діяльність.

Конгрес співпрацює з Товариством політ'язнів і репресованих, з Союзом Українок, Спілкою офіцерів України, підтримує наші традиційні Церкви — Православну та Греко-Католицьку, сприяє їх об'єднанню в одну Українську Християнську Церкву з одним Патріархом.

Конгрес брав участь у виборах до Верховної Ради й у виборах до Місцевих Рад. До Верховної Ради від Конгресу обрано 7 народніх депутатів і 8 — за підтримкою Конгресу. Багато депутатів від Конгресу обрано до Обласних та Міських Рад, у багатьох містах і районах Галичини Конгрес здобув цілковиту перемогу.

У Верховній Раді і в політично-громадських акціях Конгрес прагне до об'єднання всіх українських патріотично-державницьких сил довкола великої ідеї Української Держави.

Конгрес Українських Націоналістів вийшов першим з проєктом нової Конституції України. Проєкт був надрукований 50-тисячним накладом і обговорений на конференції в Києві, в будинку Центральної Ради. Підготовлено проєкти законів про основні засади організації державної влади та самоврядування, про вибори, про політичні партії, реформування апарату Верховної Ради та ряд інших. Цього року Конгрес збирає підписи на підтримку законопроєкту «Про заборону створення і діяльності в Україні партій антидержавної та антилюдської ідеології». Ми мусимо змагати до того, щоб якнайскоріше була прийнята нова Конституція, і щоб на нових виборах пройшли патріоти, а для цього потрібно змобілізувати всі наші сили. Тому нам далі треба посилено працювати над піднесенням свідомости народу, щоб він спромігся якнайшвидше вилонити з себе нову здорову провідну верству людей не лише високих знань, але й великого духа, здібних перебрати владу і провадити народ.

І Конференція українських націоналістів у березні 1992 року, і Перший Збір Конгресу Українських Націоналістів в липні 1993 року прийняли засаду, що в основу української зовнішньої політики вкладається принцип орієнтації на власні сили. Ми за тісну співпрацю між державами, але як рівні з рівними. Ми зацікавлені в тому, щоб Україна, будучи Європейською країною, яка століттями обороняла Європейські вартості, не давала себе через Євроазійську Росію інтегрувати в Азію, а щоб вона залишилася там, де вона є — в Європі.

Американський політик Збігнєв Бжезінський нагадує: «Безперечно в інтересах України треба їй поступово усвідомлювати себе центрально-Європейською державою». І далі: «Для відповідного відчуття безпеки

для Росії та України треба встановити стабільну рівновагу між економічною співпрацею та відокремленим політичним співіснуванням, а водночас рухатися ближче до Європи». Це правда.

Не в нашому українському інтересі стратегічні угоди з Росією. Треба робити все для того, щоб Україна стала членом НАТО.

Можна сміло стверджувати, що протягом двох останніх років заходить зміна в політиці США щодо Росії та України, головню після інвазії Росії на Чеченію та після російського геноциду проти чеченського народу. В січні 1993 року Державний секретар США В. Крістофер, хоч і не зовсім у його стилі, сильно, але дуже справедливо виступив з попередженням про те, що «Росія має уникати будь-яких спроб відновити ССРСР». Збігнєв Бжезінський пише, що «Всеохоплююча угода між НАТО і Російською Федерацією має містити в собі спільні офіційні та дуже чіткі зобов'язання обох сторін щодо незалежності і безпеки України. В ній мають бути запевнення поваги до політичного статусу України, мусить підкреслюватися його тривалий характер і те, що він є в інтересах як НАТО, так і Російської Федерації».

Перебуваючи під загрозою з боку мусульманських держав на Півдні та зіткнувшись із можливістю конфлікту на Сході (а ми додамо — і під тиском неросійських народів у Російській Федерації, що змагають до самостійності), сучасна Росія не може собі дозволити вступити ще й у конфлікт із Заходом. Щоправда, Москва може дещо уповільнити розширення НАТО, але не може ні зупинити зростання Європи, ані запобігти паралельному розгортанню Євроатлантичної «парасольки безпеки» над ще більшою частиною Європи. Вона може лише знову добитися власної ізоляції. Очевидно, що Росія, прагнучи до відновлення Російської імперії, (а доказів цього досить: виступи міністра закордонних справ Козирєва, генерала Лебеда; погрози, що російська армія буде обороняти інтереси російських меншин; що там Росія, де живе російська спільнота і таке інше, не згадуючи вже незбалансованого Жириновського), бажає, у протизага НАТО, відтворити якщо не Варшавський Пакт, то подібну структуру по лінії СНД. Тому вона так завзято намагається всіма можливими засобами закріпити в ньому Україну.

Підписання Україною 28 квітня 1993 р. документів про створення постійно діючого Секретаріату СНД, прямування до економічної інтеграції, формування спільного ринку — це втягування України в імперську структуру.

Остання підписана угода в Сочі порушує позабльоковість України й ускладнює її інтеграцію в Європу. Ця угода загрожує державним інтересам України через відступлення Росії баз у Севастополі та інших пунктів у Криму для стаціонарування російських військ на території України. А вже наругою над національною честю є проголошення «стратегічним партнером» нашої держави країни-агресора, що веде імперіалістичну політику і висловлює територіальні претенсії до України.

Не сумніваємося в тому, що всі національні сили в Україні свідомі того — але чи докладено максимум зусиль, щоб вирвати Україну з російської орбіти?

Для цього потрібна не проросійська, а українська Верховна Рада та вся влада в Україні. Не менш важливим є, щоб Українські Збройні Сили були дійсно спроможні захищати суверенітет, неподільність її території і свободу її населення. Тому треба якнайскоріше подбати про розбудову української армії, забезпечення її наймодернішими військово-технічними засобами та соціальною опікою вояка та його родини.

Виходячи з того, що гарантією безпеки нації є її власна сила, вважаємо, що уряд зобов'язаний докласти максимум зусиль для збереження наукового, технічного та виробничого потенціалу, зосередженого у військово-промисловому комплексі України, не допустити до ліквідації унікальних і конкурентноздатних на світовому ринку зброї виробництв і наукових колективів. А народ мусить бути цілісно свідомий і згуртований ідеєю вже ніколи і нікому не відступитися від своєї незалежності.

Ми глибоко впевнені, що націоналісти спроможні сконсолідувати український політичний світ, змобілізувати весь народ на відбудову, закріплення й утвердження нашої держави. Ми є спроможні, опираючись на свій нарід, поставлений Божим Провидінням на грані двох світів, зробити нашу державу належно могутньою, яка буде гарантувати своїй нації всебічний розвиток, а сусіднім народам — мир у цій частині світу.

Дозвольте закінчити словами поета Василя Стуса з вірша «Сто років, як сконала Січ», написаного 3 червня 1963 року:

«Ти вже не згинеш, ти двожилава,
земля, рабована віками,
і не скарать тебе душителям
сибірами і соловками...

І радісним буремним громом
спадають з неба блискавиці,
Тарасові провісні птиці —
слова шугають над Дніпром».

Василь ОЛЕСЬКІВ

ПРИВІТ КОНГРЕСОВІ ВІД ПРОВОДУ І ЧЛЕНСЬКИХ КАДРІВ ОУН

Ваша Святосте, Преосвященні Владики, Всечесніші Отці,
Шановна Подруго Голово, Світлий Зборе Конгресу Українських
Націоналістів, Достойні Гості й Делегати,
Дорогі Подруги і Друзі Націоналісти!

Від імені Проводу і членських кадрів Організації Українських Націоналістів сердечно вітаю Конгрес Українських Націоналістів із другою річницею його існування і плянкової діяльності для досягнення своїх статуткових цілей.

Створений з ініціативи Організації Українських Націоналістів, яка протягом шести десятиліть стояла в авангарді всесторонньої боротьби, включно зі збройною, українського народу за волю і державну незалежність України, Конгрес Українських Націоналістів головною метою своєї діяльності ставить утвердження відновленої Української Держави, зміцнення і її розбудову та створення передумов для всебічного розвитку всіх творчих сил української нації.

Завдання, що випливають з цієї мети, — великі й нелегкі. Внаслідок довголітньої ворожої окупації України, особливо російсько-більшевицької, український народ зазнав великого духовно-морального, біологічного і матеріального спустошення. Ліквідація українських традиційних християнських Церков, здесяткування свідомої творчої української інтелігенції, знищення голодомором хліборобської верстви, масові арешти і вивози, економічний визиск і плянова довголітня русифікація завдали глибоких ран українському національному організмові. Його оздоровлення та відродження всіх духовно-моральних вартостей вимагає титанічних зусиль усього українського народу, а зокрема його провідної верстви, в усіх ділянках життя народу.

Провідною ідеєю на сучасному етапі розбудови української держави, як і в минулому під час політичної і збройної боротьби за її відновлення, є національна ідея, яка є панівною сьогодні в цілому світі. Під її впливом постали визвольні рухи поневолених народів, які довели до розпаду світової імперії, включно з російською, і до постанови чи відновлення національних держав на всіх континентах світу. Деякі рештки цих імперій перебувають сьогодні у передсмертній агонії.

Національна ідея, разом з ідеалістичним християнським світоглядом, лягли в основу ідеології українського націоналізму, визнавцями якої є Організація Українських Націоналістів і Конгрес Українських Націоналістів. На тривкому ґрунті націоналістичної ідеології побудована політична, соціальна, економічна та культурно-освітня державна програма ОУН і Конгресу, опрацьована найкращими мислителями націоналістичного руху й освячена великими жертвами крові і життя українських патріотів-націоналістів. Цю програму, яка у своїй основі ставить добро української нації і всіх жителів на українській землі, можуть практично зреалізувати в Українській державі люди чесні, віддані патріоти і знавці своєї справи.

Українські націоналісти сьогодні не є при владі і не мають змоги втілити свою програму державного будівництва на державному рівні. Але ми маємо можливість пропагувати наші ідеї і нашу програму серед широких кіл народу, мобілізувати їх до державотворення знизу, організовуючи суспільство до активної праці в різних ділянках життя, виховання української молоді в національному та релігійному дусі, відродження українських традицій, організування українського робітництва і селянства, творення культурних та освітніх установ, виробничих і торговельних товариств, у загальному політизуючи українське суспільство, щоб у недалекому майбутньому український нарід довірив керівництво державою тим, хто за неї боровся і для кого добро народу та його держави є найвищою метою.

В цьому дусі я бажаю Конгресові Українських Націоналістів якнайкращих успіхів у сьогоднішніх нарадах і в далішій діяльності, у тісній співпраці з ОУН. Хай у Вашій праці дороговказами будуть світлі постанки духовних і політичних провідників українського народу: Митрополита Василь Липківський і Андрей Шептицький, Патріярхи Йосиф Сліпий, Мстислав Скрипник і Володимир Романюк, голова Української держави Симон Петлюра, Провідники ОУН Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич-Чупринка, Степан Ленкавський, Ярослав Стецько та ціла когорта Борців-Героїв Української Національної Революції. З їх духа печаттю крокуймо вперед до завершення розбудови Української Самостійної Соборної Держави в дусі національних ідеалів Української Нації.

Щасти нам, Боже!

Слава Україні!

Київ, 2 вересня 1995 р.

Михайло РАТУШНИЙ,
Народний Депутат України

ДЕРЖАВНЕ БУДІВНИЦТВО ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

(Третій шлях — націоналістична альтернатива)

(Доповідь)

«Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї...» Слова першої точки «Декалогу Українського Націоналіста» для більшості тут присутніх є чимось більшим, ніж просто дзвінка фраза, ніж просто слова, ніж відгомін славної, але все-таки історії — є альфою і омегою, смыслом, трибом життя.

Вдумаймося в перший пункт «Декалогу». «Державу...» Але не будь-яку, а «Українську Державу», але не просто так, не в подарунок, а «здобудеш» — а якщо ні — тоді наступає «або»... Сьогоднішній час є чимось більшим, ніж просто час дискусій, гасел, слів. Сьогоднішній час мало чим різниться від усіх часів, що були перед нами — він, як і ті, попередні, є часом боротьби.

Так, це немодно, непопулярно, непомітно.

Але міняємося ми, падають крапці, видихається течія, вгамовуються носії — час залишається незмінним.

Дехто готовий погодитися, що націоналістична концепція є оптимальною, дієвою лише в умовах здобуття, боротьби за Державність. Націоналістична концепція, кажуть вони, є концепцією лише національно-визвольною і може вважатися «прогресивною» лише в умовах поневолення, окупації, панування чужинців. Це концепція «деструктивна», такою вона була завжди у всіх народів. Конструктивне державо-

творче начало в ній відсутнє загалом, а в націоналістичній концепції українській зокрема. Невже це так?

Лукаві говорять: це славно, але все-таки сторінка нашої історії, яку вже перегорнуто — такою вона повинна залишатися, у кращому випадку, ми запишемо її золотими літерами в Українську історію ХХ сторіччя. Перегорнемо. І новітню сторінку будемо писати з чистого аркуша.

Лукаві нас позбавляють права на присутність у сьогодні, на перспективу, залишаючи нам, чи точніше, нашим попередникам, лише можливість засідати в президіях історичних семінарів, в археологічних самокопаннях, а якщо так сильно хочемо, то і в урочистих поминах та встановленнях пам'ятників на могилах «невинно убієнних».

Що ж, справа потрібна, але чи нею вичерпується націоналістична потенція під сучасну пору? Ви хотіли Держави, і за умови не здобуття, але появи її зобов'язувалися «згинуті» — так чому не дотримується Закону свого? Держава є, а ви ще живете. Якщо і це не спрацьовує, а органи нації і далі продовжує проявлятися у формі організованого націоналістичного руху, тоді нам пропонують видозмінитися, стати сучасними, відмовитися від поняття «нації» як найвищої духово-органічної спільноти, від нації як синтези у вигляді тягlosti мертвих, живих і ненароджених, зупинитися на понятті територіально обмеженому сучасними часовими і механічними кордонами, або погодитися на демоліберальну концепцію держави, в якій людина трактується як звичайний споживач, відокремлений від спільноти та інших споживачів суспільства.

Права цього денационализованого споживача мають бути забезпечені, звичайно, відповідно до певного мінімуму, а права людей «гарантовано». Правда, хто ті люди...

Якщо і це не є достатнім, тоді витворюється і розкручується пародійний, штучно створений образ українця-націоналіста, ідентичного з націонал-соціалістами, фашистами, імперіялістами, панславїстами чи ще якимись тоталітаристами, незважаючи, що саме той український націоналізм завжди поборював ці явища як ідеологічно, так і мілітарно...

В такий спосіб нас хочуть загнати в глухий кут, залишивши для українського націоналізму лише право на боротьбу за здобуття Держави — але позбавляючи його права на будування її, не говорячи вже про право на панування в ній. Панування не вузькопартійне, не кланове, не клясове — а як природне панування Нації на своїй власній землі, як органічне право на кристалізацію своєї волі до життя, до влади у своїй Національній Суверенній Соборній Державі, де забезпечується вільний розвиток усіх духових та матеріальних сил Нації; нації як органічної єдності співвітчизників, пов'язаних спільністю походження, мови, культури, традицій і території, спільними історичними прагненнями утвердити свою самобутність поміж інших народів — гідно. Пов'язаних спільною волею жити самостійним життям у власній Державі.

Минули чотири роки з часу постанови держави Україна — визнаної світом. Але чи гасло: «Здобудеш Українську Державу...» перестало бути актуальним для українських націоналістів? Чи перестало бути актуальним вічне, гостре, як лезо меча: «Бути чи не бути?» Україні, Нації, Державі... Чим бути? Чи лише географічною одиницею на

карті, неоколоніальним утворенням з відповідною адміністрацією, «високоякісним, роботящим, покірним» вугіллям для локомотив чужих імперіалістичних поїздів? Чи такою?.. Напевно ж — ні! Питання: «Бути чи не бути Державі», «Україні», «Нації» не знімається з порядку денного, просто місце його вирішення переноситься в площину: «Якою бути?» І Україні, і Державі, і Нації. Так якою бути Україні націоналістичній? Серед антитез, що в останні роки стали вже ледь не «класичними»: праві-ліві; реформатори-консерватори; демократикомуністи; космополіти-шовіністи; євроазійці-атлантисти — де місце українському націоналізму? Варто лише вирізнитися, заявити про свою ініціативу, як тебе зобов'язують опинитися в протилежному таборі.

Це більше, ніж пропагандистська хитрість, це спрощення багатогранності українського політикуму до примітивності, одномірності і прямолінійності, до вульгарного перетягування політичного канату, що вже давно як зашморг накинута на шию знедоленого й обкраденого з обох боків українського народу.

Націоналістична альтернатива, третій, чи радше, перший шлях: органічний, справжній, природний шлях розвитку української Нації у власній Державі не помічається, позбавляється права на існування.

І тому маємо чотири роки не повноцінного творення справді незалежної, справді української, справді соборної Держави — а радше модернізацію, поглиблення, «розбудову» такого знайомого та ненависного нам, українським націоналістам, «УССР»*.

Це щось страшніше, ніж безневинна символічність, що за чотири роки існування держави на українському парламенті продовжує бовваніти як чиряк герб тої самої «УССР», а на палаці вже другого законно обраного українського президента — герб неіснуючого вже так як би Союзу.

Це більше, ніж просто символи, це сутність «української влади» в державі Україна, це концепція їхньої розбудови.

Нам кажуть одного місяця, що національна ідея не спрацювала, а іншого місяця заявляють, що треба шукати якусь нову національну ідею — іншу.

Нам кажуть, що Україна така собі багатонаціональна мозаїка, де українці скоро будуть найбільшою, але все-таки лише однією із національних меншин — а тоді запрацюють механізми плавильного цеху, де на виході, чи точніше, в конституції має з'явитися щось таке незрозуміле і штучне під назвою «народ України», а в паспорті зникнути і згадка про національну ідентичність...

Але ми знаємо, що національна ідея за всі чотири роки незалежності ні за Кравчука, ні за Кучми, ні за цього, ні за того парламенту по-справжньому і не задіялася. Та й не могла спрацювати — якраз навпаки, цю ідею глушили і продовжують глушити, не дозволяючи запрацювати.

Як можна вийти з економічної кризи, реформувати промисловість, забезпечити добробут, мобілізувати Націю на величню працю по будівництві власної Держави — не об'єднавши її однією ідеєю — природною, справжньою, спроможною на такі звершення.

* Підкреслення тут наше — Редакція «В. Ш.»

Споживач, денационалізований мешканець, бездуховий гвинтик, суспільний конгломерат Держави не збудує — він може лише відробляти підневільну працю, забезпечуючи власне виживання.

А може саме в цьому й полягає грандіозно-злочинний плян їхньої рзбудови?

Відкидання національної ідеї в процесі державотворення проявляється повсякчасно: і вже під брехливий галас про «насильницьку українізацію» з Міністерства освіти України появляються зобов'язуючі циркуляри про посилене вивчення в українських школах російської мови, літератури, культури, під розмови про «коротку лаву» професійних кадрів — у коридорах влади править балъ «п'ята колона», відверті українофоби: вони відповідають за канцелярію «гаранта державности», національну безпеку в державі, крутяться на посадах перших помічників, «розбудовують» Державу, розкрадаючи її — закріплюючи на нашій землі російську мілітарну присутність, домінування російського капіталу у формі різних там фінансово-промислових груп; енергетичну залежність від Росії закріплюють здачею їй у володіння газопроводів та й цілих льокомотивних галузей нашої економіки.

Під розмови про необхідність роздержавлення і реформування політики приватизації на Сході і Півдні України проводиться переважно за етнічною ознакою — що, фактично, веде до відчуження української людини від української власности.

Замість запровадження принципу унітарности, соборности українських земель, спеці з питань регіональної політики в парламенті і при президенті федералізують Україну — маючи намір закріпити цю федералізацію в майбутній Конституції.

Під розмови про боротьбу з організованою злочинністю і корупцією, яка справді загрожує існуванню української державности — відбувається профанація реальної боротьби, а точніше — лише усунування однієї корумпованої кляси іншою, новою, але не менш корумпованою.

Що в цій ситуації маємо робити ми? Що робимо ми? Чи націоналісти займаються лише спогляданням, констатацією хиб і критиканством? Чи маємо ми свою чітку програму побудови державних інституцій і чи готові реалізувати її на практиці? На це питання ми відповідаємо: Так! Маємо. Повинні. І зреалізуємо!

Конгрес Українських Націоналістів, глибоко стурбований відсутністю політичної волі та здатности до перемін Верховної Ради та Президента України, почав пляномірну реалізацію програмових документів Першого Збору Конгресу з питань вироблення концепції побудови Української держави і підготовки на її основі необхідних правових документів.

Конгрес Українських Націоналістів підготував і буде реалізувати такі проєкти: 1. Нової Конституції (Основного Закону) України. 2. Закону «Про Конституційні Збори України». 3. Закону «Про заборону створення і діяльності в Україні партій антидержавної та антилюдської ідеології». 4. Тимчасового конституційного закону «Про основні засади організації влади в Україні». 5. Концепцію реформування апарату Верховної Ради України. 6. Концепцію Закону України «Про вибори депутатів

Палати Послів Національних Зборів України». 7. Концепцію організації державної виконавчої влади в Україні. 8. Концепцію місцевого самоврядування тощо.

Конгрес Українських Націоналістів вважає, що тільки комплексний підхід до реформування влади в Україні може вирішити долю держави і забезпечити її розвиток та ефективне функціонування для блага українського народу. В цій складній ситуації Конгрес заявляє, що до керівництва державою мусить прийти політична сила, яка знає, що вона хоче, і знає, як цього досягти. Конгрес Українських Націоналістів виступав, виступає і виступатиме за побудову ефективної моделі української держави. Основні засади такої держави та шляхи її побудови визначені в підготовлених Конгресом проєктах.

Конгрес Українських Націоналістів має повну концепцію побудови Української держави і готовий приступити до її реалізації в разі перемоги під час парламентських виборів і шляхом щоденної «органічної», за словами Донцова, роботи.

Опубліковано проєкт Конституції України, підготовлений Конгресом Українських Націоналістів. Це був перший проєкт, підготовлений окремою політичною партією України. Він вирішив одне з головних завдань, що перед ним ставилось — активізувати конституційний процес в Україні, стимулювати політичні та владні структури до активної участі в цьому процесі, залучення до цього процесу якомога більшої кількості людей, аби Україна все ж таки прийняла Конституцію, яка була б справді життєздатною.

Проєкт Конституції України вибрав у себе основні положення Конституції Пилипа Орлика (1710 р.), постанов Великих Зборів ОУН та положення, які характерні для країн Європи, але пристосовані до української ментальності і традицій. Конституція є компактним документом і разом з тим досить деталізованим у питаннях, що стосуються організації та взаємодії влад на рівні держави та повноважень органів місцевої влади, тобто там, де потенційно можливі конфлікти, вкрай небезпечні для стабільності держави.

В Конституції викладені «Основні конституційні засади», на яких будеться держава. Вперше у пототалітарному періоді українського життя повністю відкинуті такі советські поняття, як «народ України» тощо. Проєкт повертає до вжитку загальноєвропейські дефініції цих понять, які об'єднують, а не розділяють націю. В Конституції закріплено статус української мови як державної (офіційної). Визначальним є закладений у проєкті принцип розподілу влад та унітарність держави, причому унітарність передбачає децентралізацію державної влади та широке місцеве самоврядування.

Україна проголошується світською державою. Разом з тим Церкви та Духовенство основних традиційних українських національних християнських віровизнань визнаються невід'ємними чинниками духового та державного відродження України. Це має сприяти консолідації українських Церков на принципах моралі та державности і має на меті покласти край релігійній нетерпимості, яка, на жаль, ще є в нашому житті. Конституцією надається право релігійним організаціям створю-

вати власні навчальні заклади та здійснювати акти громадянського стану. Поряд з цим забороняється войовниче безбожництво.

Президент України. Він є Главою Держави, але він же здійснює виконавчу владу разом з Кабінетом Міністрів. Повноваження Президента у формуванні органів влади досить великі. Він призначає Прем'єр-Міністра, за пропозицією якого призначає і міністрів Уряду. Погодження кандидатур здійснюється Сенатом. Президент має право розпускати парламент та оголошувати Всеукраїнський референдум. З метою контролю за бюджетними видатками Президент без підпису Прем'єра чи відповідального міністра не може видати жодного акту, який потребує фінансових видатків чи має нормативний характер.

У цьому проєкті Конституції поєднується досить сильний Президент з доволі сильним парламентом. Це дасть можливість, за умови обрання в Україні на посаду Президента «сильної» особистості, чітко і настійливо здійснювати політику, а парламент не дасть такому Президентові узурпувати владу в країні. Коли ж буде обрано Президентом відверто слабкого політика та малоенергійну особу, то парламент буде стимулювати до роботи і такого Президента, одночасно не даючи оточенню Президента перебрати владу собі. Ми за сильний виконавчий вертикаль, але просякнутий національним духом.

Закладаючи особливості формування та діяльності Національних Зборів (парламенту), ми пам'ятали про головні функції представницької влади. Парламент не просто орган, що приймає закони. Парламент — це ще та трибуна, з якої можуть звучати найрізноманітніші думки, це практично єдине місце такого рівня, з якого може звучати голос опозиції. Це і клапан, через який «виходить пара», це і найперший контролер над діями виконавчої влади, який не дає цій владі непомірно зростати і підміняти собою владу народу. Виходячи з цих принципів, проєкт передбачає змішаний варіант формування Національних Зборів, тобто кожна палата, яка має свої чітко визначені функції, формується по-своєму.

Організація влади на місцях вирішує питання, як забезпечити стійку виконавчу владу зверху і донизу одночасно з наданням широкого самоврядування громадам населених пунктів. Проєкт відходить від спроби поєднати в одному органі — Раді — орган самоврядування і місцевої влади, адже це породжує внутрішні конфлікти, оскільки, як орган самоврядування, Рада має бути автономною і незалежною у своїх діях, як орган державної влади — вона має бути підпорядкована вищому органу.

Проєкт відділяє державну виконавчу владу від самоврядування та встановлює чітку підпорядкованість органів державної виконавчої влади за ієрархією, в той же час надає органам місцевого самоврядування максимальну свободу дій у межах їхньої компетенції.

Пропонується суттєва зміна територіального устрою України та повернення адміністративно-територіальним одиницям назв, притаманних Україні: області стануть землями, райони — повітами, селища — містечками.

Області не просто міняють назву. Зараз в Україні серед областей надто велика диспропорція так за населенням, як і за економічним потенціалом. Це призводить, особливо в областях-гігантах, до місцевого сепаратизму та суттєво утруднює управління областю, відділяє обласну владу від населення області, ускладнює проведення в усіх областях збалансованої державної політики. Ці проблеми можна вирішити, коли реформувати обласні структури шляхом їх розукрупнення до приблизно рівних за населенням і потенціалом земель. Таких земель в Україні може бути 40-45. На земельному рівні державну виконавчу владу здійснюють префекти земель, які у своїй діяльності підпорядковуються Прем'єр-Міністрові. На префекта також покладаються обов'язки контролю за дотриманням законодавства України органами місцевого самоврядування.

Така організація влади в територіях могла б раз і назавжди вирішити проблему відсутності виконавчої вертикалі та проблему місцевого сепаратизму. Проєкт передбачає не тільки сильний державний вертикаль, але й гарантує найширше автономне самоврядування, передусім населених пунктів, адже саме тут живуть люди, і саме тут задовільняються їхні основні потреби.

Конгрес Українських Націоналістів, проводячи послідовно політику за якнайшвидше прийняття Конституції України, розробив проєкт Закону України «Про Конституційні Збори України». Потреба прийняття нової Конституції України саме Конституційними Зборами, а не Верховною Радою, викликана кількома причинами.

Перше. Конституція України має стати авторитетним і стабільним документом. Але хіба може бути авторитетним документ, прийнятий органом, авторитет якого в державі близький до нуля? Чи може бути Конституція стабільною, якщо вона буде прийнята парламентом унаслідок переважання в ньому політичної сили однієї політичної орієнтації, а через деякий час у парламенті більшість буде цілком протилежної політичної орієнтації.

Друге. Конституція України має бути розроблена і прийнята людьми, які не зв'язані державними теплими посадами і які не розробляють цей документ «під себе». Серед депутатів парламенту є багато осіб, які порушують чинну Конституцію і виборчий закон України, не маючи права поєднувати депутатську діяльність з працею в Уряді чи комерційною діяльністю.

Третє. Конституція України має враховувати інтереси різноманітних політичних сил, навіть тих, які не представлені в парламенті, але вплив яких постійно зростає (без сумніву, за винятком антидержавних). Крім того, до розробки і прийняття Конституції мають бути залучені представники кращих наукових сил, провідних Церков України, етнічних меншин, профспілкових організацій тощо. Всі ці проблеми можуть бути вирішені шляхом прийняття Конституції спеціально створеним для цього органом — Конституційними Зборами. Делегати Конституційних Зборів обираються від депутатських фракцій політичних партій, як представлених, так і не представлених у парламенті, але які мають осередки в більшості областей України; від державної

виконавчої влади, з урахуванням принципу регіонального представництва; від судової влади; від релігійних організацій; від профспілок; національно-культурних товариств національних меншин; від Академії Наук; громадських організацій.

Щоб делегати Конституанти могли працювати лише для інтересів держави та її народу, а не для своїх власних, передбачається, що вони не матимуть права протягом п'яти років після прийняття Конституції балотуватися на виборні посади місцевої влади, до парламенту, призначатися на посади перших керівників центральних органів державної виконавчої влади.

Це лише основні концептуальні тези державотворчої програми Конгресу Українських Націоналістів.

Ми повинні бути і є свідомі того, що реалізувати її може лише ідеологічно вироблена і спаяна, динамічна і сильна організація, готова взяти на себе відповідальність за долю Держави, спроможна мобілізувати все краще, чим володіє Українська Нація.

Другою стратегічною напрямною в нашій роботі має стати здійснення націозахисної функції українського націоналізму, що реалізується під сучасну пору в концепції національної безпеки нашої Держави.

Конгрес констатує, що найбільшу загрозу національній безпеці України створює зараз Росія, яка проводить щодо України політику економічного шантажу, використовує інформаційний простір України для провокативних виступів, обіграє надумане кримське питання, розпалює міжконфесійну ворожнечу, всіляко намагається дестабілізувати обстановку в Україні. Роллю «п'ятої колони» Росії відіграють в Україні ліві та проросійські сили. Конгрес вважає, що завдання національної безпеки вимагають:

- якнайскорішого унезалежнення України від російських енергоносіїв;

- ліквідації Кримської автономії;

- ліквідації російських військових баз в Україні, виведення Чорноморської флотії Росії за її межі;

- припинення діяльності антидержавних, антиукраїнських засобів масової інформації;

- заборони діяльності політичних сил, які висувують антидержавні гасла;

- негайного виходу України з т. зв. «СНД» та денонсації угод, нав'язаних Україні в його рамках.

Конгрес Українських Націоналістів виходить з означення національної безпеки України як сукупності державних і суспільних гарантій, які забезпечують розвиток і захист життєво важливих інтересів нації, джерел духового і матеріального добробуту від внутрішніх і зовнішніх загроз, захист суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності держави. Національна безпека України забезпечується комплексною, цілеспрямованою внутрішньою та зовнішньою державною політикою, сутністю якої є створення надійної системи гарантій націо-

нального державотворення, буття і розвитку української нації у правовому суспільстві, матеріальному добробуті та здоровому природному середовищі; розвитком економічного потенціалу України.

Основними джерелами загрози національній безпеці України є: 1) зовнішні: держави, що висувують територіальні претенсії до України і втручаються у внутрішні справи України; держави, що роблять інші посягання на її державний суверенітет; 2) внутрішні: структури, організації, партії, особи, що сповідують антидержавницьку, антиукраїнську ідеологію, сепаратизм, порушення територіальної цілості держави, прагнуть до денационалізації спільноти і поневолення її чи духово, чи мілітарно.

Основними напрямками політики у сфері військової безпеки, на наш погляд, є: 1) національні ядерні сили як основний стримуючий фактор зовнішньої агресії, гарант безпеки держави та її громадян, гарант територіальної цілісності України; 2) попередження можливості війни невоєнними та воєнними засобами; 3) створення ефективної системи всебічного забезпечення силових структур; 4) будівництво сучасних збройних сил, здатних вести війни майбутнього; 5) підготовка країни до можливої війни.

Державна безпека України — стан, при якому сукупність державних і суспільних гарантій забезпечують надійний захист суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності держави.

Не буду детально зупинятися на всіх видах економічної, соціальної, екологічної, інформаційної безпеки нашої держави. Всі вони концептуально розроблені секцією Національної безпеки при підготовці до Збору і будуть детально обговорені під час роботи самої секції тут:

Уважаю вартим наголосити на ще деяких моментах нашої, саме націоналістичної, концепції безпеки.

Наш обов'язок перед своєю власною історією та людством — допомогти поневоленим народам російської імперії здійснити своє природне право на самовизначення і власну державу.

Гасло «Свобода народам! Свобода людині!» залишається актуальним, і якщо навіть весь ситий демократичний світ є глухим до прагнень націй до самовизначення, і тоді патріот чеченський чи бурятський повинен знати, що в особі українського націоналіста він знайде не лише співчуття, але й реальну, діючу підтримку.

Картагена має бути зруйнована, а імперія — розвалена.

Співаючи перший рядок нашого державного Гімну, пам'ятаймо: це не лише данина історичному минулому — бо якщо ми забудемо їх, то чого вимагати від інших, вони не лише готові написати нові слова, але й розпродати те, чим ми ще володіємо.

Величня грандіозність та актуальність завдань, що стоять перед Нацією і нами, вимагають цілковитої мобілізації, організаційної дисципліни і згуртованости.

Це вимагається від нас саме зараз, бо, перефразовуючи слова одного з великих, розуміємо, «якщо не будемо боротися за своє право тоді, коли легко можна виграти без пролиття крові, якщо не будемо

боротися тоді, коли перемога запевнена і менш коштвна, тоді може прийти момент, коли будемо примушені боротися в безвихідній ситуації проти всіх і вся, а може зайти конечність боротися без надії на перемогу — бо краще вмерти, ніж жити в рабстві». А це вже у нашій історії було.

Тож коли питають: що це за тверду і рішучу ходу чути? — хай не ми, а сторонні скажуть: це чути хід української людини, це українська нація на марші до свого прийдешнього.

Тож коли питають: що це за брязкіт чути? — хай не ми, а сторонні скажуть: це не брязкіт, це гул від роботи, це працює і денно, і нічно Україна, це твориться чудо, якого ще не знала історія, це твориться українське чудо.

Тож коли питають: яка Держава їм потрібна? Нехай не ми, а сторонні скажуть: сильна, багата Українська Держава, гідна їхньої історії та величі цієї Нації.

«Я дух одвічної стихії, що поставив Тебе на грані двох світів творити нове життя...»

Так починається наш «Декалог». Ми, покоління сьогодення, окрім усього, поставлені на грані двох тисячоліть відродити Прадавню і створити Нову Україну.

Тож не даймо збити себе на манівці, не хапаймося за принесене з чужого поля, залишаймо на узбіччі відступників, хай не заважають, простімо малодушним, що не спроможні прийняти виклик часу й осилити шлях.

Вирушаймо...

А коли в дорозі забракне сил, то ми знаємо, на що опертися і де почерпнути насагу, ми знаємо, що під столітніми нашаруваннями окупацій, геноцидів, поневолень — залишилося незнищене, вічне Джерело Української Нації — в ній наша сила.

Знаймо, з кого взяти приклад зреченості і жертвовності — хай дух нашої давнини, дух Шевченка і Міхновського, Донцова і Коновальця, Бандери і Стецька, Шухевича і Клячківського буде завжди поміж нас. Берімо за взірць покоління, що були перед нами і зуміли в умовах стократ тяжчих і зберегти честь Нації, і передати нам естафету.

Бо навіть тут присутнє те, що примушує, зобов'язує, спонукує до цієї дороги — саме тут, у цій будівлі, де кожна цеглина, кожен камінчик, кожен міліметр скроплено гарячою святою українською кров'ю — волає до тебе: «Зроби!»

Тож «Слава!» тій Україні, що є, і тричі «Слава!» тій, що буде.

«Прийшовши в життя, людина згодом повинна пізнати істину: щоб менше терпіти в майбутньому, треба добре знати все те, що було бачене, чути й пережити в минулому»

(Афоризм, альб. «Пізнання Світо» IV, 1969)

*Загін членів Виховно-спортивного т-ва «Тризуб» ім. С. Бандери — охорона під час
Другого Великого Збору КУН, Київ 3.9.1995*

До питань державного будівництва

Наталка ПРУДКА

ДО ВАЖЛИВИШИХ ГОСПОДАРЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ПИТАНЬ

Всесвітній поштовий союз сприятиме розвитку поштових послуг в Україні

(УЦІС) Недавно завершилася дводенна візита в Україну генерального секретаря Всесвітнього поштового союзу Томаса Ліві. На переговорах у Міністерстві зв'язку України гість висловив свої побажання щодо розвитку поштових послуг. Україна має добре розвинуту інфраструктуру поштового зв'язку (об'єднання Укрпошта) — це близько 16 тисяч відділів зв'язку, з яких понад 11 тисяч розташовано в селах.

Враховуючи досвід розвинутих країн світу, стратегія розвитку поштових послуг в Україні, на думку Томаса Ліві, повинна враховувати те, що найбільш активними користувачами таких послуг є бізнесмени, частка яких у загальному обсязі попиту становить 90%. Саме тому варто розширювати спектр поштових послуг в Україні, а також на міжнародних напрямках. Фахівці вже розпочали маркетингові дослідження, мета яких — визначити майбутніх клієнтів. Всесвітній поштовий союз згоден надавати українським поштовикам консультаційну допомогу, — пообіцяв Томас Ліві.

В 1994 році програмою ООН передбачена допомога на розвиток поштового зв'язку України в розмірі 200 тис. доларів США. За рахунок цих коштів буде організовано навчання фахівців поштового зв'язку, а також розроблення проєкту розвитку галузі, — повідомив новий міністер зв'язку Валерій Єфремов.

Відділення поштового зв'язку, які раніше завжди були переповнені клієнтами, нині опустіли. За останні 4 роки в Україні різко впав обсяг поштових послуг, досягнувши рівня шістдесятих років, — повідомив директор української пошти Дмитро Худолій. Враховуючи, що в останні роки кількість передплатних видань скоротилася втричі, пошта втратила один з традиційних видів послуг: раніше листоноша щодня приносив у кожен дім, навіть у найбільш віддалених селах, газету чи журнал.

Що стосується телеграфних грошових переказів, то цей вид послуг практично повністю припинено через неплатоздатність громадян.

Частка міжнародних послуг нині становить лише 3% від загального обсягу поштових послуг. Керівництво української пошти має намір розширювати ці послуги: вже встановлено відносини з 65 країнами світу, ведуться роботи щодо розвитку міжнародного напрямку з іншими країнами. Вихід на міжнародний напрямок вимагає іншого підходу до якості поштових послуг. Тому основною повинна стати модернізація

поштового комплексу. Президент Всесвітнього поштового союзу Томас Ліві підкреслив, що той обсяг кореспонденції, який нині обробляється поштовиками, не вимагає автоматизації галузі. Однак необхідно вже зараз думати про автоматизацію. Томас Ліві рекомендує Україні орієнтуватися на запровадження електронного повідомлення АйДіАй, — цей вид послуг нині активно розвивається в США. На запровадження цих послуг в інших країнах Німеччина надала Всесвітньому поштовому союзів мільйон німецьких марок, частина з яких буде витрачена на запровадження АйДіАй в Україні, при цьому обов'язковою умовою є те, щоб тарифи на послуги відповідали видаткам на модернізацію. Тому в Україні слід чекати зростання тарифів на поштові послуги, останнє подорожчання яких було у червні цього року.

Томас Ліві наголосив на потребу розвивати такий вид послуг, як відправлення грошових переказів за кордон чи з-за кордону в Україну. З цією метою він відвідав поштово-пенсійний банк «Аваль», який має багато кореспондентських рахунків за кордоном. Було обговорено можливість налагодити такий вид послуг. Це питання Томас Ліві має намір обговорити з банком «Аваль» у майбутньому.

Експорт зерна тимчасово заборонений

Українська аграрна біржа не матиме права експортувати зерно доти, поки не буде виконано державний контракт, — повідомив віце-прем'єр-міністр з аграрних питань Петро Саблук. На сьогодні держ. контракт виконано лише наполовину: держава закупила 3,5 млн. тонн, а державне замовлення передбачає закупити 10 млн. тонн. Цьогорічний урожай прогнозується в 40 мільйонів тонн зерна. Отже, решту 30 мільйонів селяни можуть експортувати.

За словами Петра Саблука, коли створювалася Українська аграрна біржа, було вирішено, що той, хто купуватиме зерно на біржі, матиме право його експортувати. Але нині уряд це право обмежує доти, поки не буде виконано держ. контракт без попередньої оплати, тобто коли селяни відвезуть зерно в державні комори, ще раз повіривши урядові, що згодом вони отримають гроші. Підстави повірити в це нібито є, адже стабільність на фінансовому ринку є гарантом того, що вартість відданого на зберігання державі зерна не буде з'їдена інфляцією.

Якщо селяни зараз віддадуть державі на зберігання 5 мільйонів тонн зерна, ціна на яке нині становить 100 доларів за тону, то при реалізації його навесні ціна може зрости до 180 доларів, — вважає Петро Саблук. До того ж селяни матимуть право зберігати в державних коморах зерно безкоштовно.

За прогнозою уряду, загальний обсяг експорту агропромислової продукції України цього року досягне 3,5 млрд. доларів. Для порівняння: щоліта, за рахунок використання недосконалої збиральної техніки, на засіяних лише одними зерновими полях, площа яких становить 1,8 млн. гектарів, залишається 20% урожаю. Збираючи до 10 центнерів з гектару, суму загальних втрат віце-прем'єр Петро Саблук оцінює у 7 мільярдів доларів, що вдвічі перевищує цьогорічний можливий експорт. Саме

тому промислова стратегія сільськогосподарського машинобудування України повинна спрямовуватися на виробництво збиральних комбайнів за чужоземною ліцензією — втрати при використанні таких комбайнів у кілька разів менші.

Український комбайн «Славутич», перші дослідні зразки якого вироблені в Херсоні за аналогією з російським комбайном «Дон», що так широко рекламується в пресі, також втрачає 20% урожаю.

Є спроби налагодити виробництво комбайнів типу данського «Массей Фергусон». Можливо, вирішиться організація спільного виробництва комбайнів з американською фірмою «Джон Дір».

Борги Міністерства зв'язку за телефонні розмови зростають

Від'ємне сальдо за телефонні дзвінки з Росією становить понад 5 млн. доларів, — повідомив заступник міністра зв'язку Олександр Третьяков. До кінця року заборгованість зросте до 10 млн.

Заборгованість за телекомунікаційні послуги з Росією зумовлена тим, що в Україні не вистачає каналів зв'язку. Тому, коли мешканець України телефонує до Росії, він користується російською мережею.

За оцінками експертів зв'язку, для створення телекомунікаційної мережі України загальні потреби у фінансах становлять близько 4 млрд. доларів. Для вирішення цих проблем Міністерство зв'язку має намір взяти кредит у Світовому банку. Розглядаються також пропозиції інших банків.

Міністерство зв'язку України має намір запровадити облік трафіку з країнами СНД, в тому числі й з Росією: нині зв'язківці обліковують лише кількість дзвінків, що виходять з України, тоді як дані про кількість дзвінків з Росії Міністерство зв'язку приймає на віру Рос. телекому.

Можливо, із запровадженням обліку вхідного трафіку зменшиться й заборгованість Росії. Досвід щодо врегулювання трафіку має «Утел» — основний оператор міжнародного зв'язку України. Минулого року «Утел» відрегулював трафік з європейськими країнами на користь України: тобто нині кількість дзвінків в Україну перевищує їх кількість з України; різницю сплачують закордонні телекомунікаційні компанії, бо вони використовують українські телекомунікаційні мережі. Саме цей фактор забезпечує прибутковість галузі. Третину від прибутків за послуги одержує «Утел».

Нині діючі з країнами СНД тарифи на телекомунікації на 25% нижчі від світових. Наступного року Мін. зв'язку має намір збільшити тарифи за телефонні дзвінки в СНД до світового рівня. Мабуть, враховуючи цей фактор, «Утел» запропонував Мін. зв'язку взяти на себе всі зобов'язання щодо врегулювання трафіку з СНД. Однак новий міністер зв'язку Валерій Єрмаков скептично оцінив таку пропозицію «Утел».

Президент України видав Указ про створення Фонду розвитку засобів зв'язку. Передбачається, що Фонд формуватиметься за рахунок відрахувань у розмірі 10% від доходів галузі зв'язку. Кабінет міністрів повинен у місячний термін затвердити порядок формування та використання коштів Фонду розвитку засобів зв'язку.

Формування такого фонду викликане потребою в інвестиціях у зв'язок, потреби в яких становлять близько мільярда доларів, — повідомив заступник міністра зв'язку Олександр Третяков.

Дистати такі кошти, керівництво Міністерства зв'язку плянує за рахунок Фонду, а також за рахунок залучення іноземних кредитів. Але вже минуло понад 7 місяців цього року, а можливість акумулювати кошти з'явиться лише на осінь.

Спад у тваринництві, скорочення закупів харчування

Експерти Міністерства сільського господарства і продовольства України причини спаду виробництва в галузі тваринництва пояснюють відсутністю паритету цін на тваринницьку продукцію в порівнянні з іншою продукцією. Так, наприклад, літр мінеральної води коштує 30 тисяч, а в сільськогосподарських виробників переробники купують літр молока за 12 тис. крб. Однак до споживача молоко після переробки надходить по 40-70 тисяч за літр. Тому виробники сільськогосподарської продукції хочуть самі переробляти власну продукцію і, звичайно ж, самі продавати. Але для цього їм необхідні торгові площі в містах, а вони приватизовані торговельними організаціями.

Минулому року склалася парадоксальна ситуація, коли виробництво молока було збитковим, а одержана з нього продукція приносить прибутки тим, хто її реалізує.

В Україні діє близько 150 великих м'ясопереробних підприємств, потужності яких нині використовуються на 30-40%. Централізовану систему збуту продукції зруйновано, виробники почали купувати малопотужну переробну техніку та встановлювати її у своїх господарствах.

Традиційно Україна мала високорозвинуту галузь тваринництва, питома вага якої в загальному обсязі агропромислового комплексу становила 60%. В кінці 1980 — на початку 1990 років галузь майже повністю забезпечувала населення України в продуктах харчування за науково обґрунтованими нормами.

Тваринництво також забезпечувало потреби інших галузей України сировиною: шкірою та вовною. Частину продукції Україна експортувала до республік колишнього ССРСР, отримуючи в обмін комбікорми та іншу продукцію.

Починаючи з 1990 років у тваринництві спостерігається спад: зменшилося поголів'я худоби та виробництво тваринної продукції. Нині виробництво м'яса, в порівнянні з 1990 роком, скоротилося на 38%, молока — на 26%, яєць — на 38%, вовни — на 36%, — повідомив керівник підрозділу Міністерства сільського господарства і продовольства Василь Лукіячук. Зменшилося поголів'я великої рогатої худоби на 20% (на 5 млн. голів), свиней — на 28% (5 млн. голів), овець — на 34% (більше, ніж на 3 млн. голів).

Близько 11 млн. селян тримають худобу. Питома вага великої рогатої худоби у приватному секторі становить 20%, свиней — 40%, овець — 31%. Приватний сектор дає 42% м'яса, майже 40% молока, 54% яєць.

За даними Міністерства статистики, в торгівлі спостерігається тенденція до зменшення середньомісячного продажу продуктів харчування на душу населення. В першому півріччі цього року один мешканець України міг купити 320 грамів м'яса щомісяця. Мешканець України в середньому в місяць купує близько 700 грамів м'яса та м'ясних виробів, 72 грами рибних виробів, менше 2 яєць, 376 грамів цукру.

Скорочується виробництво друкованої продукції

За даними Міністерства преси та інформації (Мінпресінформ), незважаючи на різке збільшення кількості видавництв і видавничих організацій, в Україні продовжується спад виробництва друкованої продукції, деформується якісна структура видання. Значно скоротився випуск книжок соціального і культурно-освітнього значення, в тому числі дитячої, наукової, енциклопедичної, навчальної, виробничої літератури.

Різко зменшився випуск книжок сучасних українських авторів, української та чужомовної класики, творів закордонних авторів. В 1993 році на одного мешканця України видано всього 2,8 книжки; в 1994 році темпи спаду обсягів книговидавання різко збільшилися. **Спостерігається тенденція деукраїнізації національного книговидавання.** Питома вага книжок українською мовою в 1993 році становила за назвами 41,4%, за накладом — 26,7%, зокрема у державних видавництвах — відповідно 50% і 60%.

За підрахунками соціологів, для нормального розвитку суспільства на одного жителя необхідно мати 12-14 книжок щороку. Для України з її величезним науковим, виробничим і культурним потенціалом такі тенденції загрожують важкими негативними наслідками.

Щодо періодичних видань (їх кількість зростає), то нині їх зареєстровано понад 3 тисячі, в тому числі понад 2,2 тисячі газет, понад 400 журналів. Однак спостерігається різке скорочення накладів періодичних видань. За даними Мінпресінформу*, передплатні наклади газет і журналів, включаючи місцеві видання, зменшилися із 63,7 млн. прим. в 1992 році до 14,7 млн. у 1994 році. З 400 газет, розрахованих на загальнодержавну аудиторію, українською мовою друкуються лише 103 видання (25%).

Видавнича справа України охоплює технологічний комплекс, до якого входять редакційно-видавничі структури, поліграфічна промисловість, мережа книготорговель. До цього комплексу входить близько 750 книжкових видавництв і видавничих організацій, 17 газетно-журнальних комплексів, понад 3 тисячі редакцій газет і журналів, 550 поліграфічних підприємств, більше 900 дільниць оперативної поліграфії, 40 обласних і міських підприємств книготорговель з мережею книжкових баз, бібліотечних колекторів і майже 1 тис. книгарень та інші організації.

Видавничий комплекс України потребує технічного переоснащення. Найгостріша проблема книговидавання — проблема підручників для шкіл та інших освітніх закладів, довідково-енциклопедичної літератури.

* Міністерство пресової інформації

Видавничі комплекси України оснащені обладнанням переважно німецького виробництва; в Україні традиційно вироблялося обладнання для забезпечення допоміжних робіт. Машини для набору та друку Україна імпортувала.

Під егідою Мінпресінформу нині розробляється Державна програма національного книговидання і преси на період до 2000 року. Основні завдання Програми — усунення негативних деформацій, поліпшення якісної структури книговидання; реформування форм власності; вдосконалення правових норм діяльності книгодрукування та преси; розширення участі України в міжнародній співпраці в галузі книгодрукування та преси; створення виробничої інфраструктури для випуску целюлози, паперу, картону, поліграфічних матеріалів, технологічного устаткування.

Темпи спорудження нафтотерміналу не співпадають з темпами зростання цін на бензину

Зростає вартість доляра, однак темпи зростання цін на бензину його випереджають. А відбувається це тому, що ціни на нафтопродукти, які повинні співпадати з доляровим еквівалентом, регулюються не лише економічними методами. Можливість для цього є: Росія — єдине джерело надходження нафтопродуктів в Україну. Імпортувати нафту в Україну Росії не вигідно, тому й простоюють практично всі 6 потужних нафтопереробних заводів України. Росії вигідніше завезти в Україну бензину і встановити ту ціну, яка буде вигідною монополістові.

Тим часом Україна готує альтернативне джерело надходження сировини: нафтотермінал біля Одеси розрахований на 40 млн. тонн нафти річно. Перша черга терміналу на 12 млн. тонн нафти має бути збудована за 22 місяці. Однак в ситуації, що склалася навколо нафтового терміналу, важко визначитися, з якого часу необхідно починати відлік.

У березні цього року, згідно розпорядження Кабінету Міністрів, було узаконено спорудження першої черги терміналу. Передбачено залучити до будівництва нафтотерміналу зацікавлених у його експлуатації підприємств, а також іноземних інвесторів. Для цього було створено закрите акціонерне товариство Укрнафтотерм, співзасновниками якого стали 18 організацій, серед яких — Держнафтогазпром, підприємства Придніпровських магістральних нафтопроводів, Одеський та Херсонський нафтопереробні заводи, банки «Інко» й «Укрнафтогазбанк», інші організації.

В держбюджеті заплановано фінансування на цей рік в обсязі 3 трлн. крб., проте нафтогазовики давно втратили надію отримати кошти. Будівельникам надано лише 8% від необхідних коштів. Загальна вартість спорудження терміналу становить 300 млн. доларів.

Морську частину нафтотерміналу споруджують закордонні компанії, що стали переможцями проведеного в 1993 році тендеру. Це англійська «Джі Пі Кенні» та швейцарська СВМ. Вартість спорудження морської частини нафтотерміналу — 29 млн. доларів. Це десята частина від загальної вартості. Термін спорудження — 11 місяців. Нині робота чужоземних партнерів профінансована на 18 млн. доларів.

В будівництві терміналу беруть участь понад 30 українських підприємств; проведено земляні роботи, прокладено залізничну колію до технологічної дільниці, на яку будуть доставлені 10 металевих резервуарів, кожен місткістю 20 тис. тонн нафти. На Запорізькому металургійному заводі виготовлено днища для них.

Для продовження будівельних робіт Укрнафтоterm відчуває гостру нестачу в коштах. Для залучення капіталів Держнафтогазпром веде переговори з кількома банками, зокрема зі Світовим та Евробанком, а також із західними фірмами, імена яких покищо не називаються.

Перспективи експлуатації нафтоtermіналу в Одесі дозволять Україні, крім забезпечення надійності постачання нафтопродуктів, отримувати прибутки у валюті за транзит нафти в Європу. Одеський нафтоtermінал — передумова для інтеграції України в загальноєвропейську систему нафтопостачання.

Проект державної «ядерно-енергетичної концепції зміщення потужності Чорнобильської АЕС»

31 серпня на засіданні Кабінету Міністрів під головуванням Прем'єр-міністра Євгена Марчука розглядалося питання закриття Чорнобильської АЕС. Вирішено створити робочу комісію, яку очолив голова Держкоматому Михайло Уманець. Найближчим часом комісія познайомиться з розробленим енергетиками проектом державної «Ядерно-енергетичної концепції заміщення потужностей Чорнобильської АЕС».

Науково-технічна спілка енергетиків України проаналізувала низку варіантів щодо введення в дію компенсуючих потужностей у разі закриття Чорнобильської АЕС, — повідомляє Міністерство енергетики України.

Вчені й енергетики прийшли до висновку, що найбільше відповідає інтересам України не будівництво нової парогазової чи вугільної електростанції в районі Славутича, а реконструкція та модернізація існуючих вугільних та газомазутних теплоелектростанцій, частка яких в енергосистемі України становить понад 67%. Більшість ТЕС в Україні були споруджені понад 40 років тому; устаткування відпрацювало свій ресурс.

В ході реконструкції теплоелектростанцій передбачається освоєння нових технологій котлобудування та виробництва парових і газових турбін, а також часткова модернізація вугільних підприємств.

Можливий термін реалізації основних етапів ядерно-енергетичної концепції — 10 років, потреби в коштах — 5 млрд. дол. Здійснення запланованих заходів, на думку енергетиків, стане можливим, якщо урядові України «Велика Сімка» надасть 2 млрд. дол. у вигляді грантів як компенсацію втрат у зв'язку з виведенням ЧАЕС з експлуатації.

Президент України Леонід Кучма на квітневій зустрічі з представниками місії Європейського Союзу, пообіцявши до 2000 р. закрити Чорнобильську АЕС, дістав запевнення, що до кінця цього року буде досягнуто повного взаєморозуміння щодо фінансування необхідних для закриття ЧАЕС заходів.

15 червня на черговій зустрічі «Великої Сімки» в Галіфаксі був представлений для розгляду проєкт спорудження парогазової турбіни поблизу Славутича вартістю 3,5 млрд. дол. Однак Галіфакс надій не виправдав: не захотів Захід протягом 10 років сплачувати Україні 2 млрд. дол. за російський газ, на споживання якого розрахована запланована до будівництва парогазова теплоелектростанція, чого, власне, й варто було чекати.

Проєкт державної «Ядерно-енергетичної концепції заміщення потужностей Чорнобильської АЕС», можливо, вирішить проблему, адже для його втілення в життя енергетики розраховують на кошти у вигляді грантів, обсяг яких удвічі менший від першого проєкту.

Загалом, оцінюючи ситуацію, що склалася навколо закриття ЧАЕС, чітко проглядаються бажання різних відомчих структур «узяти справу в свої руки», а разом з тим — і декілька мільярдів доларів грантів.

Український вексельний центр

Найближчим часом почне функціонувати Український вексельний центр, мета якого — запровадити вексельний обіг, що дозволить боржникам «продавати свої борги», оскільки неплатежами пов'язані фактично всі підприємства України. Таким чином уряд плянує вирішити кризу неплатежів.

Експерти передбачають, що в період запровадження гривні виникне нова хвиля грошових проблем, уникнути яких допоможе Український вексельний центр. Його нормальне функціонування стане можливим після підписання угод між міністерствами України.

На Колегії в Міністерстві промисловости

На Колегії в Міністерстві промисловости було підбито підсумки роботи підприємств металургійної, хемічної та деревообробної галузей промисловости, до складу яких входить понад 800 підприємств.

Виробничі потужності згаданих підприємств були завантажені, в середньому, на 40%. На підприємствах Мінпрому в першому півріччі вироблено продукції на суму 614 трлн. крб. В металургійній та хемічній галузях є прояви стабілізації: темпи падіння виробництва в порівнянні з аналогічним періодом минулого року становлять менше 8% проти минулорічних 30%. В деревообробній промисловості спад виробництва триває.

Збільшили обсяги експорту продукції підприємства чорної металургії. В той же час зростає кількість нереалізованої продукції, загальний обсяг якої — 13 трлн. крб.

42 підприємства є збитковими, це переважно металургійні. Загальна сума збитків оцінюється в 4,2 трлн. крб.

Керівники потужних металургійних підприємств України на черговій Колегії в Міністерстві промисловости висловили свій протест проти надмірно високих податків. Це призвело до того, що нині ціни на металургійну продукцію перевищили світові.

Щоб уникнути високих податків, металюрги змушені вдаватися до бартерних операцій. За словами директора комбінату «Криворіжсталь» Сергія Тельги, завод лише 5,6% своєї продукції реалізує за гроші, решта — бартерні операції. За останні півроку втрати комбінату «Криворіжсталь», зумовлені зовнішніми причинами, становили 5,6 трлн. крб.

Директори металюргійних підприємств вважають, що політика уряду спрямована на повне знищення галузі.

Міністерство енергетики — банкрут

Незабаром зима, однак енергетики не зробили запасів пального на теплоелектростанціях, бо немає коштів, — повідомив міністер енергетики Олексій Шеберстов. Міністерство енергетики спромоглося взяти кредит на 18 трлн. крб., однак гроші пішли на сплату боргів за вугілля. Залишилися невикладеними борги за газ у розмірі 34 трлн. крб., атомникам — 32 трлн. крб. Міністер констатував, що нині Міністерство енергетики — банкрут.

Виправити становище можна лише за рахунок економії споживання електроенергії: розроблено графіки, за якими підприємствам буде надано на 16% електроенергії менше, ніж вони того бажають. Якщо ж не відключати електроенергію населенню, то доведеться на 40% знизити її подачу в промисловість.

За результатами досліджень західних експертів, на одиницю валового внутрішнього продукту витрати енергоносіїв деяких видів українського виробництва в 10 разів вищі, ніж у Німеччині та Данії.

— За останні 4 роки показник енергоємності українського виробництва значно погіршився, тоді як Україна лише на половину здатна себе забезпечити власними енергоносіями.

Запровадження програми енергозбереження дозволить до 2010 року скоротити обсяги споживання всіх видів енергоресурсів на 35%. Уряд України рекомендує Програму «Глобальна стратегія енергозбереження» як базу для запровадження системи енергозбереження.

Як запроваджується програма, коментує міністер енергетики О. Шеберстов: «Щодо енергозбереження, то створено Комітет. Це урядова організація, яку очолює Михайло Ковалко. Нині Комітет комплектується персоналом.

Едіт БОГАЦЬКА

НАУКА І ОСВІТА В ПРОЦЕСІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА

Українізація Збройних Сил України

(УЦІС) У середині серпня в Міністерстві оборони України відбувся брифінг, присвячений кадровій політиці в ЗСУ і тісно пов'язаній з нею військової освіті. Зі вступним словом виступили ген.-майор Іван

Хом'як і полк. Микола Нещадим. Вони ж відповіли на запитання журналістів.

Кадрова політика в ЗСУ, яка від самого початку розбудови держави була й сьогодні залишається складовою військової політики держави в цілому, покликана сприяти будівництву збройних сил держави. Вона базується на законах України з питань оборони, рішеннях уряду й Президента і має метою комплектування війська офіцерами, прапорщиками й мічманами на рівні, що забезпечує боєздатність ЗСУ. Вона ж визначає джерела та принципи комплектування військ, напрямки розвитку й удосконалення. На сучасному етапі комплектування українського війська здійснюється переважно за рахунок випускників військових навчальних закладів, частково завдяки призову добровільним порядком офіцерів запасу з дефіцитних спеціальностей та за рахунок надходжень з армії СНД, а також за змішаним принципом — з поступовим переходом на роботу за контрактом.

В основу кадрової політики покладено кілька принципів, головними з яких є українське громадянство, відданість ідеї незалежності, екстериторіальність комплектування, порядність офіцерського складу тощо.

На початку розбудови української армії постала проблема «старіння армії». Це було пов'язано з тим, що в УССР було багато військових училищ, і після розпаду ССРСР колишні курсанти поверталися в Україну. З часом вони дослужили свій термін, і нині триває процес заміни їх молодими офіцерами. І хоча цього року з українських військових училищ прийшло понад 4 тисячі молодих офіцерів, але понад 1,5 тисячі офіцерських посад посідають прапорщики.

Військова статистика свідчить, що в ЗСУ офіцери віком до 25 років складають 18%, до 26-30 років — 25%, до 31-40 — 22%, до 40-45 — 19,6%; до 46 років і старші — решта.

Тобто наведені цифри свідчать, що «старіння» української армії припинилося.

Система української освіти здатна забезпечити фахівцями всі військові спеціальності. Доволі високою є і якість навчання. На це відразу ж відреагував «ринок абітурієнтів». Уже два роки кількість тих, хто хоче вступити до військових навчальних закладів, набагато перевищує їхню спроможність. Відповідно, значно збільшилися конкурси у військові училища. Цього року в Київському та Одеському інститутах сухопутних військ було 3,7 абітурієнта на одне місце; в Харківському військовому університеті та на військовому факультеті Житомирського університету — більше п'яти. Дуже великі конкурси на спеціальності, пов'язані з фінансово-економічною та юридичною діяльністю, особливо на інтегровані з цивільними навчальними закладами. З наведеного вище випливає, що військова освіта стає в Україні престижною, однак причина цього пов'язання зовсім не із замилюванням молоді військовою справою.

Отримати освіту в навчальних закладах, підпорядкованих Міністерству оборони, для пересічного громадянина нині економічно вигідніше, ніж у цивільних закладах. Як повідомив на брифінгу полк. М. Неща-

дим, повне утримання курсанта становить (в еквівалентному обрахуванні) 400-500 доларів за місяць. У цивільних навчальних закладах такої «розкоші» не побачиш, а в приватних ще й самим треба платити. Ось тому й поспішають молоді громадяни України вступити до військового навчального закладу: мовляв, знання й практичні навички отримаю якісні, а де працюватиму — видно буде. А далі буває так: тільки-но курсант закінчив училище і дістався за призначенням до місця служби, роздивився що й до чого, і швиденько подає рапорт про звільнення із ЗСУ. І хоча контрактом передбачено, що після отримання військової освіти він має відслужити в армії 5 років, у нинішній ситуації правового нігілізму обійти це правило неважко. Міністерство оборони намагається змінити ситуацію.

Ще одна проблема військової освіти полягає в скороченні кількості чужоземців, які навчаються в українських військових закладах. Відбувається це не тому, що тут нездатні їх добре навчити, а з інших, більш глибинних причин. Практика свідчить, що кожна країна пов'язує навчання своїх військових фахівців з придбанням зброї, обладнання, техніки, тобто де купує, там воліє і готувати фахівців. А оскільки Україна не належить до держав, що активно торгують зброєю, тому й чужоземних студентів поменшало. І хоча Мін. оборони укладає двосторонні договори, широко рекламує українські військові училища, покищо йде зворотній процес.

Зате залишається незмінним співвідношення офіцерського складу до загальної чисельності армії: як і за часів ССРСР, воно становить 25-30% і, вважає ген.-майор Іван Хом'як, є обтяжливим з економічної точки зору. Мін. оборони шляхом скорочення ЗСУ (майже на 350 тис.), оптимізацію штатних розкладів офіцерських посад плянує зменшити це співвідношення до рівня армії цивілізованих країн — 10-11%. Генерали в ЗСУ складають 0,2% від загальної чисельності й лише 3-4% з них мають більше 50 років. Решта найвищих командирів — молоді випускники академій. «Так що генерали в Україні не старі», — із задоволенням підкреслив ген.-майор Іван Хом'як.

Він же повідомив, що згідно з офіційною статистикою, триває процес українізації українського війська. За станом на 1 лютого 1993 року, в ЗСУ служили 45% офіцерів-українців, 48% росіян, 7% інших національностей. На кінець 1993 року картина почала змінюватися: українців стало 53%, росіян 41%. У 1994 році відповідно — 55,5% і 38,7%. На початок липня 1995 року — 59,4% і 37%. Тобто: якщо за 1994 рік відсоток укомплектованості ЗСУ офіцерами української національності збільшився на 2,4, то за 7 місяців 1995 року він виріс на 3,4. Принцип комплектування української армії, який вимагає, щоб це були громадяни України, дає добрі наслідки. За останні кілька років звільнилися із ЗСУ і переїхали переважно до Росії (але, очевидно, й до інших країн СНД) 11 тис. офіцерів, а повернулися приблизно 33 тис., і більшість з них — українці.

На думку ген.-майора І. Хом'яка, більш демократичною стала процедура призначення генералів і офіцерів на керівні посади. Тут діє такий принцип: починаючи від командирів полків і вище, кандидатури на призначення обговорюються на військових радах корпусу,

армії, округи, на атестаційних комісіях відповідних рівнів і, нарешті, на Вищій атестаційній комісії. І лише після цього міністер оборони ухвалює рішення про призначення. В першу чергу до уваги береться наявність українського громадянства, професійні та морально-психологічні якості майбутнього командира, практичні показники діяльності на попередній ділянці роботи, але переважає все ж таки професійність, а не національність.

Сьогодні 63% командирів полків, 73% командирів дивізій, 69% командирів корпусів, 80% командувачів видами збройних сил та військових округ, усі начальники головних управлінь, 67% їхніх заступників, усі заступники міністра оборони — українці. П'ять із шести призначених цього року на генеральські посади офіцерів — українці.

Ідеї українського педагога Григорія Ващенка повертаються в Україну

В Україні, яка стала самостійною чотири роки тому, необхідна своя національна концепція освіти й виховання. Стара комуністично-російська концепція, на жаль, ще й досі панує в українських школах та в інших навчальних закладах, гальмуючи розвиток національної свідомості українського громадянства. Саме тому зусиллями українських патріотів, зокрема Організацією Українських Націоналістів, багато робиться, аби створити національну концепцію навчання й виховання.

Україна має славу педагогічну спадщину, яку комуністичний режим не визнавав і засуджував. Такою великою педагогічною спадщиною є твори Костянтина Ушинського, якого советська педагогіка тільки згадувала, але не використовувала, а деякі її аспекти просто замовчувала. Адже саме К. Ушинський дослідив велику проблему і склав відповідні рекомендації про те, що дитина може повноцінно розвиватися тільки на основі своєї національної мови і на землі своїх предків.

Великим педагогом ХХ сторіччя є Григорій Ващенко. Він творив педагогічні концепції напередодні Першої світової війни, а за часів Визвольних Змагань боровся за піднесення національної свідомості українців в УНР. Тоді ж Г. Ващенко написав ґрунтовну працю «Основні методи навчання», яка до 1929 року широко використовувалася майже в усіх вищих навчальних закладах Полтавщини. Але пильне око комуністичних ідеологів, в першу чергу НКВД, завбило в ній національні й націоналістичні ідеї, і всі твори Г. Ващенка були вилучені з користування. Під час Другої світової війни, після повернення большевиків в Україну, Г. Ващенко їде до Німеччини і пише там низку педагогічних творів, спрямованих на збереження в тому чужоземному морі національної ідентичності українців. Ці праці були надруковані лише частково, багато з них залишилися тільки в рукописах. Це «Лекції для студентів Українського Вільного Університету» (в ньому Г. Ващенко працював від 1945 року до 60-х років), «Завдання виховання української молоді», «Традиційне коріння большевицького тоталітаризму й підступництва», «Психологія в ССР» (остання перекладена німецькою та шведською мовами), «Проект системи освіти в Самостійній Україні», «Хвороби в галузі національної пам'яті».

Г. Ващенко був різнобічно обдарованою людиною. Окрім педагогічної спадщини, він залишив чималий доробок красного письменства. До його пера належать такі літературно-публіцистичні твори, як «Історія однієї школи», «Спогади про німецьку окупацію Полтавщини», «Проводи з пекла», «Спогади про переслідування большевиками українських педагогів у 1934-35 роках» тощо.

Учні Г. Ващенка, зокрема мгр Омелян Коваль, вирішили повернути його педагогічну спадщину в Україну. Від 1993 року О. Коваль їздить по всій Україні, де є організації Конгресу Українських Націоналістів, і виступає з доповідями про Г. Ващенка, поширює педагогічну концепцію свого вчителя. За його ініціативою в областях і районах виникають педагогічні осередки імені Г. Ващенка, а в 1994 році був створений організаційний комітет з підготовки до проведення Всеукраїнського з'їзду педагогічних товариств і заснування Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка. До його складу увійшли відомі вчені в галузі освіти: Анатолій Погрібний, Анатолій Алексюк, вчителі й освітяни, політичні діячі. На початку вересня З'їзд відбувся в Києві.

Заступник голови Конгресу Українських Націоналістів, член Організаційного комітету Богдан Павлів в інтерв'ю кореспондентові УІС розповів: «До цього з'їзду ми прийшли не з порожніми руками. Заходами пана Ковалю, Фондації Ващенка, а також при підтримці кількох полтавських установ і громадських організацій у 1994 році надруковано фундаментальну працю Григорія Ващенка „Виховний ідеал“. Увесь наклад (50 тис. прим.) був розповсюджений Конгресом і став доступним педагогам і широкій громадськості всієї України, і вже до нашого з'їзду люди мають певні поняття про Григорія Ващенка. Дехто вже використовує його досвід на практиці. Плянуємо випустити другий том його творів, але вже не з питань виховання, а з питань навчання, і серед інших — „Основні методи навчання“.

На З'їзді має бути створена Кредитова Спілка, мета якої — надання можливостей українському вчителю підтримувати себе матеріально, адже кредитові спілки добре зарекомендували себе серед українського суспільства на початку століття і пізніше.

Ми хочемо створити альтернативу Міністерству освіти — на громадських засадах будемо творити національну освіту. Це буде важко, але треба щось робити у цьому напрямку. Ми маємо з чого почати — ми маємо Ващенка, хочемо втілювати його ідеї в українській школі, бо не всі нинішні вчителі їх сприймають. Багато з них ще задурені тим комуністичним баламутством, яке насаджувалося протягом десятиліть, і християнство — а саме на засадах християнства базує Ващенко виховання духовної людини — до них дуже тяжко йде. Ідеї Ващенка не сприймаються навіть на Полтавщині, на його батьківщині.

Ващенко наголошував, що людину треба виховувати з ідеалістичним сприйняттям світу, а не матеріаліста-споживача, на взірць того, про якого сказав Тарас Шевченко:

*Нема ні пекла, ані раю,
Немає й Бога. Тільки я...*

За сто років до «перемоги» комунізму, коли ідеї, задекларовані Марксом, тільки «блукали» Європою, український геній передбачив безплідність атеїстичних ідей».

Нинішнім учителям, які виховувалися на матеріалістичних поглядах, важко опанувати концепцію, спрямовану на виховання ідеаліста, але на Івано-Франківщині, у Львівській області вже є вчителі-ентузіясти, які широко використовують надбання проф. Г. Ващенко у своїй праці. Про їхній досвід також ітиметься на Всеукраїнському з'їзді педагогічних товариств.

На Другому Зборі Конгресу обговорено проблеми вітчизняної науки

На Другому Зборі Конгресу Українських Націоналістів обговорено питання стратегії і тактики, і затверджено вдосконалений Статут, Програму та інші важливі партійні документи. На Зборі працювали 15 секцій, серед яких і «Секція науки», на якій розглянуто стан і проблеми цієї важливої складової державного життя України (голова секції — проф. Ю. Манько). Основну увагу було приділено проблемам енергетики, подоланню наслідків катастрофи на ЧАЕС, проблемам сучасної історичної науки.

Проблеми сучасної історичної науки висвітлив д-р Володимир Сергійчук. Він упевнений, що зараз в Україні повнокровної історичної науки немає. Це обумовлено тим, що за часів СРСР головний нахил у підготовці кадрів було зроблено в бік спеціалістів з питань комуністичної партії. Переважна більшість їх не були й не стали справжніми науковцями: залишившись без вказівок «керівної та спрямовуючої сили», вони й нині не мають власної волі і не здатні до активної наукової діяльності.

Д-р Сергійчук вважає, що українські історики не спромоглися донести до широких верств українського населення справжньої історії, не зуміли розповісти народові, хто він є, звідкіля пішов, де коріння його історичної пам'яті. Народ не усвідомлює справжньої величезної ціни, яку він заплатив за незалежність. Говорять, що «українська революція 1991 року» була безкровною. А насправді — в ній кров багатьох поколінь і боротьба протягом кількох століть.

Історики майже не ведуть мови про економічний геноцид України у ХХ ст. А зі щойно відкритих документів випливає, що геноцид в Україні здійснювався не лише в духовому пляні: країну було позбавлено права розпоряджатися своїми ресурсами, розвивати замкнену структуру промисловості, було цілеспрямовано виведено за межі республіки вкрай необхідні промислові галузі. Нині, коли йдеться про повернення права власності на землю, необхідно ширше роз'яснювати, що колективізація — це економічний геноцид українського селянства.

Ні в якому разі не можна забувати про голодомори в Україні. Трохи говорять про голодомор 1932-33 років, але ще не сказана вся правда про його прелюдію — голодомор 1921-23 років. Потім були 1946-48 роки. Цього разу не було такого страшного голоду, адже в Західній Україні існували одноосібні господарства. Туди приїжджали люди зі

Сходу і вимінювали (чи купували або заробляли) у господарів-односібників харчі. Ці випадки були вельми поширеними, і коли полтавцям чи мешканцям Слобожанщини нагадують про них, вони зовсім інакше починають ставитися до галичан. Але, на жаль, офіційна наука про це й не «муркнула», і з цього добре користуються вороги, які й дотепер намагаються вбити кілок між українцями зі Східної та Західної України.

Погано висвітлює сучасна історична наука проблему прихованої депортації, так звані оргнабори — у рибколгоспи Далекого Сходу та Сахаліну, ліспромгоспи Сибіру та Камчатки. Фактично прогавлено українців у Тюмені, які потянулися туди за «довгим рублем». А вони ж повернуться в Україну... То мали б активніше підтримувати Вітчизну в нинішній час енергетичної скрути.

Замало говорить наука про заборону української культури. Минулого року в Іллінойському університеті (США) відбулася наукова конференція «Комуністична цензура в советській Україні». В Україні про це не говорять. А це і трагічна доля Василя Стуса, і розгром шістдесятників, — офіційна наука не досліджує цих проблем. Майже нічого не сказали про переслідування та російщення у ХХ ст. української Церкви.

Українці не знають історії формування державних кордонів; не знають, що поза ними залишилася велика частина українського етносу; що наші предки широко освоювали сусідні землі. Українські етнічні землі справді сягають від Сяну по Кавказ. Потрібно детально роз'яснювати різницю походження корінних українців і корінних росіян, предки яких далеко не «рідні брати», бо рідні брати виходять з лона однієї матері, виховуються в однакових умовах, зростають під одним сонцем. Щоб співвітчизники краще опанували подібні речі, в програми вищих навчальних закладів треба ввести нові дисципліни — антропологію, генеалогію.

Це лише фрагментарний перелік того, що в першу чергу треба зробити, щоб народ пізнав сам себе і навчився почуватися господарем у власній хаті.

Тему родового коріння української нації продовжив д-р біологічних наук, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка проф. Іван Головацький. «Ми забули, — сказав він, — або віддали іншим народам багатьох діячів української науки. Відбирання інтелектуальної еліти почалося ще за Петра Першого, коли він, зруйнувавши Батурин, у Києві здійснив наступну розправу — розігнав майже 2 тисячі студентів Києво-Могилянської академії, а професорам і викладачам наказав переїхати до Петербургу. Отже, українці здійснювали європеїзацію російської науки, а водночас — зросійщували українців, які приїжджали туди здобувати освіту або для наукової роботи».

Щоб повернути видатних співвітчизників перш за все у пам'ять українців, а потім нагадати й сусідам — ближчим і далеким — «хто ми і що ми», Товариство видає «Записки НТШ». Зараз готові до друку видання, присвячені значним постатям української науки — професорам Сімовичу та Еленському, біохемікові Горбачевському, фізику Іванові Пулюєві. На часі сказати про уродженця Києва, а потім грома-

дянина США, проф. Кістяківського. Цей видатний учений у галузі фізичної хемії створив вибуховий пристрій для боротьби з німецькими підводними човнами, брав безпосередню участь у створенні американської атомної бомби, під час війни входив до Ради оборони США. Відомо, що Нікіта Хрущов і советські дипломати організували страшенну протидію встановленню пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні. Проте президент Айзенгавер, радником якого був проф. Кістяківський, особисто сприяв тому, щоб пам'ятник Кобзареві в американській столиці був відкритий.

Аналіза різних історичних матеріалів показує, що «географія» культурного представництва України в різних державах надзвичайно широка — це Париж, Відень, Варшава, Рим, і, безумовно, Москва. Приміром, завдяки старанням митрополита Андрея Шептицького у Римі знайдено понад 150 тисяч документальних матеріалів, що стосуються України, і серед них багато творів мистецтва. У Празі, де в міжвоєнний час був центр української вищої освіти — Український Вільний Університет, Вищий Педагогічний Інститут ім. Драгоманова, Українська Господарська Академія, і де навчалось майже 3 тисячі студентів, існував Музей визвольної боротьби в Україні, в якому було понад 70 тисяч експонатів. Большевики вивезли всі ці матеріали до СССР, і їх було розпорощено по різних кагебістських сховищах, зокрема в Києві — в архівах вищих органів управління.

Для всього світу Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 року, а для Карпатської України — 15 березня. Але хто про це знає? Ці та подібні речі мають стати частиною української пропаганди та інформації. Було б добре віднайти і видрукувати публікацію, що з'явилася 1939 року в Лондоні, де стверджувалося, що в наступній війні «гра» розгорнеться навколо українського питання, і багато прогнозів, висловлених у ній, справдилися під час Другої світової війни.

«Ми маємо за кордоном величезне представництво української науки та культури. Його треба берегти і тим самим створювати нашу присутність у цих державах. Коріння повинно пригадуватися і сприяти просторовій інформації про Україну в світі», — підкреслив проф. Головацький.

Концепції розбудови енергетики України була присвячена доповідь інж. О. Верхмана (Київ). Енергетична програма — це ключовий компонент перебудови народного господарства. Тут особливо необхідне стратегічне регулювання загальнодержавних зусиль. Для української енергетики вкрай важливим є використання оптимальним чином усі енергоджерела, а головним критерієм оптимізації має бути екологічна безпека.

На думку О. Верхмана, українська енергетика може бути побудована за зразком енергетики Франції чи Японії, із застосуванням усіх наявних джерел — від традиційних до альтернативних, з опертям на розвиток безпечної атомної енергетики. Однак стовідсотково надійної техніки немає і, либонь, чи буде найближчим часом. Проте багато людей вважає, що після Чорнобилю не можна не враховувати, що будь-який реактор на поверхні Землі може призвести до катастрофи. Його може зруйнувати: 1) великий метеорит, 2) терористичний акт або диверсія, 3) бомба, ракета, великий літак, що впали випадково чи навмисне,

4) сильний землетрус, 5) збіг непередбачених обставин. Тут неважлива ймовірність тієї чи іншої події — будь-яка ймовірність, відмінна від нуля, може стати трагічною. Безпечним атомним реактором може бути лише підземний, тобто такий, що працює у сховищі. І хоча вони дорожчі за наземні, але, якщо врахувати витрати на демонтаж та захоронення останніх після закінчення терміну експлуатації (а також те, в що обійшовся Україні «дешевий» четвертий блок ЧАЕС), стає очевидною доцільність підземних реакторів.

Ідеальною енергетикою можна вважати енергетику, що спирається на відновлювані джерела. Наприклад, у 1990 році загальна кількість енергії, отриманої у США від альтернативних джерел (вітру, Сонця, малих річок, біогазової енергії тощо) перевищила 40 чорнобильських блоків — половини цієї енергії було б досить, щоб розв'язати українські енергетичні проблеми. Донедавна існувала думка, що в Україні ці джерела можуть дати лише 5-10% від загальної потреби. Нині вважається, що вкладення коштів у їхній розвиток і цілеспрямована державна політика дає можливість змінити цю цифру до 25-30%. Знизивши спалювання нафти, вугілля, газу тощо, така енергетика дозволить зменшити шкідливий тиск на довкілля і повернути частину землі, затопленої Київською та Канівською ГЕС.

Найістотнішим результатом прийняття такої концепції буде народження надії на прискорений рух уперед, на стабільність і отримання інвестицій від міжнародних фондів. І навпаки — слабка Україна, що забарилася з вибором свого шляху, з чорнобильською раною біля столиці — це дестабілізуючий фактор у центрі Європи та велика спокуса для екстремістів — як усередині, так і за межами держави.

Проблема ЧАЕС. У 1993 році міжнародне журі схвалило проєкт «Укриття-2». З гідрогеологічного погляду, будівництво другого саркофагу над четвертим енергоблоком ЧАЕС є вельми небезпечним: ґрунти довкола реактору перевантажені, і якщо не вжити спеціальних (і вельми недешевих) заходів, то рівень ґрунтових вод підніметься, і радіонукліди почнуть активно надходити в басейн Дніпра.

Існують проєкти, які пропонують унебезпечити ЧАЕС без будівництва другого саркофагу. Один з них — проєкт «Більдер» — оснований на тому, що наявний саркофаг принаймні 5 років ще виконуватиме свою функцію. За цей час має бути здійснено ряд робіт: 1) за допомогою керованих на відстані роботів здійснити повний моніторинг радіаційних полів, розташування паливних мас, стану перекриття тощо і вжити всіх доступних заходів для підвищення ядерної та радіаційної безпеки саркофагу-1; 2) уживаючи цих роботів, створити транспортний коридор, щоб транспортувати паливомісткі матеріали та радіоактивні відходи (РАВ); 3) для надійного тривалого зберігання РАВ спорудити сховище у скельних породах Коростеньсько-Житомирського пліа (тут практично відсутні ґрунтові води; суцільні скельні породи простягаються вглиб від поверхні на 1000 м, а сейсмічна стабільність становить понад 10 тисяч років), 4) збудувати повітряний «мостовий кран», який дозволить без участі людей транспортувати РАВ до сховища. Запропонований комплекс заходів дозволить з часом перетворити

територію саркофагу на зелену галявину та, очистивши від могильників Зону, почати її екологічне відродження.

Енергетика без енергоносіїв. Залежність від імпорту енергоносіїв з Росії та інших країн-експортерів майже поставила Україну на коліна та несе реальну загрозу її економічному та політичному суверенітету. Чи має можливість українська наука допомогти подолати енергетичну кризу? Доповідь Романа Олексюка (Вінниця) була присвячена розвитку енергетики без енергоносіїв. Вперше про можливість такої енергетики написав Нікола Тесля, учень видатного українського фізика Івана Пулюя. Він же вперше відтворив технічними засобами природній розряд блискавки з надр Землі. Досліди Теслі на початку сторіччя розпочали еру енергетики без енергоносіїв, але припинення фінансування проєкту поставило на цій справі крапку. І дарма. Адже чим далі, тим стає очевиднішим, що традиційна енергетика припинить своє існування при вичерпанні старих енергоносіїв — нафти, газу, сланців, торфу, урану, вугілля. Окрім того, створювані для їхнього видобування шахти, свердловини, кар'єри та гори відвалів пустих порід і сміття порушують рівновагу в літосфері Землі. Старі джерела екологічно шкідливі, а тим часом Земля є складовою гіперглобальної електричної мережі Всесвіт-Сонце-Земля, і в ній існує власна глобальна електрична мережа (ГЕМ) — між надрами та іоносферою. Добре вивчена геофізиками, вона може стати джерелом енергії, до якого можливо підключитися відносно простими технічними засобами: як стверджує Р. Олексюк, нині не існує ані теоретичних, ані технічних перешкод для розвитку енергетики без енергоносіїв. Підключення до ГЕМ планети можна здійснити за допомогою резонанс-генератора телургійних струменів, дослідний зразок якого для першої у світі електростанції ГЕМ можна виготовити за півтора-три роки. Розгортання на території України електростанцій ГЕМ забезпечить її найдешевшою електроенергією.

До проблем захисту інтелектуальної власності. Надзвичайно важливу проблему сьогодення — захист інтелектуальної власності в Україні — порушив академік Петро Верховодов. Створений в 1992 році Державний патент надзвичайно мляво розгортає роботу: експертиза заявок на винаходи загальмована до 1 липня 1997 року. Причина — відсутність довідковопошукового апарату та патентно-інформаційної бази. За часів СРСР ці «апарат і база» були в Москві та Ленінграді. Там вони й залишилися, а колишні республіки отримали чергову дірку від бублика.

Представники наукової громадськості неодноразово зверталися до найвищого керівництва держави з клопотаннями про незадовільний стан роботи Державного патенту, пов'язуючи це з невідповідністю посади нинішнього голови В. Петрова — професійний філолог, без патентної освіти, він не здатен організувати функціонування незалежної патентної служби. В. Петров активно підтримував ідею входження України до створюваної Москвою так званої Євразійської патентної конвенції (ЕПК), яка, на думку багатьох, не вирішить проблем України з охороною інтелектуальної власності, а створить ще одне джерело залежності держави від північного сусіда. Доповідач закликав присутніх докласти всіх зусиль, щоб Верховна Рада не ратифікувала ЕПК, а також зверну-

тися до Президента з пропозицією призначити на посаду керівника Державного патенту більш компетентну і, головне, патріотичну людину.

Підвищення моральності в науковому середовищі — актуальне веління часу. Доповідь референта Конгресу з питань науки д-ра Валерія Сніжка була присвячена аналізу сучасного стану та пріоритетам науки в Україні. Він говорив про те, що ідея національної держави не отримала дієвої підтримки серед інтелігенції. Тому треба щільніше гуртуватися довкола національно свідомих науковців, які відчують відповідальність перед державою. А в науковому середовищі мусить бути піднесене відчуття моральної та інтелектуальної честі. Плекати еліту нації — це важлива настанова часу.

Великого значення в цьому доповіді надає українській мові, яка потребує значного функціонально-стильового опрацювання, позбавлення від суржику. На часі розробка української наукової термінології в усіх галузях науки; створення тематичних посібників і словників.

Доповідач наголосив на великій актуальності екологічних проблем. Хвора природа негативно впливає на організм людини. І хоча він з часом адаптується до нових екологічних умов, проте через кілька поколінь людиність, що мешкає на отруєній території, стає більш одноманітною, і відсоток інтелектуалів та обдарованих особистостей стає меншим. Тому завданням соціальної екології, аби спинити екологічно-етнічну кризу в Україні, є вироблення конкретних комплексних програм негайної структуризації усієї території України, створення рекреаційно-оздоровчих регіонів.

Д-р В. Сніжко підкреслив, що великою драмою української науки є її «патонізація». Без реорганізації Президії НАНУ, починаючи із заміни її голови, не варто чекати змін на краще.

На засіданні секції було схвалено «Концепцію розвитку науки в Україні», в якій викладено основні напрямки реформування української науки і державної політики у цій сфері. Концепція має стати важливим підґрунтям для кожного члена Конгресу, який має намір включитися у передвиборчу боротьбу до Верховної Ради та до Рад усіх рівнів.

Igor KИЧАК

КОЛИ БУВ ЗАХОПЛЕНИЙ ВАСИЛЬ ОХРИМОВИЧ?

1994 року видавництво «Пролог» у Нью-Йорку видало потрібну книжку «Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник». Книжка починається «Переднім словом» автора Петра Содоля з проханням допомогти спростувати всі помилки чи неточності та повідомити додаткову інформацію для видання доповненого довідника. Книжка має три розділи: енциклопедичний нарис історії УПА 1943-49 років; короткі біографії керівництва воюючої України; реєстр псевдонімів найширшого керівного активу визвольної боротьби на українських землях 1942-1954 рр.

Неточності, звичайно, в книжці є, деякі можна виправити. Напр., командиром Тактичного Відтинку «Гуцульщина» був сотник Хмара-

Дмитро Білінчук з Жаб'є, а не Петро Мельник, що теж мав псевдо Хмара, але був командиром куреня «Дзвони»; Митар — це Роман Орлів, який перед тим користувався псевдонімом Лівий.

Можна встановити деякі невідомі дати: напр. Кость Петер (у книжці Петерс) загинув 18 квітня 1953 року в с. Грабовець на Богородчанщині.

Але увагу читача особливо привертає інформація про дату захоплення чекістами Василя Охримовича, провідного члена ЗП УГВР, що 1951 року прибув в Україну і був розстріляний у Києві 19 травня 1954 року. Довідник Петра Содоля подає, що В. Охримович був «підступно захоплений в 1954 р. МГБ (точна дата не устійнена)».

Якщо це правда, то в такому разі всі ті радіограми, які були надіслані з України до ЗП УГВР, є автентичними і вартими довіри. Але чи справді В. Охримович потрапив до МГБ в 1954 році?

Протягом другої половини серпня 1975 р. в Івано-Франківській обласній газеті «Прикарпатська правда» була опублікована стаття М. Легейди «Поєдинок», написана на основі матеріалів Обласного управління КГБ, в якій детально описано захоплення В. Охримовича.

Івано-Франківські чекісти відразу були поінформовані, очевидно, своїми колегами з американської чи англійської розвідки, про те, що вночі 20 травня 1951 року в Майданському лісі на Дрогобиччині приземлилася група з 4 парашутистів, яку очолює Василь Охримович, псевдо Ромб. Начальник управління МГБ полк. Костенко доручив полк. Нечаєву очолити оперативну групу для захоплення Ромба.

В січні 1952 р. загинули три супутники В. Охримовича і (цитую): «усі засоби радіозв'язку із закордоном опинилися в руках чекістів». Поза тим, старший лейтенант Боков натрапив на слід двох кур'єрів — Клена та Берези, які супроводжували В. Охримовича по лінії зв'язку, передав їм через селянку Параску Коб'як гарантійного листа і примірник наказу міністра МГБ про звільнення від відповідальності в разі виходу з т. зв. «повинною». Обидва кур'єри — Іван Сандуляк і Петро Клепик у листопаді 1951 р. зголосилися до співпраці з МГБ в Бурштинському районі, а потім, у серпні 1952 р., допомогли чекістам захопити журавнівського районového СБ Бурєвого-Омеляна Малика.

З Бурєвим, не знаючи про захоплення його чекістами, спробував зустрітися колишній командант охорони Крайового провідника Петра-Романа Кравчука — Дем'ян, оскільки на той час саме загинули потрібні Охримовичеві Мак і Жар (в останнього чекісти знайшли листа В. Охримовича).

Бурєвий під диктат слідчого МГБ запропонував зустріч у Войнилівському районі, в місці, добре відомому Дем'янові та Охримовичу. Дем'ян сам запропонував дату зустрічі від 6 до 8 жовтня. Чекісти виставили засідки вночі 5 жовтня.

В засідці загинули Дем'ян і Довбня, вирвався Потап і був захоплений живим Василь Охримович. Сталося це на світанку 6 жовтня 1952 року.

Оксана ГАСЮК

СОРОК ДНІВ ПІСЛЯ СМЕРТИ ПАТРІАРХА ВОЛОДИМИРА

(УЦЦС) 23 серпня, в переддень четвертої річниці проголошення незалежності України, минуло сорок днів після смерті Святішого Патріярха всієї Руси-України Володимира (Романюка).

З цієї нагоди у Володимирському соборі відбулася Літургія, а потім представники УПЦ-КП здійснили Хресний хід від Володимирського собору до Софіївського майдану. Представники національно-демократичних сил здійснили скорботний хід тим самим маршрутом. Після панахиди, яку відслужив місцеблюститель Святішого патріяршого престолу митрополит Філарет, відбувся мітинг національно-демократичних сил.

Митрополит Філарет сказав, що життя і смерть Патріярха Володимира були вищими цінностями. Патріярх Володимир, за словами владыки Філарета, «не злякався сталінських і брешнівських таборів, а захищав нашу віру і боровся за незалежність нашої держави».

«Ми зібралися біля могили Святішого Патріярха Володимира для того, щоб захистити честь і гідність нашої Української Православної Церкви, Церкви національної, Церкви Помісної», — наголосив владыка Філарет. Він підкреслив, що в Україні треба створити єдину національну православну Церкву. «І тому Святіший Патріярх за свого життя і своєю смертю закликає всіх православних християн об'єднатися в єдину Церкву, набратися мужності тим, які до цього часу бояться Москви, порвати з нею і об'єднатися навколо святого міста Києва».

Місцеблюститель патріяршого престолу зачитав звернення Єпископату УПЦ-КП до українського народу, Президента України та своєї пастви. У зверненні говориться, що Єпископат ще раз детально проаналізував трагічні події, що відбулися 18 липня на Софіївському майдані.

«Ці події ще раз переконують нас, що УПЦ-КП є переслідуваною на своїй власній землі», — сказав владыка Філарет. За його словами, події 18 липня об'єднали всі демократичні сили навколо УПЦ-КП.

Керівництво УПЦ-КП, за словами митрополита Філарета, вимагає припинити гоніння проти цієї Церкви, припинити антиукраїнські дії Московського Патріярхату в Україні, який незаконно прикривається назвою УПЦ.

Однією з вимог УПЦ-КП було припинення незаконної місіонерської діяльності серед українського народу, який вихований на християнських традиціях.

Митрополит Філарет сказав, що УПЦ-КП вимагає, щоб українській національній Церкві, тобто Київському Патріярхатові, були повернені Софіївський собор, Митрополичі палати, церкви й будівлі верхньої Києво-Печерської Лаври, Почаївська Лавра, Видубицький монастир, споруди Золотоверхого Михайлівського монастиря, Андріївська церква.

Виголошуючи на мітингу слово про Святішого Патріярха Володи-мира, Голова Конгресу Українських Націоналістів Слава Стецько сказала: «Звільнені, фізично знеможені, але незламні духом, ви взяли за відбудову нашої Церкви... Ви всю свою енергію віддали справам Церкви, її завершенню в Україні, та разом зі Святішим Патріярхом Мстиславом ви хотіли розв'язати питання ієрархічного завершення в Україні, відірвавши усіх вірних з ієрархами від Московського Патріярхату».

С. Стецько підкреслила, що собор Святої Софії, Києво-Печерська та Почаївська Лаври, Видубицький монастир та інші українські святі храми повинні бути забрані з чужинецької церковної юрисдикції і повернуті українським національним Церквам, українському народові.

Народні депутати України Левко Лук'яненко, Степан Хмара та Вячеслав Чорновіл, виступаючи на мітингу 23 серпня, закликали громадян України прийти на виборчі дільниці, щоб 10 грудня дообрати кілька десятків депутатів до Верховної Ради.

Думки Церкви і думки Уряду

Віце-прем'єр-міністр України з гуманітарних питань Іван Курас повідомив журналістів в Адміністрації Президента 16 серпня, що Київська міська адміністрація задовольнила прохання керівництва Української Православної Церкви Київського Патріярхату (УПЦ-КП) провести хресний хід і жалобну панихиду 23 серпня, в День сороковин від дня смерти Патріярха всієї Русі-України Володимира (Романюка).

За словами І. Кураса, Міська адміністрація також задовольнила прохання Руху провести 23 серпня світську панахиду на Софіївському майдані.

Як сказав І. Курас, не можна допустити до зіткнень та протиправних дій з будь-якої сторони під час проведення всіх цих заходів.

За словами І. Кураса, офіційна влада пропонує кілька можливих варіантів перепоховання Патріярха Володимира. Одним з таких І. Курас назвав можливість перепоховання Патріярха у Видубицькому монастирі. У монастирі, як сказав І. Курас, є для цього відповідні умови. «Саме там відбуваються Богослужіння Української Православної Церкви Київського Патріярхату».

Перепоховання, за словами І. Кураса, могло б відбутися на території Михайлівського монастиря. Одним з можливих місць віце-прем'єр-міністр назвав церкву Теофана Печерського.

І. Курас сказав, що з боку церковних ієрархів та окремих народніх депутатів висловлюються такі думки й міркування, що можна було б залишити могилу Патріярха на тому самому місці, тобто біля брами Софіївського собору.

Блжуститель Святішого патріяршого престолу митрополит Філарет повідомив на пресовій конференції 17 серпня, що 23 серпня плянується Божественна Літургія у Володимирському соборі, хресний хід, панахида, а також мітинг біля могили Владики Володимира. Митрополит Філарет наголосив на тому, що він не згоден на перепоховання Патріярха на території Видубицького, Михайлівського чи Феодосіївського монастиря.

На пресовій конференції було повідомлено, що керівництво УПЦ-КП наполягає на тому, щоб перепоховати Патріярха на подвір'ї Софії Київської або залишити могилу там, де вона є нині, а згодом побудувати пам'ятник і огородити могилу. Митрополит Філарет сказав, що він візьме участь у виборах Патріярха. Дату проведення Помісного Собору для обрання Патріярха повинен визначити Святіший Синод.

Недавно духовенство УПЦ-КП та Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) із західних областей України ухвалило заяву, в якій є прохання до митрополита Філарета, щоб заради об'єднання православних українців він не висував своєї кандидатури на посаду Патріярха УПЦ-КП.

Митрополит Філарет наголосив, що він виступає за якнайшвидше об'єднання всіх християн України під омофором Київського Патріярхату. Блжуститель патріяршого престолу також звернувся 16 серпня до Президента Леоніда Кучми з проханням врахувати права Церкви у процесі приватизації державної власності. У зверненні наголошується, що майно Церкви, незаконно націоналізоване після 1917 року, часто потрапляє до рук випадкових людей.

Митрополит Філарет наголосив у своєму зверненні на необхідності надання пріоритетів у приватизації національним Церквам. Митрополит Філарет також звернувся з проханням до Президента виступити із законодавчою ініціативою з проблеми врахування прав Церкви у процесі приватизації.

ЗАЯВА ПАТРІЯРХА ДИМИТРІЯ

У заяві Патріярха, що була надіслана редакції «Урядового Кур'єра» з приводу перспектив об'єднання УАПЦ з іншими православними Церквами України, зазначається, що твердою засадою побудови єдиної помісної Церкви УАПЦ вважає послідовне дотримання євангельської науки, православних догм і канонів, власного статуту, а також указів і заповітів покійного Патріярха Мстислава... Глибоко співчуючи духовництву і вірним УПЦ Київського Патріярхату з приводу смерті Святішого Патріярха Володимира, УАПЦ відмовляється втручатися у внутрішнє життя тієї Церкви, а отже й у вибір нею нового Патріярха. Священники Львівсько-Галицької Митрополії УАПЦ на зборах в Рогатині не мали благословення підсувати документ прийнятий від імені західноукраїнських єпархії УПЦ-КП.

Важливі ювілеї

Мгр. Омелян КОВАЛЬ

50-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОПОМОГОВОГО КОМІТЕТУ В БЕЛЬГІЇ

Блаженніший Владико Митрополите,
Преосвященний Владико Іоане, Всесв. Отче Митрате,
Всечесні Отці Душпастирі та Диякони, Преподобні Сестри,
Достойні Голови і Представники установ та організацій,
Дорогі Пані й Панове, Дорога Молоде!

Мені припала велика шана привітати Вас на цих урочистостях від Головної Управи Українського Допомогового Комітету (УДК), цього-річного півстолітнього Ювілята. П'ятдесят років мають не тільки свою вагу в житті однієї людини, але таким відтинком часу міряється також історія народів і людських спільнот. Я вітаю зокрема тих, хто від самих початків, від сорокових років, є зорганізованими членами Української Спільноти в Бельгії. А перед тінями тих, хто відійшов у Вічність, ми схилиємо в поклоні наші голови і молитовно єднаємося з ними. Наші серця сьогодні пройняті особливою радістю, бо ми маємо між нами нашого Дорогого Владика, Блаженнішого Митрополита Максима Германюка, одного з п'яти основоположників УДК, який, незважаючи на вік і віддаль, прибув до нас із далекої Канади та з тієї нагоди відправив Святу Літургію в нашому наміренні. Велике спасибі Вам, Блаженніший Владико Митрополите. Я вітаю також Преосвященного Владика УАПЦ Іоана, що разом з о. дияконом Віталієм асистували в Богослуженні. Жалію, що не можу привітати між нами Преосвященного Владика Михайла Гринчишина, що в цей час очолює прощу до Лізіс. З нами сьогодні дипломатичний корпус України в Бельгії на чолі з паном Юрієм Мальком, виконуючим обов'язки Посла. Сердечно вітаємо! Вітаю також нашого найстаршого священика в Бельгії Всесв. о. митрата Івана Кота, 60-ліття священства якого ми недавно гідно відзначили в Шарлеруа. Від самого початку свого прибуття до Бельгії в 1949 році, Всесв. о. митрат Іван Кіт є постійним членом УДК. Вітаю Вас усіх всеч. Отців, Сестер, Членів і Нечленів УДК і наших Приятелів. Ми ще матимемо нагоду восени цього року на Франкополі відзначити всіх заслужених наших діячів. Тому сьогодні обмежуся тільки найосновнішим.

Коли ми розглядаємо життя людської спільноти, то виділяємо чотири головні чинники: люди, провід, мета і засоби. Перші два чинники є фактично невіддільні, бо якість людського чинника відбивається на проводі, а якість проводу відбивається на загалові спільноти. Сказав бо наш великий Муж і Святець Патріярх Йосиф: «Я буду таким Вашим Патріярхом, якими Ви будете вірними». В цьому короткому ствердженні міститься вся суть взаємовідносин між загалом спільноти

та її проводом. Коли аналізувати під цим кутом членство УДК та його керівництво, то побачимо вражаючу стабільність і послідовність. Тільки п'ять перших років існування УДК позначені нестабільністю і шуканням шляхів самовиявлення. Це були також динамічні роки з уваги на міграційні рухи та шукання постійного місця проживання. Згадаймо перших піонерів нашого організованого життя в Бельгії у повоєнні часи. До тих піонерів, крім присутнього тут основоположника УДК Блаженнішого Митрополита Максима, були: підприємець Микола Граб, промисловець Карло Мулькевич, студент економії Микола Демчук і службовець Борис Косий. Вони підписали і зареєстрували статут УДК 9 червня 1945 року. Першим головою УДК був обраний Микола Граб, секретарем — Микола Демчук, скарбником — Карло Мулькевич, а о. д-р Максим Германюк був обраний головою Контрольної Комісії і був на тому пості до 1948 року, до часу виїзду в Канаду. На Зборах у 1947 р. Головну Управу УДК очолив Карло Мулькевич, секретарем був обраний Ярослав Пришляк, а скарбником — п. Зинич. В 1948 році Управу УДК очолив інж. А. Кішка, секретарем став Володимир Макар і працював на тому посту до 1950 року, а скарбником — Ярослав Пришляк, який згодом став референтом робітничих справ і очолював СУРБ аж до свого виїзду до Канади в 1957 році, будучи при тому редактором «Вістей». В 1949 році Головою УДК був обраний мгр Маріян Дзьоба, який очолював УДК до половини 1951 року. Після виїзду В. Макара в 1950 році пост секретаря перебрав мгр О. Коваль і був переобраний на цей пост 36 разів до 1986 року. Пост голови УДК, після виїзду мгр-а М. Дзьоби, перебрав д-р Володимир Попович і переобирався на цей пост 35 разів, аж до пенсії та виїзду до Франції в 1986 році. З того часу, тобто від 1986 року і досі, головою УДК обирався мгр О. Коваль, а секретарями були: Марія Карпа (1986-87), Степан Маркус (1987-91), Василь Яремкович (1991-92), Ігор Хохольяк (1992 і досі). Довгими роками виконували різні функції в головних органах УДК такі видатні громадські діячі, як інж. Василь Наконечний, інж. Володимир Огаренко, д-р В. Лютик, проф. Іван Витязь, пані інж. Зінаїда Витязь, д-р Степан Божик, мгр Микола Когут, інж. Іван Левицький, паніматка Е. Бачинська, проф. д-р Петро Зелений, мгр Григорій Ощипко та інші. Про наших невтомних діячів по Філіях буде мова на закінченні ювілейних святкувань у жовтні на Франкополі, де будуть також відзначення за довголітню працю. Докладний опис праці УДК та інших братніх організацій буде подано у Ювілейному Збірнику, що готується до друку.

Даючи цей перелік осіб і їхні головні функції та час діяльності, я бажав відповісти на поставлене вище питання послідовності у громадській праці провідних кадрів. Загал і Провід творять один організм, котрий має свій механізм оновлення та контролю. Але чи не найважливішим з усіх чинників є спільна ідея, що веде до мети. Метою творців УДК була організована оборона життєвих інтересів української спільноти в Бельгії. В той час була навісила над українським людом небезпека примусової репатріації, згідно з рішенням альянтів у Ялті та Потсдамі. Советські місії вже готували списки українців, які були в Бельгії. Єдиним засобом захисту був організований опір і протестаційна

акція. В тому допомогли українські старшини канадської армії, частини якої брали участь у визволенні Бельгії і тут стаціонаували. Сотники С. Фроляк і Б. Панчук були тими першими захисниками і речниками УДК перед зовнішнім світом.

Ідея організованости мала добрий ґрунт, бо кожний розумів небезпеку. А коли до Бельгії пішла нова хвиля еміґрації з Німеччини на контракткову працю в копальнях, то УДК вже міг зайнятися побутово-правними проблемами нових еміґрантів. Членство УДК зросло тоді від 500 до понад трьох тисяч, і всюди творилися його організаційні клітини. Запульсувало тоді культурно-мистецьке та релігійне життя, що дало поштовх для творення нових організацій. Скликаний восени 1948 року Перший Конґрес Українців Бельгії і покликання до життя Головної Ради Українських Організацій стали основою для завершення структури нашого громадського життя в Бельгії. Ця структура залишилася чинною до наших днів, хоч деякі організації перестали існувати (комбатанти, Пласт, «Дніпро», УХР), а натомість появилися нові (ВВЦ, Т-во св. Софії), що стали членами ГРУГОБ.

Велику працю провів УДК на початку 1950 років, коли закінчилися контракти в шахтах, і треба було виряджати людей на дальшу еміґрацію до різних країн. На допомогу прийшов ЗУАДК та ІРО, з якими УДК тісно співпрацював для розміщення і подорожі наших людей, головню до заморських країн. В той же час виникає потреба континентальної координації діяльности, і в 1949 році в Лондоні спільно створено Координаційний Осередок Українських Громадських Центральних Установ (КОУГЦУ), членом-засновником якого став УДК, а представник УДК був постійним членом Президії, а потім став його Головою. Те саме стосується заснування та діяльности СКВУ, а тепер СКУ. УДК через ГРУГОБ і КОУГЦУ став членом-засновником СКВУ в 1967 році, і з того часу представник УДК почерез ГРУГОБ є членом Президії Секретаріату СКВУ/СКУ. Тут хоча висловити щиру подяку Управам Філій УДК і всьому членству за щорічну фінансову підтримку, котру ці наші громадські надбудови одержували на покриття бюджетових витрат.

Приміщення УДК в Брюсселі були офіційними осідками для низки громадських організацій, як КУ СУМ, ОУБ, «Дніпро», двадцять років тут розташовувалося бюро Центральної Управи СУМ з видавництвом, друкарнею та редакціями молодечих журналів «Авангард» і «Крилаті».

Треба зазначити, що від 1951 року, з виїздом мгр-а Маріяна Дзюби, УДК не мав ні одної платної посади. Всю роботу треба було вести виключно на громадській основі. З виїздом більшої частини наших людей з Бельгії зменшилося також число членів, що вплачували членські вкладки і в той спосіб забезпечували виконання мінімального бюджету УДК, що зводився до оплати частини чиншу за будинок і на втримання бюра. Це є той четвертий чинник організованої людської спільноти — засоби. Щоб відповідати завданням допомогової організації, треба було розпоряджатися хоч мінімальними фінансовими засобами. Ті засоби треба було роздобувати з різних джерел. Одним із них був Інтеркомітет для втікачів з Центральної і Східної Європи. Але тут також фонди самі не приходили, а треба було їх збирати.

Секретар УДК мусів стати також секретарем Інтеркомітету, щоб можна було мати доступ до допомогових фондів. Знову ж таки треба було працювати на громадських засадах, тобто безплатно.

У своїй діяльності УДК робив сильний наголос на оборону людських і національних прав в Україні, де в умовах русифікаційної політики проходив гено- і лінгвоцид, а українські патріоти піддавалися жорстоким репресіям. Численні маніфестації та протести до міжнародних установ і урядів різних держав та окремих впливових осіб були постійними засобами нашої дії. Ми мусіли поборювати також дезінформацію і знеславлювання, що їх поширювали ворожі нам сили, представляючи нас як «ворогів українського народу» і «німецьких колаборантів». Аргументами для нас була збройна боротьба ОУН-УПА на два фронти проти московсько-червоного і німецько-коричневого окупантів України. Доказом того були шибениці, розстріли та концтабори, де каралися десятки тисяч українських патріотів. Ці ворожі стереотипи побутують, на жаль, в Україні ще й досі, бо ветерани ОУН-УПА, які були справжніми борцями за волю України, ще не визнані на рівні ветеранів війни.

Дуже важливим відтинком праці УДК була організація молодечих таборів і осель. Починаючи з 1953 року, щоліта у вакаційний час треба було разом із СУМ-ом організувати виховно-відпочинковий табір. УДК займався фінансуванням і технічно-господарськими справами, а СУМ — виховною частиною. Клопоти, з якими довелося зустрічатися щороку в пошуках місця таборування, зумовили потребу придбання власної Оселі, що було досягнуто в 1966 році через набуття на спільну власність УДК, СУМ та ОУБ «Франкополя». Тут також наша Громада виявила певний ентузіазм і своєю працею та грошовими внесками допомогла закупити і розбудувати цей цінний об'єкт. Подібно було з купівлею будинку УДК в Брюсселі. Знайшлося четверо осіб, що майже всі свої заощадження важко заробленого гроша передали Управі УДК, що разом із позикою в банку дозволило купити в 1987 році будинок, який УДК орендував з 1949 року. Цих фундаторів Дому УДК ми відзначимо на закінчення нашого Ювілею восени на Франкополі. Це був ще один наочний доказ високої національної свідомості українців і набутої довіри Проводом.

Прийшов час, коли в 1991 році Україна стала незалежною державою. Сповнилася мрія і найвища мета кожного українського патріота. Прибуло до Бельгії Посольство України на чолі з проф. Володимиром Василенком. Не було ні приміщень, ні жодного влаштування. УДК відразу відступив скромні приміщення, щоб Посольство почало працювати, поки не набудеться відповідного будинку. Навесні 1992 року ми вітали весь дипломатичний корпус України в Бельгії на Франкополі, передаючи скромну лепту на комп'ютерне обладнання Посольства. УДК включився також в допомогову акцію Україні як жертвам Чорнобиля, так і шпиталям та сиротинцям. Наша допомога йде також по лінії духового відродження України через перенесення творчої спадщини наших педагогів та культурних діячів, щоб Україна ставала собою, а не додатком до колишньої імперії, що намагається ще й досі тримати Україну в економічній і мілітарній залежності задля своїх інтересів.

Тому важливо піднести національну свідомість народу до рівня державних народів, що вміють захищати свою суверенність і державну незалежність. Український Допомоговий Комітет, як і всі інші подібні українські інституції в діаспорі у співпраці з офіційними представництвами України має змагати до того, щоб образ України у світі був очищений від дезінформації та приниження, про що дбають наші недруги і ворожі сили.

Наприкінці від імені нашої Громади бажаю висловити вдячність Суверенові Бельгії Королеві Альбертові II та його покійному братові Королеві Бодуенові, Урядові і Бельгійському народові за притулок і гостинність, виявлені нам протягом нашого тут перебування. Я сподіваюся, що наш побут у цій країні сприятиме майбутній співпраці України і Бельгії на користь обидвох наших народів.

А тепер дозвольте мені висловити сердечну подяку моїм заступникам, членам Головної Управи, Головам і Членам Управ Філій, Отцям Душпастирам і братнім громадським Організаціям за співпрацю протягом сорока п'яти років моєї праці в УДК на становищі секретаря, а відтак голови. Дякую також усім членам, що довгі роки виконували свої членські обов'язки і тим уможливили існування нашої громадської установи. Моя окрема подяка з нагоди Ювілею належить моїй дружині Іванні, яка терпіла всі невгоди громадського дому, приймаючи численних гостей, подорожніх і безпритульних та допомагаючи з усією родиною у моїй громадській праці, зокрема під час моїх частих виїздів. Без такої підтримки мені було б неможливо справлятися з моїми чисельними громадськими навантаженнями. Спасибі, Іванко!

Д-р Любомир МАЗУР

СОЮЗ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ — 50 ЗОЛОТИХ РОКІВ ПРАЦІ

(Програмова доповідь, присвячена 50-літтю СУБ)

У 1945 році перші кроки в напрямку створення Союзу Українців у Великій Британії (СУБ) були зроблені українськими патріотами, які в цей час жили у Великій Британії. Між ними були такі, що силами обставин поселились у Великій Британії ще перед Другою світовою війною. Наприклад, українці, вояки і старшини канадських і американських військових з'єднань, які стаціонували тоді на Британських островах, відчували потребу прислужитися національній справі та українському народові в цей дуже важкий для нього час. Інші українці досягли берегів Великої Британії через сибірські концтабори та Близький Схід як вояки польських збройних сил по стороні Західних альянтів, а відтак після важких боїв з гітлерівською Німеччиною тут демобілізувалися. Були також українці, які силою обставин вписались у польське військо в Західній Європі. Інші, вже як цивільні або полонені, опинились у

Великій Британії після висадки в Нормандії та звільнення великої частини Франції від німецької окупації. В тій невеликій групі українців були люди двох-трьох поколінь. Між ними були політики, політичні та громадські діячі і зовсім мало професіоналів. Найбільше було з покоління, народженого у 1920 роках, співучасників або свідків підпільної революційно-визвольної боротьби ОУН, УПА, УГВР, які в дусі Акту відновлення Української Державности 30 червня 1941 р. вели на двох фронтах завзяту і криваву боротьбу з німецькими і московсько-більшевицькими наїзниками за волю і свободу українського народу, за самостійність і державність України.

Тодішня, доволі зрізничкована віком, досвідом, світоглядом-ідеологічними та політичними угрупованнями українська громада поступилася загальною ідеєю створення установи, яка б репрезентувала, пропагувала й обороняла українську людину, українську національну справу. В результаті таких спільних стремлень і зусиль у січні 1946 року засновано Союз Українців у Великій Британії, членами якого стали українці православні та католики, наддніпрянці та галичани, поліщуки, волиняки, буковинці та закарпатці, одним словом — усі українці Соборної України, яким долею судилося жити і працювати поза межами України.

Повноцінний розвиток СУБ розпочався в наступні вісімнадцять місяців, коли з таборів Переміщених Осіб (ДіПі) у західних зонах Німеччини, Австрії та Італії до Великої Британії прибули українці як «добровільні робітники», а також і 8 тисяч вояків Української дивізії «Галичина» — Української Національної Армії. У 1948-1951 роках членами СУБ зареєструвалися біля 25 тисяч українців.

Згідно з політикою Британського уряду, переважна більшість українців була зобов'язана мешкати в робітничих таборах, розкинутих в сільсько-господарських частинах Великої Британії та в промислових осередках. Загальна кількість Відділів та Осередків СУБ у ці роки була біля 360. В наступних роках, коли після виконання контрактних зобов'язань українці отримали право вільного вибору праці та місця замешкання, велика частина їх залишила сільськогосподарські райони та поселилася в містах. Це зменшило кількість клітин СУБ, але натомість сконцентрувало членство в усіх більших і менших скупченнях українців. В 1955 р. СУБ нараховував 80 таких клітин. Сьогодні, через сорок років, клітин є 64.

У грудні 1947 року СУБ офіційно зареєстровано як Спільку з обмеженою порукою на основі Парляментарних Актів про допомогіві організації (з 1940 р.) і такого ж Акту про Спільки (з 1948 р.). СУБ став юридичною особою. До березня 1948 року керівна й виконавча влада була в руках Головної Управи, яку разом з головою Союзу членство СУБ вибирало під час установчих і наступних звичайних Загальних Зборів. Від березня 1948 року впроваджено зміну: найвищим керівним органом СУБ стала двадцятичленна Рада СУБ на чолі з головою СУБ. Від 1948 року центральним виконавчим тілом у системі СУБ стала Головна Управа СУБ під керівництвом ділового директора, якому були підзвітні референти, підреференти чи звичайні працівники визначених ділянок праці.

Від 1948 року в організаційну структуру СУБ впроваджено Секції і Комісії СУБ, Відділи й Осередки СУБ, а через рік — Окружні Ради СУБ. Усі клітини творилися і реєструвалися на основі статуту СУБ, були підпорядковані керівним і виконавчим органам СУБ і діяли на основі своїх Правильників, що їх затверджувала Рада СУБ.

Від перших установчих Загальних Зборів уся діяльність СУБ розвинулася в трьох важливих площинах:

1) по лінії загального представництва і репрезентації членства СУБ, української громади у Великій Британії й української національної справи перед британським народом і його державною владою;

2) по лінії загальної і специфічної репрезентації СУБ та української громади в Британії перед і серед подібних українських установ та організацій в Західній Європі і в широкій діаспорі;

3) по лінії організаційної розбудови СУБ в усіх менших та більших згурдуваннях українських поселенців у Великій Британії та активного втілювання в життя всіх програмових напрямних і статутових завдань СУБ. Це робилося по лінії видавничій, суспільної опіки, культурно-освітнього життя, добродійно-допомоговий, зовнішньо-інформативній, господарській, а на початках також у площині церковно-релігійній (наприклад, мужі довір'я СУБ підтримували зв'язок з тодішніми душпастирями щодо вдержування каплиць у гостелях і таборах, а також були вони зв'язковими між душпастирями та мирянами УКЦ і УАПЦ).

Після 1948 року потреби українського жіноцтва, комбатантів, студентства, учителів і молоді довели до їхнього усамостійнення в організаційній і програмовій площинах. Оформилися в автономні Секції СУБ Організація Українських Жінок у Великій Британії (ОУЖ), Спілка Українських Учителів і Виховників (СУУВ), Комісія Допомоги Українському Студентству (КоДУС), а на початку 1950 років створено мережу Шкіл Українознавства.

Слід також згадати, що СУБ відіграв допоміжну ролі в заснуванні Української Студентської Громади (УСГ), Спілки Української Молоді (СУМ), Української Пластової Організації (ПЛАСТ-КВОМ), Об'єднання бувших Вояків Українців (ОбВУ), а також у створенні Музею Української Визвольної Боротьби ім. Степана Бандери з початковим осідком в Ноттінгемі, а тепер у Лондоні. На відтинку студентства і середньо-та високошкільної молоді СУБ діяв при допомозі КоДУС як окрема постійна комісія — Українська Педагогічно-Освітня Комісія. Деякий час при УСГ діяла окрема Секція Студентів Інституту Заочного Навчання, що мала власну бібліотеку і підтримувала ділові контакти з українським науковим осередком в Сарселі.

В перших 15 роках діяльності СУБ його керівні й екзекутивні органи найбільше уваги присвячували організаційним справам. Давали вони моральну та матеріальну допомогу потребуючим, опіку хворим, інвалідам, сиротам; розгортали загальноосвітнє та культурне життя; вишколювали та виховували громадських діячів; домагалися від влади визнання української національності; інформували через англомовні виданнями британців про українську громаду, про Україну й українську

національно-державницьку справу, зокрема про справжнє становище України під московською окупацією, про боротьбу ОУН, УПА, УГВР за волю та державність; поширювали вони всі ті україномовні газети, журнали і книжки, що появлялися в Європі та за океаном, серед громади, розбудовували власне видавництво; поглиблювали зацікавлення розвитком українського громадського життя поза Великою Британією в Західній Європі та загально в діаспорі. Своєчасно СУБ став співзасновником і членом Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ; сьогодні Світовий Конгрес Українців) і Координаційного Осередку Українських Громадських Центральних Установ (КОУГЦУ; сьогодні Європейський Конгрес Українців).

За перших 15 років СУБ досягнув багато корисних здобутків. Для потреб на полі добродійному та суспільної опіки було створено Інвалідський Фонд, Фонд Суспільної Опіки та придбано Оселі для хворих, інвалідів, а згодом і для пенсіонерів. Перша оселя — це «Сиденгурст» у Чіддінгфолді, Саррей; друга — «Кобзарівка» у Вестон-он-Тренті, біля Дарбі. Щодо суспільної опіки, то слід згадати про обурення нової української спільноти з приводу депортації хронічно хворих та інвалідів до Західної Німеччини в 1949 році. СУБ був ініціатором і організатором першого широкого демонстративного виступу українців. Ще одним великим здобутком СУБ можна вважати досягнення на ниві культурно-освітньої діяльності як центральних керівних органів, так і Окружних Рад, Відділів та Осередків СУБ — донині організована українська громадськість плекає всі важливі національні традиції у формі свят та обходових роковин. Це добрий доказ загального освітнього рівня, а також вияв українського ідеалістичного національного світогляду для самозбереження української ідентичності у повсякденному житті. В 1950 роках тодішні громадські діячі були у віці між 20-28 років. Їх виховували і вишколювали майже всі українські установи, проте найбільш впливовим чинником виховання національно свідомої української людини на терені Великої Британії з самостійницько-державницьким стремліннями потрібно вважати присутність і дію мережі революційної ОУН, якій також припадає п'ятдесятиліття діяльності. Ще сьогодні велика частина організаційної праці СУБ спирається на тих громадських діячів, які були вишколені в 1950 роках. Проте за останні 10 років зроблено значний поступ, щоб членів СУБ з другого покоління, уродженців Великої Британії, упровадити в проводи громадських центральних та місцевих керівних органів СУБ.

Діяльність СУБ на полі зовнішньої інформації увінчалася англomовним кварталником «Юкрейнієн Рев'ю», що регулярно виходить від осені 1954 року. Видавнича діяльність СУБ віддзеркалена також безперервним виданням офіціозу СУБ — тижневика «Українська Думка» і «Календарця Українця у Великій Британії». СУБ видавав для шкільної дітвори журнали «Юні Друзі», а також численні книжкові та брошуровані видання для старших і молоді. Українське друковане слово поширювалося Книгарнею СУБ у Лондоні, звідки десятки тисяч газет, журналів, книжок, шкільних підручників, української біжутерії, мап, образів, кераміки тощо перейшли в руки українських читачів і покупців.

Але мабуть найбільшим здобутком діяльності СУБ є те, що, попри деякі об'єктивні внутрішні негаразди, попри величезний тиск доволі чужинського світу, попри підривні намагання московсько-большевицької агентури, попри відхід у вічність сотень активних діячів Союзу, — СУБ своєї провідної позиції в українській організованій громадськості не втратив, не розгубив, не понизив і не спродав, але міцно тримався і пропагував український національно-державницький ідеал.

Сьогодні СУБ відзначає 50 років своєї історії, праці, здобутків. Коли 24 серпня 1991 року була проголошена незалежність України, керівництво та членство Союзу Українців у Великій Британії набрало нових сил, нової насаги та відповіло на виклик нової дійсності, нових обставин, які нарізали із державністю України. СУБ почав працювати з іще більшою посвятою на користь українського народу. Для кожного українського патріота цей історичний день незабутньо закарбувався в пам'ять. Радість цієї хвилини нелегко передати словами. Слід лише згадати, що зовнішня діяльність СУБ протягом довгих десятиліть, а саме: меморандуми до уряду Великої Британії та світових політиків; організація публічних маніфестацій як вияв спільної волі та думки українського суспільства; демонстрацій, походів, віч, петицій; підтримання активного зв'язку з представниками англосовітської преси, радіо, телебачення тощо як на центральній, так і на місцевій базі, — уся ця праця активу СУБ, всі ті заходи повністю себе виправдали. Українська спільнота у Великій Британії за піввіку придбала серед впливового британського суспільства твердих прихильників віковичної ідеї Української Самостійної Соборної Держави. Завдяки тим громадським трудівникам, які не жаліли свого часу, праці та грошей, щоб постійно пропагувати українську національну справу, сьогодні у Великій Британії є певне коло впливових британців, які, будучи постійно добре поінформованими про Україну, виступають з позиції обізнаності з минулим і сучасним України й ставляться прихильно до Української держави й українського народу, сини й дочки якого, перебувши на хоч невідомі, але гостинні Британські острови у повоєнний час, зуміли побудувати таку потужну та впливову українську громадську установу, якою є СУБ.

У світлі потреб українського народу, якому сьогодні нелегко, але який крок за кроком змагається і встає з колін на ноги, керівництво і членство СУБ оптимістично дивляться в майбуття, будучи твердо переконані, що їхня дальша місія — це координувати зусилля української громадськості у Великій Британії на благо Української держави та добробуту українського народу як в Україні, так і тут, на поселенні.

Свою різносторонньою діяльністю СУБ здобув собі великий авторитет серед української діаспори. Його велику творчу роль у українському організованому житті у Великій Британії визнає українська громада, бо СУБ дуже позитивно вплинув на життя українців у цій країні. Звичайно, підкреслюючи великі здобутки СУБ, треба згадати, що в його діяльності були й великі труднощі, хиби та недотяттєння. Довголітня діяльність Союзу не була легкою. Тому необхідно особливо відмітити ту наполегливу працю всіх діячів СУБ у центральному та

місцевих проводах, які довгі роки віддавали і віддають всі свої зусилля і засоби, щоб СУБ зростав, розвивався та залишив по собі світлу історію та тривалі сліди.

Думка про те, щоб СУБ на порозі святкування свого Золотого Ювілею — п'ятдесят років безперервної громадської праці — видав історію СУБ, цілком слушна та на часі. Необхідно, щоб у найближчому майбутньому членство СУБ мало таке видання, яке б не тільки всебічно описувало й характеризувало діяльність СУБ, але яке б стало настільним довідником про життя організованої української громадськості у Великій Британії.

* * *

За час свого 50-річного існування СУБ став шанованою організацією як серед українців у вільному світі, так і серед чужинців. Він об'єднав більшість українців у одну родину, дав і дає їм змогу проявити свої знання, здібності і вміння на різних відтинках організованого життя.

50-річчя СУБ відзначаємо в четверті роковини відновлення Української державности. Від того часу СУБ і вся організована українська спільнота у Великій Британії ще більше відчують свій національний і моральний обов'язок щодо свого народу та своєї тяжко здобутої Української держави. Відколи СУБ постав у 1946 р., Україна зазнала 45 років жорстокого московського поневолення, заки прийшов світлий день її самостійности. Від першого дня заснування СУБ його членство і всі українські патріоти раділи успіхами та журилися невдачами українського народу, який безупинно йшов до своєї призначеної мети, будучи готовим на все, щоб лише здобути Українську державу. СУБ увесь час докладав усіх зусиль, уживав усіх доступних засобів і спроможностей, щоб допомогти українському народові закріпити свою державність. Дійсно, не пропущено ані однієї відповідної нагоди, щоб не обороняти національні інтереси та захищати національні й людські права українського народу.

Незаперечним фактом є те, що спільноти живуть і розвиваються найкраще тоді, коли вони є зорганізовані. Українці у Великій Британії виявили велике зрозуміння цього. Своєю національною свідомістю, культурною поведінкою та ідеалістичним підходом до життєвих проблем ми зуміли здивувати чужинців. На жаль, цього моменту всі українці свідомо ще не сприйняли.

За СУБ дуже багато стоїть праці, переборених труднощів і проблем, які виринали в перших роках після прибуття українців до цієї країни, або які постали в процесі впорядкування та стабілізації організованого громадського життя. Але активне організоване життя постійно висуває нові проблеми. На деякі з них хочемо звернути увагу, представивши їх як завдання СУБ на майбутнє, що їх послідовно треба буде розв'язувати:

а) на перше місце далі треба поставити проблему згуртування всіх українських сил навколо СУБ як оригінальної української громадської установи, з якої вилонились усі інші організації. Це стосується в першу чергу тих осіб, які вийшли з СУБ заради своїх особистих порухунків

чи непорозуміння з тодішніми деякими провідними діячами. Сьогодні все те мотивування цілком незначне й неактуальне. СУБ як був, так і залишився насамперед громадським Союзом усіх українців. Саме тому кожен українець як колись мав, так сьогодні має повне право повернутися до СУБ і взяти активну участь у його діяльності. Таким чином, знову сконсолідувавши в лоно СУБ усі потрібні Україні людські сили, як це було п'ятдесят років тому, можна бути впевненим, що тоді наша зорганізована українська громада буде більше спроможна прислужитись українській національній справі та зможе допомогти українському народові розбудувати могутню самостійну Українську державу;

б) другою найважливішою проблемою є скріплення провідного активу СУБ з лав членства другого і третього поколінь. Для дальшого майбутнього організованого громадського життя під проводом СУБ необхідно в системі СУБ зробити всі можливі заходи, щоб забезпечити центральні та місцеві керівні й виконавчі органи СУБ надійними, ініціативними, досвідченими людьми з молодшого покоління, які розуміють важливість громадської праці та хочуть братися до неї, бо знають, що там для них місце. Здається, що ідеально було б, якби в кожній клітині кожного окремого провідного члена СУБ можна було б заступити відповідно підготовленою особою з другого чи третього покоління. На жаль, в клітинах СУБ склалася така ситуація, що такого суспільного механізму неможливо було запровадити, навіть якби дуже бажалося це здійснити. Тому, плянуючи дальший розвиток СУБ на чергове п'ятидесятиліття, необхідно керівництву СУБ усіх рівнів зробити детальний огляд сучасного організаційного стану. Наші можливості ще далеко не використані, вже не кажучи, що зужиті;

в) третя — у 1996 р. припадатиме Золотий Ювілей СУБ. Треба, щоб керівні органи СУБ подбали про зміцнення прямих контактів з усіма клітинами СУБ шляхом особистих відвідин провідними членами з центральних керівних органів, організації формальних і неформальних зустрічей, дискусій, бесід з членством СУБ, читанням науково-популярних доповідей на тему майбутнього СУБ, організації товариських зустрічей, влаштування різноманітних місцевих, окружних і крайових Ювілейних Відзначень СУБ з участю громадськості в якнайширшому обсязі. Потрібно провідному активові СУБ надати цій великій справі такої уваги, щоб важливість Золотого Ювілею залишилась тривалою пам'яткою серед усіх членів, учасників, ювілятів СУБ, а також серед загалу зорганізованого українського суспільства на цьому терені;

г) коли говорити про молодше покоління, народжене на цьому терені, то між ними є значний відсоток осіб з високою академічною та професійною освітою. Наразі молоді українські науковці, фахівці та підприємці ще не скористалися можливістю оформити себе на основі СУБ у репрезентативну інстанцію, яка відіграла б важливу роль посередника між зацікавленими у спілкуванні науковими, фаховими та бізнесовими колами в Україні та відповідниками колами в британському світі. Роля українців та українців, уродженців Великої Британії, є надзвичайно важливою час розбудови та закріплення державницьких процесів в Україні — політичних, економічних, соціальних тощо. Від-

чувається, що певна ініціатива і підтримка з боку центральних керівних органів СУБ була б дуже на часі і знайшла б широкую підтримку серед молодих фахівців, яких це найбільше стосується. Оформивши нову Секцію СУБ, назвімо її своєрідною «Палатою Українських Фахівців», можна було б допомогти пересічній молодій українській людині, народженій поза межами України, краще зберегти свою українську ідентичність і при тому краще зрозуміти і відчувати, як і чим вона може прислужитись Україні на цьому важливому етапі розвитку української державності.

■

*Загальний вид на залю, в якій відбулися Установчі Збори
Виховно-спортивного т-ва «Тризуб» ім. Степана Бандери
в Києві 1.9.1995 року*

Микола ОЛІЙНИК

ПАЛАЛИ КРОВ'Ю ДИКІ РОЖІ

(Закінчення, 2)

Діячка українського національного руху Олена Пчілка намагалася відгородити дочку від інтуїтивно відчутого нею згубного впливу «нової віри», — адже саме така нинішня оцінка марксизму, вчення, що виявилася облудним, підбите примарною теорією світової революції, не раз кидало народи в братовбивчі війни, криваві конфлікти, плодило політичні й релігійні чвари.

Чи слід захоплення Лесі соціал-демократизмом uważати помилковим? Відповідати на це питання належить об'єктивно й безкомпромісово, не зважаючи на авторитети, славу й таке інше. Геніям, як і простим смертним, властиві всі людські доблесті й вади, вони також можуть помилятися. В палкому бажанні прислужитися своєму народові, здається, не уникла цього й славна дочка України. В гарячкових пошуках виходу з самодержавного рабства, «часів глухонімих», в умовах породженого лжепророками духового блукання дезорієнтувалася вона в лабіринті подій, ситуацій, взаємин. Оманливий «привид», що блукав по Європі, затьмарив їй світло справжньої зорі. «Чи бував нам проводир коли, що не вів манівцями без дороги?», — запитує вона устами одного зі своїх героїв. Ще чіткіше виражена думка про даремні очікування «справжньої небесної мови», тобто ідеї, у закреслених в автографі рядках тієї ж поезії («Народ — пророкові»): «Всім служили богам — ні один не подав ні рятунку, ні хліба».

Отже поруч з вірністю новому вченню в неспокійній душі поетеси визрівав сумнів, що час від часу й проривався в рядках віршів та поем. Отже, мабуть даремно ліпити з часом деклярованих обставинами лозунгових фраз поетеси постать архіреволюціонера, готового беззастережно кидатися на прю заради торжества «світової революції». Спроби такі були, досить настирливі, і покищо вони ніким не спростовані. Автори їх, мов дідько за грішного душу, чіплялися за оці ось слова Лесі Українки з «Додатку від впорядчика до українського перекладу книжечки „Хто з чого жиє“»: «Свідомі свого стану робітники не повинні зважати на те, хто з них до якої віри чи народу належить... а повинні триматися спільно, одностайно, бо у всіх у них один ворог...». Так. Але що б то був за політик, який у розпалі боротьби справді почав би ділити учасників її за національними й релігійними ознаками? Абсурд! Для того, аби зрозуміти це, не треба бути ні марксистом, ні ленінцем, а звичайною, зі здоровим глуздом людиною.

Пора об'єктивно розібратися в перипетіях Лесиної творчості (хоч їх, складнощів, з точки зору комуністичної ортодоксії, як бачимо, ніби й не помічалася); час на основі документів і фактів поставити Лесю

Українку — мистця й політика — в ряд чільних діячів саме українського рисорджименто. Авжеж, вона писала інтернаціональні поезії, статті, всю себе віддавала справі суспільного визволення, ряд її творів позначений нестерпністю і нетерпимістю до існуючого ладу, палкими закликами типу «Вставай, хто живий!», «Хай згине цар!», проте які є підстави вважати цей чин тільки в ім'я «пролетарів усіх країн»? І чому ті ж «Досвітні вогні» мали світити якійсь одній світовій меті, а не справі визволення України? Хіба поетка, пишучи цей вірш, заповіла його тільки і тільки «інтернаціональним» змаганням пролетаріату?.. Або: картаючи устами Тірци чи Міріам (відповідно: «На руїнах» та «Одержима») відступників, байдужих та лінивих, усіх, «хто самохіть несе ярмо неволі», авторка має на увазі тільки якийсь певний національний елемент? Звичайно, ні. З таким же (а то й більшим) успіхом, як це робили штатно-платні дослідники, можемо повернути революційність Лесі Українки винятково на національні засади. Так, у полемічному запалі, як зазначалося, вона не визнавала жодних авторитетів, вступала з цього приводу в конфлікти, бувало, припускалася помилкових тверджень. «То й що?», — запитаємо самі себе. Чи не було, не є і не буде між мистцями конфліктів? І через це виривати їх з рідного підґрунтя, віддавати чужинцям? Чи не забагато в нас таких дарованих жертв? Чи не тому й бідуюмо, що надто щедрі й поступливі?

Народ наш, мов дитя сліпее зроду,
Ніколи світа-сонця не видав,
За ворогів іде в огонь і в воду,
Катам своїх поводитирів оддавав...

Хіба докір цей не має засоромити нас, нині сущих, хоч і в незалежній ніби Україні, чиї авторитети, чиї таланти досі служать не своїй землі, не своєму народові?

Письменниця не була фанатиком марксизму — ми вже мали нагоду переконатися в цьому у випадках з «Капіталом». А ось нове, що, покинувши спецхрани, вийшло на світ останнім часом: відповідаючи обіцяльникам інтернаціонального блага, що буцімто має настати після перемоги пролетарської революції, Леся Українка без натяків, напрямки пише: «ніж невідомо доки чекати тої пори, то чи не краще збудувати свою, власну хату, на своїй землі вже тепер».

Позиція явно недвозначна. І не треба ламати списи — варто чесно глянути Правді в очі, визнати реалії за реалії, а не підладнуватися під сумнівні теорії й гасла. Петербурзький цензор, забороняючи першу збірку ще зовсім молодого поетеси, проникливо вгадав у авторці палкого захисника України. Вустами самодержавного чиновника мимоволі промовляла істина.

Сказане аж ніяк не претендує на категоричність і незаперечність. Хочеться сподіватися, що стане воно початком сучасного розгляду діяльності великої нашої письменниці. Розмаїта спадщина її вимагає цього.

А покищо... Покищо перед нами ще добре десятиліття Лесиного страдництва, найтрудніша, найскладніша пора, яку не оминати, і яка закінчиться, зрештою, трагедією передчасної смерті.

Після уладнання мінських клопотів («...Ці обряди такі нестерпні!», ледь перепочивши в Києві, Леся виїжджає на Буковину — «хтось чорненький» ще в Зеленому Гаї запросив її до себе в гостину. Розбита, знеможена фізично й морально, поетеса, однак, не сторониться ранішої обітничі: київські товариші доручають доправити до Галичини кілька соціалістичного змісту брошур для організації їх друкування, і вона здійснює цю ризиковану акцію. При цьому звернімо увагу на одну ніби незначну, насправді ж досить важливу обставину: видання має бути неодмінно під грифом «Група українських соціал-демократів». Українських — раніше цього не обумовлювалося.

Квітень — початок вересня минають у мандрівках Підкарпаттям, літературних вечорах, зустрічах з Франком, Павликом, Кобилянською, Гнатюком, Маковеем, іншими знаменитостями; сюди приїжджає Кльоня, Климент Квітка, давній друг і однодумець. Більшість часу тратиться на відпочинок та лікування (причепився ще якийсь катар), пиється мало, та й то головним чином — відголоски недавньої трагедії, спомини дитинства («Віче»), враження від чарівної краси гір («Гей, піду я в ті зелені гори», «Ой піду я в бір темненький»). Надхнена відчутим, доброзичливістю друзів, високою оцінкою її творчості, другої Франком у статті «З останніх десятиріч», Леся повертається до Києва, укладає другу поетичну збірку «Відгуки» («Я тим часом ще врівноважена, не розвілась ще гірська енергія»). Все, хвалити Бога, ніби гаразд. Ніби. Бо надокучають нежить, кашель, у грудях поболює... «Мама переконана, що я заражена».

Під Новий рік Леся в Сан-Ремо, в Італії. Привид біди, однак, і тут невідступно переслідує її — поетеса оселюється в родині, господиня якої «...ціле своє життя глядить когось хворого: батько її помер на сухоти... мати її 6 літ була паралізована й німа, прослабувавши цілий вік на істерію, і з того померла, тепер уже стільки літ, як чоловік їй хворий безнадійно на сухоти хребта, не може ходити». Справді, фатум! А на ліпше мешкання, ліпші умови нема грошей. До того ж лікар категорично забороняє працювати, «як побачить з пером у руках, то лається». Проте Леся є Леся, вона не марнує ні хвилини, студіює італійську літературу, вдосконалює знання мови («Я тепер завзято говорю по-італійськи»), відвідує бібліотеки, нав'язує знайомства. «Я таки знаю, що я ще сильна». От тільки минає біль тієї весни, ні-ні та й обізнється рядком вірша, листом. «Мені тільки тяжко, що ти все когось винуватиш, — сповідається матері з приводу давніших нарікань тієї на дружбу з Мержинським. — Чи то від того легше?.. Коли вже хто винен, то тільки я сама, отже тільки мене можна винуватити, але й тоді ти візьмеш назад те страшне слово „проклинаю“? Правда ж, правда?». Пам'ять не дозволяє зарубцюватися давній рані, ятрить обох — дочку й матір.

Рік 1902 минає у винятковій напрузі: нові поезії, поїздки — Швайцарія, Італія... У Швейцарії Леся зупиняється у відомого серед соціал-демократичних кіл видавця Ляхощького. Відвідини, слід гадати, не так собі, а пов'язані з конспіративним перевезенням літератури. Власне, тут і гадати нічого — саме в цей час на адресу Київського губернського жандармського управління з Петербургу надходить розпорядження

про обшук Лесі Українки під час її повернення з-за кордону, що й було ретельно виконано. «В Одесі (повертається поетеса морем — М. О.) були прикrostі, — читаємо в листі до Кобилянської. — Суворий огляд на границі». Недремне око не полишає письменницю навіть у її закордонних поїздках.

Київ зустрів мандрівницю літньою спекою, турботами, головне ж — новою збіркою «Відгуки». Галицькі товариші таки дотримали слова.

...Літо в Зеленому Гаї. Тут мама, сестра Ольга. Любі серцю місця.

...А ти лежиш, і тіло одиноке
смертельний сон і холод обійма,
і мрія та про щастя яснооке
іде в туман, мов загадка німа.

Рік тому це було... Зорепади над Пслом, тихий шелест дібров... і його, Сергійова, річ — немов шелест листя...

Італія, Зелений Гай благотворно вплинули на Лесине здоров'я. Наступні роки позначені, можна сказати, незвичайним піднесенням. Письменниця мовби кидає виклик власним недугам, життєвим негараздам. Щоправда, на вимогу лікарів вона більше дбає про свій побут, вдруге їде в Сан-Ремо, консулюється в європейських медичних авторитетів. Усе ж — головна увага творчості. «Зумисне» Леся ніколи не віршує, на неї має найти хвиля, що не дає «бездіяльно жити». Та в тому ж і справа, що надхнення не полишає її навіть у найскрутніші хвилини. Поруч з поезіями вона задумала розвідки про Конопніцьку, австрійку Делле Граціє, полемічні статті у відповідь галицькому соціалістові Ганкевичу з приводу хибних положень його «Політики і етики». Наче друге дихання з'явилося: завершено драматичну поему «Вавилонський полон», триває робота над «Кассандрою» — одним з найприкметніших її творів, вийшла книжка дитячих забав, пісень і казок, зібраних колись на Ковельщині, Луччині і Звягільщині. Разом з іншими відомими діячами української культури Леся бере участь у відкритті пам'ятника Котляревському в Полтаві.

Зазначимо ще одну цікаву деталь цього періоду: в листівці Оргкомітету ІІ з'їзду РСДРП стоїть епіграф (російською мовою) з Лесиною вірша «Слово, чому ти не твердая криця»: «Звякнет клинок о железо цепей, эхо пойдет по твердыням царей». Хто переклав ці рядки, невідомо. Посилюється і увага цензурного комітету — ряд творів, у тому числі й «Одержима», не рекомендовано друкувати у підготовленій до другого видання збірці «На крилах пісень».

В особистому Лесиному житті також стаються зміни, вона все ближче сходиться з давнім своїм другом Климентом Квіткою, восени вони їдуть удвох на Кавказ, до Тбілісі, куди Климентові стелиться службова дорога як правником. В Сочі до них пристає так само давній знайомий Кримський, волиняк, сходознавець і письменник, що має професуру в Москві. Ніщо не тьмарить нових вражень, мандрівники повні світлих сподівань — на дружбу, гостинність, прихильність. Тут, у Грузії, щирий побратим ще з Києва Нестор Гамбаров (Гамбарашвілі), до якого вона, здається, була небайдужа (але то суто її, ніхто про те не відає і не має

відати). Однак не дарма мовиться: не так живи, як хочеться. Мов камінь з неба, падає звістка: у Харкові раптово помер Михайло, Миша... їхній Михайлик. Найближчий друг, розрадник. Співавтор перекладів з Гоголя, талант якого, правда, переміг в математиці. Професор університету... «Ох, ще ніколи не було мені так трудно писати лист, як тепер, навіть і в ті часи втрат, які я давніше пережила... Якби я тепер була в Києві або в Харкові, то певне б зійшла з ума». Далі в тому ж листі до матері: «Я нічого такого до тебе не маю, я тільки надіюсь, що ми ще будемо думати однаково про те, що для мене щастя, а що лихо...» мовиться, вочевидь, про Климентія, до якого в матері чомусь така сама неприязнь, яка була до Мержинського. «Ти не бійся спільної квартири, бо та спільність виражається в тому, що кімнати рядом і коридор спільний... Взагалі, я не бачу, яка в тім біда, що мій найближчий друг найближче до мене живе. Я не можу бачити свого нещастя в тому, в чім його бачите ви, і не можу звати „тяжкою долею“ того, хто не боїться ділити зо мною мою фатально тяжку долю і щиро стає мені у пригоді, забуваючи себе при лихій годині... Ох, мамочко, не мучмо себе нічим... Так, ти правду кажеш, нам треба горнутися до купи».

Аби до кінця прояснити причину такої заяви, а заодно ще раз виявити характер взаємин між дочкою та матір'ю, процитуємо Лесині слова з листа до сестри Ольги, який вона писала з Сан-Ремо: «Раз у мами пробилось якесь несправедливо напастливе відношення до Кльоні. Воно, власне, було помітне вже й в останні дні перед моїм виїздом, уже тоді в мами був неприємно холодний вираз в його присутності, одвертання очей, відповіді крізь зуби, накривання себе газетою або книжкою і т. п. „симптоми“, либонь, добре знайомі тобі. Се вже, я бачу, починається „ревность материнська“, але все одно, може, тій ревності буде далі ще більше поживи, а свого відношення до Кльоні я не зміню, хібащо в напрямі до більшої прихильності».

Найшла коса на камінь, хоч камінь той і пом'якшується всілякими словесними пестощами.

Цікава в цей період виникла контрверсія з Павликом. Стурбовані жандармським переслідуванням, цензурними утисками та станом Лесиноного здоров'я, галицькі друзі радять їй перебраться, бодай тимчасово, до їхнього краю, пожити якийсь час у спокої, «скинувшись політики». «Се страшна жертва душі, — відповідає Леся. — ...Не тільки переконання, але темперамент мій того не дозволяє... Коли моє здоров'я, мій невеликий хист, мій замало розвинений інтелект (не повіримо цим словам! — М. О.), моя життям пригнічена енергія не дали мені стати тим, чим повинна б я бути і чим, може, ніколи не стану, то се моє нещастя, але не моє бажання, і миритись з тим я ще не хочу, ні, я ще хочу боротись». (Відгомін цього настрою знаходимо у філософському діялозі «Три хвилини», де авторка виступає проти абстрактного писання, відірваності від активного життя, хитання «з волі у неволю» тощо).

Звернімо увагу на подальші рядки з того ж листа до Павлика: «Поки я не скинулася спогаду про абсолютно невірну Україну, я не можу, не сила моя скинутися того, чого досі не скинулася при гірших умовах... Ні, не маю одваги, хоч киньте в мене каменем».

Отже поневолена Україна, її воля і незалежність — як мірило боротьби, артикул віри поетеси. А час — нагадаємо — перед- і революційний. «В Тифлісі був теж один такий „весняний“ день, коли калюжі людської крові стояли на тротуарах...». Або: «Хтось... перетривав там (у Петербурзі, у хворої сестри Дори — М. О.) усі залізничні страйки... надивився на червоні прапори, наслухався співів і великих слів, а потім вернувся в розбитий „чорною сотнею“ Київ». «Не до спокійних тем при таких обставинах». Неспокій цей знаходить вияв у новій мобілізації фізичних і духових сил, в ніби аж поспішливих виступах Лесі Українки як поета, драматурга, публіциста. Інколи вона настільки захоплюється полемікою між прихильниками різних суспільно-політичних течій, так намагається показати контраст суперечливих світоглядів, що, як зауважував Франко (з приводу згаданих «Трьох хвилин»), «...той контроверз не виявляється ясно і зводиться до голосливих суперечок». Треба поспішати «тесати... гарячий камінь». «Я можу в літературі або тримати призовіто-бойовий тон, або мовчати», — заявляє Леся матері. Але мовчання ніколи не визначало характеру поетеси; воно нестерпне, коли обставини вимагають активної дії, бо «...Може, ніколи не було так грізно поставлене питання — чи жити, чи загинути нашій нації» (Франко).

Усе ще приділяючи певну увагу «сучасній всесвітній науці» (Павлик), тобто марксизмові (стаття «Утопія в белетристиці», поезії «Дим», «Напис в руїні», «Пісні про волю», цикл сатиричних віршів для журналу «Шершень», фантастична драма «Осінь казка» тощо), Леся Українка, зазначимо ще раз, робить все рішучіші кроки до проблем суто національних. На густо переплетених символами релігійних мотивах (улюблений прийом) вона створює визначальні за ідеєю і характером поезії «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!» та «Ізраїль в Єгипті», перейнятих духом активної боротьби проти поневолення. До слова сказати: речі ці писалися одночасно з Франковим «Мойсеєм» — слова старшого друга «хто з злом не бореться, той людей не любить» знаходить у Лесинім серці належний відгук.

Не часто у творах письменниці зустрічаються імена героїв національно-визвольних змагань України, а тут (вірш перший) на повен голос звучить хвала Богданові Хмельницькому, а заодно — гостра (Шевченківська!) критика царської деспотії. Правда, викривальна — щодо самодержавства — тональність вірша («І ти колись...») не скрізь витримана, під кінець авторка мовби заплутується у власній символіці, міркування її не зовсім виразні: «Але тепер? Як маємо шукати своєму народу землю? Хто розбив нам скрижалі серця, духа заповіт?», — запитує вона, хоч у першій половині поезії чітко названо винуватця «тьми, і жаху, і розбрату» — «Новий фараон», дух часу, що волає вороже: «Смерть Україні!»; або — точніше — «Ненависна чужинка», до котрої й звернені сповнені прокляття і гніву слова: «...Співай, радій, ненависна чужинко... тобі zostався спадок на красу, бо зносиш ти України клейноди, святкуючи над нею перемогу».

Маємо завдячувати прозорливості таланту, який, звертаючись до «сліпої долі», проголошує справді віщо:

Чи довго ще, о Господи, чи довго
Ми будемо блукати і шукати
Рідного краю на своїй землі?

.....
Розбий, розсій нас геть по цілім світі,
Тоді, либонь, журба по ріднім краю
навчить нас, де і як його шукать.
Тоді покаже батько своєму сину
на срібне марево у далині
і скаже: «Он земля твого народу!
борись і добувайся батьківщини,
бо прийдеться загинуть у вигнанні
чужою-чуженицею в неслав'ї.

Чим не сучасна розмова?

Але цікавий факт: аналізована поезія, як і цього ж спрямування вірш «Ізраїль в Єгипті», за життя авторки не друкувалася. Уперше з'явилася вона тільки в 1947 р. завдяки згадуваній уже Марії Деркач. Пояснення цьому може бути два: 1) цензурні утиски (хоч Леся, траплялося, успішно їх долала); 2) небажання дратувати товаришів-«інтернаціоналістів» виявом справжніх своїх чуттів. Маємо зазначити ще одну деталь з нашої, вже сучасної, практики: поезії «І ти колись боролась, мов Ізраїль, Україно моя!» вдень зі свічкою не знайдете і в останньому, дванадцяти-томному зібранні творів письменниці, виданні, як зазначено у вступному слові, науково-критичному. Парадокс? Аж ніяк, коли подивитися на дату випуску — 1975 рік. Рік нової совєтської тиранії, коли беззастеречно фальшувалися, скорочувалися, або зовсім знімалися деякі твори Шевченка, Франка й інших мистців. Імперія свято дотримувалася гласних і негласних приписів своєї попередниці. Будемо сподіватися, що хоч тепер ці твори потраплять до програм і підручників шкіл та університетів суверенної України.

Розгляд творів суто національного спрямування був би неповним без згадки про поезію «Легенда віків», за життя авторки так само недрукованої. Твір вважається незавершеним, з рядом пропусків, однак вартісність його від того не меншає. Потрапив він до згаданого наукового видання, очевидно, тому, що в ньому жодної — прямої — згадки про Україну. Видно, не додивилися товариші цензори, пропустили як рядовий вірш якогось там легендарного змісту. Втім, маємо історично виважений твір про трагізм української нації, її безперестанну боротьбу з поневолювачами, про її право на самобутність. Композиція вірша передбачає пролог-роздум ліричного героя (автора), його бажання вступити в таємничий храм, «...де світять крізь п'їтьму науки дива, де людська не хилиться в діл голова». Врешті, йому вдасться жалібним зором «промкнутися... за поріг до двору» — те, що побачив, потьмарило і зір, і розум. «...Між трупами світів, ідей, народів вились, як змії, звої хороводів».

Якись чужі, незнані племена
людей чи звірів виринали дикі

із сутіні віків, страшні, великі,
зникали з ними враз їх імена...
Од їх лишилися тільки дивні руни.
І затремтіли мого серця струни.
Колись так, може, й наша рідна мова
зостанеться на загадку вікам...

.....
Німим, холодним, дивним трупом слова.

Далі поетеса робить пропуски-скорочення, залишаючи рядки з акцентом на історії народу, його характері, доброті, готовості подати голос за скривджених рабів німих (перегук з Шевченком); в їх гіркій недолі вона бачить образ «рідної неволі».

Не знаю, як кому, але мене ці ж ось заключні слова, слова-сповідь ліричного героя, повертають до зовсім недавнього, трагічного, коли — звернімо увагу на образи-символи:

... важка червона хмара,
гула в ній громом братобійна чвара,
вона покрила цілую країну
і повернула всю її в руїну.
Завмер мій дух, і серце заніміло,
і слово з уст озватися не сміло,
бо та країна — то була моя...

Нічого додати. Хіба те, що червоного кольору хмара знову наvertsється над нашу землю і несе не благодатні дощі, а ті ж чвари, духову й фізичну руїну. Поетка застерігає від новітніх вавилонів, від фараонів із закривавленими людською кров'ю руками. Люди, будьте розсудливі! В амбітних змаганнях за політичну зверхність не дайте ошукати себе, не дайте накинути на себе тенета сучасного рабства.

Цю оповідь ми розпочали словами про одержимість Лесі Українки щодо її фізичних недуг та страждань, так само як і щодо інших життєвих негараздів. На жаль, цим же й маємо завершувати. Бо вже ніякі надії на поліпшення здоров'я, ніякі кровні й безкровні втручання медицини, поїздки та консультації жаданих наслідків не дають. Професор Ізраель, берлінський лікар, 1907 р. відводив поетесі всього лише два роки життя. Два роки. Здавалося, хоч їх використати б для готування до далекої дороги, душевного врівноваження, але ж не така наша героїня. У відповідь лунають слова, що стали її своєрідним кредо:

Хто вам сказав, що я слабка,
Що я корюся долі?
Хіба тремтить моя рука,
Чи пісня й думка кволі?

Або прозово (з «Утопії в белетристиці»): «Нема боротьби, цієї конечної умови життя, нема трагедії, що дає глибину і зміст життю». Отак, і аніскільки не менше. Боротьба — як конечна умова буття.

Останні роки без перебільшення можна назвати роками надприроднього напруження сил і духових можливостей письменниці. Це вже навіть не самомобілізація, а щось вище, назви чому не придумано.

Навесні 1909 р. помирає батько, Петро Косач. Кілька місяців тому він провідував дочку, «свій найдорожчої ціни скарб», у Ялті, нині ж — ця жаклива вістка... Ще одна родинна жертва, ще одна невигойна рана на украй зболеному серці. Скільки він доклав зусиль, фізичних і матеріальних, аби їй не почувалося скрути. Мовби загладжував перед нею якусь неіснуючу провину. Вічна й невідворотна несправедливість — відбирати найлюбіших, наймиліших, найрідніших, обертати їх у спомин, згадку, залишаючи нас у невимовному горі... «Такий вже фатум над поетами, що мусять гукати на майданах і „прорицати аки одержимі“ в той час, коли б хотіли в землю увійти від туги» (Франкові).

Однак — ні тіні розпачу. «Vivere memento!». «У мене... тепер багато всяких грандіозних літературних замислів, і хотілось би відтягнути час повного інвалідства» (Кобилянській). Добрих кілька років вириває Леся у пророкованої лікарями смерті, обертає їх у суцільний процес творення, посиленої участі в поточних подіях. Коли ж до всього додати таємний і явний нагляд поліції, жандармський обшук у квартирі Косачів, зрештою, арешт — стає зрозумілою неодмінна присутність трагедії як необхідності життя. В умовах, що не піддаються розумінню, плюс прогресуючий тбз — він уже в нирках, вразив весь організм — поетеса створює такі шедеври, як «Руфін і Прісцилла», «Кассандра», «У пущі», «На полі крові», «Йоганна, жінка Гусова», численні поезії, задумує «маленьку повість... ніби історичну з татарсько-українських часів (приязнь малого українця і татарочки-селянки)... Окрім того турбується про відкриття у Києві української початкової школи. «Хтось дісно mit Todesferachtung (з нехтуванням смерті — М. О.) працював дні і ночі, працював з гарячкою в крові», — пише вона Кобилянській.

Давно задумано, навіть розпочато, драму з «перших вв. християнства». Власне... власне, нехай собі гадають цензура та й критики, котрі звинувачують її в ігноруванні (у великих речах) сучасної тематики, в незнанні й так само нехтуванні багатою національною історією, де, мовляв, стільки невикористаних сюжетів, подій, героїчних постатей, — вона знову вдається до мотивів біблійних, прадавніх і ніби не наших. Ніби. Насправді ж усі її писання — то архисучасне, спроектоване на найактуальніші моменти і явища сучасності. Як писав Рильський, «...для розв'язання найглибших філософських проблем... Леся Українка брала мотив з далекої історії, з мітології з тієї ж причини, з якої це не раз робили Шекспір, Байрон, Шіллер...». Бо що значить писати історію? Всякий автор вибирає з історії насамперед те, що може й повинно служити сьогоденню. Як взірєць для наслідування, або ж як осудження помилкового, хибного, що призводило і може призвести (історія, відомо, повторюється) до нових суспільних катаклізмів. Леся простудіювала гори літератури — як писала «Стародавню історію східних народів», як за рекомендацією дядечка Драгоманова ще в юності перекладала уривки багатьох творів. У постатях і подіях античних їй чітко прозирає сучасність. Людям завжди властиві почуття любови,

самопожертви, вірності і, на жаль, зради. Така Міріам з її палким осудженням зради, така Кассандра — чесна, ніжна, справжня патріотка, але нерішуча, нездатна до активної боротьби. А скільки таких нині, після поразки революції, у час неблаганної реакції. Скільки довкола страшних контрастів, буйних надій і трагічних розчарувань. У тому числі і серед них, інтелігентів, носіїв ідей, навіть тих, хто був поруч, здавався відданим і непохитним. Де той прометеїзм, те спартанство, що їх, молоді штурмани грядущої бурі, сповідували?! Скількома — різними! — шляхами розійшлися. Вона так і назве свою драму — «Великі роздоріжжя». За основу стане відомий з історії факт — падіння могутньої колись Римської імперії.

А тепер поставимо питання пряміше: для чого (задля чого) писала Леся Українка драму «Руфін і Прісцилла»? Заради звичайного інтересу до античності? Звичайно ж, ні. Виношувала, працювала над нею, вважала чи не найголовнішим своїм твором — з винятковою увагою до животрепетних проблем. Аби виявити причини і показати наслідки поразки змагань проти самодержавної системи, за свободу і соціальну рівність. Щоб іти «разом з духом часу». А дух (стан) той далеко невтішний: пригасили (принаймні, в її сприйнятті) «досвітні огні», притамувалася течія здавалося рятівного вчення, — належало власним досвідом застерегти від можливих помилок у майбутньому. Трьохсотлітня імперія зла, як колись Римська, неодмінно впаде, така логіка історії, але на шляху до того, застерігає авторка, ось яких необхідно уникнути факторів...

«Руфін і Прісцилла» — найбільша, найвагоміша драма Лесі Українки. Поетеса йшла до неї, можна б сказати, разом із захопленням новітнім рухом, новітніми (хай соціал-демократичними) ідеями і сумнівами в них. Чим глибше пізнавала «нову віру», тим — це вже випливає зі сказаного вище — більше розчаровувалася, віддаючи перевагу проблемам конкретно національним. Зрештою, драму «з античності» вибудовано на українському ґрунті, українському матеріалі (хоч критик Евшан і називав її «книжковою»). В ряді образів легко вгадуються прототипи, окремі епізоди (тасмні зібрання тощо) взяті з добре знайомої Лесі дійсності. Існує, наприклад, версія, що прототипами Руфіна і Прісцилли стало добре знайоме Косачам подружжя Ковалевських. Микола Ковалевський не поділяв народницьких поглядів дружини Марії, яка, зрештою, закінчила життя самогубством на сибірській каторзі. Риси характеру Ковалевського (чесність, безкорисливість, правдошукання і водночас нездатність боротися проти тиранії) чітко проступають в образі Руфіна. Прісцилла ж — антипод свого чоловіка, вона безроздільно віддана християнству, не розчаровується в ньому, відважно йде на смерть. Фанатизм цієї героїні — чи не той, що його засудила Леся Українка, характеризуючи «Капітал». Симпатія до благодійництва, самозречення Прісцилли переходить в огудження її християнського непротивлення, сліпого поклоніння сповідуваній вірі.

«Руфін і Прісцилла» — своєрідний епос суспільно-політичного життя кінця XIX ст., втілений в античних образах на історично-релігійному тлі. Не маючи змоги говорити про сучасні їй події прямо, авторка, як

і в ряді інших драм, вдається до широкої алегорії. Є підстави судити, що в християнстві, як новому громадському русі, вона вбачала, по-сучасному кажучи, марксизм, зародження якого, відомо, викликало неоднозначну реакцію. Зіткнення двох ідеологій, античної і християнської, (тобто старої буржуазно-капіталістичної та революційної пролетарської), змагання за їх пріоритетність, класові розшарування, — все це відбувалося на очах Лесі Українки, навіть з її участю. Великі роздоріжжя (прекрасна назва твору, невідомо, чому авторка відмовилася від неї) постали перед суспільством, проблема вибору шляху ділила його на різні табори, групи, товариства, призводила до сутичок, у тому числі й кривавих, кровних. Все очевиднішою ставала проблема розвалу імперії (Римської-Російської) все активнішим антагонізмом ворогуючих класів. Знаменною (навіть символічною) є з цього погляду постать космополіта Парвуса. Принцип проповідуваної ним «небесної держави» (читай: комуністичної) — це знищення національних ознак народів, повне невілювання культури, мови і т. д. «Не будуть там ні сіяти, ні жати», — проголошує Парвус (а ми згадаймо: кожному — за потребою). Парвус — у подальшому своєму розвитку — людиноненависник, «ловець людських душ», цинік, зрештою — біснуватий. Чим не типовий представник беріївсько-сталінської банди народогубців? І середовище те ж саме: зрадництво, виказування («донощики»), жадання масових розправ (згадаймо недавні трагічні часи).

Поступова трансформація, про що зауважувалося вище, поглядів, уподобань, приводить Лесю Українку до хай не остаточної, докорінної, але все-таки переоцінки вартостей. (Відомий дослідник життя і творчості Лесі Українки 1940-50 рр. А. Гезенпуд взагалі заперечував революційний інтернаціоналізм письменниці — див. його працю «Поетичний театр»). Хоч Леся й запевняє Кримського в «непереломності» власних поглядів, еволюцію їх усе ж визнавала, через що творча увага її все більше приверталася до тем і мотивів національних.

Ідея визволення «нещасного, занапащеного краю» через загальне знищення імперіялізму, якій слугувала й остаточно не скинулася досі, поступається, нехай і з певними назаднями кроками — тенденції безпосередньої національної боротьби. «Ми, як ти, минати будем Чужі пороги, Орать будем свої ниви, Рідні перелоги». Проголошені раніше з нагоди Шевченкових роковин слова набирають більшої конкретики, обростають творчою реальністю. За свідченням Олени Пчілки, Леся здавна виношувала намір написати низку творів з української тематики. В задумах були поеми і повісті про Бондарівну, Кармелюка, Гордієнка, Красинську-Барзобогату. Часта відсутність в Україні, брак через це необхідної літератури, на думку матері (та й інших, зокрема Старицької-Черняхівської, відомого критика Якубського), стали на заваді здійснення задуму. Посилається на те й сама Леся. В листі до Кримського вона пише: «...Гнітить мене моя „необразованість“ у рідній історії, себто, розуміється, елементарні відомості я маю і дещо там читала, але *перводжерел* (літописів головню) зовсім мало коштувала, і через те не знаю *стилю*, „*пахощів*“ давніх епох, а на чужу інтерпретацію не покладаюсь». Однак, незважаючи на часті напади хвороби, навіть

жорстокі кризи, що в останні роки змушували письменницю раз у раз їздити на лікування, Леся поспішає висловити те, що досі не вдавалося. «Я тільки тоді можу боротись (чи, скоріш, забувати про боротьбу) з виснаженням... коли мене попросту гальванізує якась швуу ашчу, якась непереможна сила... Отоді вже приходить демон, лютіший над усі недуги, і наказує мені писати, а потім я знову лежу Zusammengeklappt, як порожня торбина».

1914 року з'являється знаменита «Бояриня», драматична поема, що стала предметом заперечення і того часу, і — надто! — совєтського. За життя авторка так і не побачила свого твору друкованим (уперше він опублікований 1914 р. в журналі «Рідний край», що його видавала Олена Пчілка), пізніше окремою книжкою 1918 р. в Катеринославі і в 1923 р. — у виданні «Книгоспілки» (Київ). Відтоді аж по 1991 р. про неї жодної серйозної згадки. Хіба що вряди-годи, принагідно. Чим же насолити поетка і першій (самодержавній), і другій (совєтській) владам? Якщо коротко, то — ненавистю до поневолювачів, до Москви як центру, надхненниці колонізаторської політики. Авжеж, як і в інших драмах, у «Боярині» знову історія. Епоха, що значиться в літописах під назвою «Руїна» Друга половина XVII століття, коли Росія, залишившись одним з трьох (Туреччина, Польща) претендентів на Україну, нахабно попираючи Переяславські та інші угоди, «поділяла і володарювала» на наших землях; трагічна доба, що знайшла яскраве відображення в історичній літературі та белетристиці. Костомаров писав: «Здирства, хабарі, брутальна поведінка, чим відзначалися великоросійські приказні люди (мов у воду дивився вчений! — М. О.), — все це з'явилося в Малоросії, звичайно, з крайньою нахабністю, як у завойованій країні», («Руїна», с. 103-104, 108). Посилена увага до часів «Руїни» характерна для ряду віршів Шевченка («Заступила чорна хмара»), «Чорної Ради» Куліша, повістей «Чернігівка» Костомарова, «Дві долі» Мордовця, «Сонце руїни» Пачовського, для п'єси «Гетьман Дорошенко» Старицької-Черняхівської. Поруч з цими історичними творами з'явилися т. зв. психологічні, серед яких драма «Гандзя» Карпенка-Карого, трагедія «Про що тирса шелестіла» Черкасенка, інші.

«Бояриня» належить до останніх. Тобто історичним у ній є тільки тло, обставини, в яких розвивається основна дія. Оскільки п'єса тривалий час замовчувалася і належить до маловідомих, зупинимося на ній детальніше. Як і в «Руфіні і Прісциллі», Леся Українка вдалася до улюбленого прийому — алегоричності. Тобто ідеї та настрої, що володіли сучасним поетесі поколінням, вона перенесла на події й постаті минулого. Про це пишуть також відомий дослідник творчості письменниці Драй-Хмара, критик Коряк і деякі інші автори. Дехто з літературознавців (Музичка, наприклад) стверджує думку про носталгічне начало драми. Мовляв, перебуваючи часто за межами України, поетеса тужила за батьківщиною, виливала цю тугу в своїх творах. Не без того. Але це тільки частина мотиву, що спонукав смертельно хвору Лесю до писання «Боярині». Головна спонuka — у «судорогах злости», від якої зводяться руки, в палкій ненависті до самодержавної російщини («хай гине честь, сумління, Аби упала ся тюремная стіна!»),

а також певне розчарування у вірі, яка здавалася рятівною, в набутому гірким досвідом переконанні, що визволиться Україна тільки власними «миром, громадою», орючи «...свої ниви, рідні перелogi». І почуття Оксани, головної героїні драми, — це не якісь абстрактні, вигадані чуття пересиченої міщанки, котрій набридли Москва, чужина, котрій закортіло до рідних левад, зеленого гаю, — образ цей — утілення, нехай часткове, думок, переживань самої авторки, що наприкінці життя поклала очиститися від гріха можливої в чомусь недовомленості, невисказаності. Звинувачували ж її у недостатній увазі до національних проблем, — чи й не цим пояснюється активний поворот письменниці до тем і постатей патріотичних. Носталгія носталгією, але існують вищі виміри, найвищий з-поміж яких — почуття обов'язку перед народом. Написати такий твір усього лише — підкреслимо — за три дні тільки з нудьги навіть для Лесиного таланту навряд чи посилено, для цього потрібна була постійна присутність вірусу, як говорив Рильський, непоклінності насильству й облудності, павутиння яких тенетами висіло над головами української спільноти. Чимало потрапляло в ті тенета («надились на соболі московські», «панство велике, лакомство нещасне»), ставали меживірками, цілувальниками царсько-боярської руки. Проти них, помосковлених, добровільно впрямжених у чужинецьке ярмо, і спрямовує свій гнів поетеса. Образ Степана, Оксаниного чоловіка, попри його романтичну любов до дружини та власного хутора, і постає носієм цих рис («...Нам не віділено було снаги ту змору подолати»). Вже зі смертного одра, вмираючи, Оксана кидає йому:

А я дивую, ти з яким лицем
збираєшся з'явитись на Вкраїні!
Сидів-сидів у запічку московським,
поки лилася кров, коли змагання
велоса за життя там на Вкраїні, —
тепер, як «втихомирилось», ти йдеш
того ясного сонця заживати,
що не дістали руки загребуші,
тим гаєм недопаленим втішатись.
На пожарищі хочеш подивитись,
чи там широко розлилися ріки
від сліз та крові?...

На «україніку» Лесі Українки — найбільше це проявилось в аналізованій драмі — значний вплив мала, окрім Шевченка, творчість Куліша і Костомарова, яку вона засвоїла ще в молодості, мотиви якої мов би маскувалися нею в «релігійних» поемах і драмах. «Від Костомарова, — пише в передмові до «Боярині» Драй-Хмара, — Леся Українка перейняла його ідеологію, отой войовничий націоналізм, що характеризує майже всі твори українських письменників, що писали про добу Руїни». Звідси певна тотожність постатей Оксани і Ганни («Чернігівка»), мотиви нерозрадного жалю, невимовної туги, якими сповнена поезія Куліша, зокрема «До землячки» («...Полинула в чужу землю з рідної Вкраїни»).

Поруч з осудженням зради, перекинництва, письменниця не меншою уваги надає такому суспільному лихові, як національна пасивність, зневіра, розчарування. На її розуміння, якщо зрадить заповітна мрія, — «Умри, душе, розбийсь, холодне серце, так жить не варто». Мотив цей постійно звучить у багатьох віршах, драмах «Кассандра», «Адвокат Мартіян», «Камінний господар», поемі «Оргія». Присутній він і в «Боярині». Власне, органічно сполучається з усіма іншими властивими людині чуттями і при перевазі завдає великої шкоди. Оксана з гіркою каже Степанові: «Ми варті одно одного. Боялись розливу крові і татар, і диби, і кровоприсяги, й шпигів московських, а тільки не подумали, що буде...».

Зі сказаного, отже, випливає висновок: «Бояриня» — це дзеркало душі самої авторки, відвертий вияв справжності її нев'янучої любови до уявленої України, останній, чайний (!) скрик про долю розметаного вітрами історії отчого гнізда.

Контекст нашої розмови, її спрямованість на одержимість, не дозволяють обминати не менш важливий момент біографії поетеси. Наприкінці своїх надто коротких літ Леся Українка здійснює ще один творчий подвиг. У її пам'яті і в архіві накопичилось десятки народніх дум і пісень. Вона давно записує їх, ще змалку, в Колодяжному та навколишніх селах, згодом до збирання приєднується Квітка, — теж необхідно дати належний лад цьому доброві, зробити надбанням усіх. Це безцінний скарб, що має належати його істинному творцеві — народові. В листі до історика й композитора Аркаса поетеса пише: «...Дума кобзарська, цей оригінальний витвір нашого народнього генія, що не має собі паралелі нігде на всім світі, вмирає. Невже ж він умре, без порятунку, без пам'ятника навіть». Цією ж тривогою пройнято і звернення до Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у Львові. «Кобзарські мелодії дум скоріше гинуть, ніж строфові пісні, — констатує авторка, — що кожен рік, кожен день навіть, може завдати невіджалувану страту». Письменниця настільки проймається задумом, що навіть терплячи матеріальну скруту, за рахунок зароблених приватними уроками й перекладами україно необхідних на лікування коштів, фінансує фолк-льорну експедицію на Слобожанщину. Очолює її тоді ще молодий композитор Колесса з участю художника, першого ілюстратора «Кобзаря» Сластьона. Група побувала на Полтавщині й Харківщині, записала чимало дум і пісень від кобзарів братів Кравченків, Гончаренка та інших. Це був неоціненний внесок безнадійно хворої патріотки до скарбниці рідної культури. Причому внесок анонімний, Леся заборонила розголошувати ім'я мецената, воно стане відоме лиш після виходу книги «Мелодії українських народніх дум», виданих 1910 року у Львові. З цього приводу Леся Українка напише Колесі: «Тепер уже справді можна сказати: „Наша пісня, наша дума не вмере, не загине“. Честь Вам і дяка за Ваші труди».

...Випробовано все, на терези покладено терпіння, терпіння й терпіння, істинно легендарне, Христосівське. Інколи думається: коли б не її перекірливість, сперечність і норовитість, Лесю, певне, можна було

б канонізувати в ранг святих — лик поетеси, що постає з фото та з відомого портрета Красицького, так нагадає аскетичних страдниць. «Мені себе не жаль», — твердила письменниця і всім трибом свого існування доводила справжність цих слів. Тих, хто бачив нашу орлицю в останні роки, останні місяці, вражали її виснаженість, фізичне безсилля, печатя постійної муки. «Це вже була зовсім хвора людина, — згадує Оксана Стешенко, донька Старицького, одна з найближчих Лесиних подруг. — Вона майже весь час лежала, але ще знаходила в собі сили навіть жартувати... У мене на все життя залишилася в пам'яті Лесина постать, така квола, що ледве стояла з букетом розкішних барвистих квіток у руках». Але померти вона ще не могла — зоставалася непроспівана остання, лебедина, «Лісова пісня». Пісня дитинства, молодості, невпинних змагань за красу життя, проти його негацій. Леся... не творить, ні, цей термін тут не зовсім підходящий, — саме виспівує свою думу, свою мрію... Свою жагучу мрію, коли «...все злучиться в цілість — природа і люди», і настане її «пильної праці вінець» («Легенда віків»). Чуття, що всі роки підтримували Лесю цілющими соками життя і творення, виллються (як і в «Боярині») за десятко днів і ночей — то буде неспинний потік, яким буває він під час танення пречистих снігів або ж яким пробивається із дзвінкого, глибинного джерела. Вона бачила такі джерела — там, на милому Поліссі, в Нечімному, при кадубі, що на пастовні біля батьківського дому, з них вона пила, з них пили всі спраглі, — всі, навіть мавки, яких вона самотою підглядала в лісі, в полі, у співучих завітчанних берегах. О, яке то щастя — повертатися на стежки свого дитинства, знаходити на них те, чого не трапилося, не стрілося в дорослості. Вічною й нетлінною будь, пам'яте. Тільки тобою — навіть коли втрачена надія — живе людина, тільки ти останньою подаєш їй рятівну руку.

Кутаїсі, літо 1911. Недавно, після Єгипту, вона повернулася з Києва, залишила любе (й нелюбе) товариство, Дніпро, яким не раз милувалася з Володимирської гори... Лікування мало що дало, знову «обізвалася нога», більше місяця кашель, «прикрий напад болів і роздражнення в лівій нирці і у всіх „путях“... тільки опієм якось угамувалася, а то здавалось, що з ума зйду». «На Новий рік мій чоловік вже було оплакав мене» (Кобилянський). Любий Кльоня! Ганяють його з місця на місце, «попав тут у таку каторгу, що я просто боюся за нього і вже чим тільки можу (навчилася друкувати) помагаю йому, отак і варимось, мов у котлі» (Кривинюкові). А видавці! Мовби забувають про гонорари. Доводиться дещо з речей продавати, бо інакше... Ну, та цур йому, тому окаянню... Все частіше чомусь постають дитинство, Колодяжне, мандрівки довколишніми селами. Господи, що то була за пора! Чому доля посилася їй тільки на початку, а не в кінці, коли перед тобою вочевидь у повному своєму обсязі усі незлагоди?... Ліси й ліси... Озера, річки, річечки... А скільки тих переказів про всяку всячину — лісову, водяну, болотяну, польову! Здається, люди лиш недавнечко вийшли з того, живуть тим, тією красою, тією мрією. Певне, у противагу дійсності... Юрба образів, думок, гадок відганяє сон, сковує увагу («Очарування передалось і Кльоні»), ніби велить: напиши про нас. А як писати? Звичайно, просто — он скільки написано. У тому числі й

нею. Шкода! Може... вдатися до казки? У німців є такий вираз: «Marchendrama», тобто казка-драма. Якось ніби незграбно. Хоч той же Гавптман саме так назвав свій «Потоплений дзвін».

25 липня на останній сторінці драми-феєрії «Лісова пісня» поставлено крапку. Зачарування «на весь вік» знайшло свій вислів, вірніше, виспів. «...Не писати ніяк не могла, бо такий уже був непереможний настрій; але після... досить довго „приходила до пам'яті“, — зізнається Леся сестрі. А Кримському напише: «Щось дуже вже я розписалась... і все так якось шалено, з безсонням, з маніякальним станом душі, до вичерпання думки, до виснаження сили фізичної».

До речі: хай після цього знайдеться сперечник, котрий стане доводити неістотність тези про страждання як стимул поетичної творчості, за Лесею — «творчого божевілья».

«Лісову пісню» читають, авторка «має за неї багато компліментів, як ще ні за яку іншу річ не мала», Садовський заміряється ставити... Хоч мати (Ох, мамо, мамо), в цілому схвалюючи драму, не обійшлася без зауваги: то помітила якийсь «імпульс від М. Гоголя», то чомусь прирівнює до Олеся, то натякає на доцільність практичних п'єс. На останнє донька не без дратливості відповідає: «Звісно, якби я вміла продавати не так рукописи, як „вдохновение“, то може б досі з самих „авторських“ забагатіла, та коли ж маю таку прокляту натуру, що замість „хлебных пьес“ вирощую з серця якісь лісові, мовляла ти, „квітки“, а з квіток же, відомо, хліба не їсти...».

Народжена в неймовірних муках «Лісова пісня» — шедевр із шедеврів Лесі Українки. Це чи не єдиний з драматургічних творів письменниці, що не зазнав цензурних тортур, що вивів авторку на верстовий шлях світової літератури, поставив її в ряд чільних творців і репрезентантів національної культури.

...Залишається два роки життя, два роки пекельних страждань — фізичних, духових, яких завгодно. «Вже і вік мій такий, коли організмові стає трудніше боротись, — адже се справжня „30-літня“ війна з туберкульозом!» (сестрі Ользі). У грудні (1912) ще одна відчайдушна поїздка до Єгипту (Гелуан), але після нетривалого поліпшення знову напади, напади. Та ще й з несподіванками (цистит, екзема). Одначе... Колиш вона писала комусь «чорненькому»: «Я таки знаю, що я ще сильна». «Дух упорства», демон творчості ще не залишають свою газдиню. Кримському: «Я написала „Дон Жуана“! Отого-таки самого, „всесвітнього і світового“, не давши йому навіть ніякого псевдоніма. Правда, драма (знову — таки драма!) зветься „Камінний господар“, бо ідея її — перемога камінного, консервативного принципу, втіленого в Командорі, над роздвоєною душею гордої, егоїстичної жінки донни Анни, а через неї і над Дон Жуаном, „лицарем волі“... Так чи інакше, але от уже і в нашій літературі є „Дон Жуан“ власний, не перекладений».

«Моя печаль мене не вгомонила», — сказала б улюблена Ада Негрі. Іскра вогню великого не згасає, палахкотить, пече недосказаністю. Якби «„хтось“ „не дав тоді собі спокій“, то се була б взагалі чиясь остання драма», — відповідає Леся Кобилянській на її заувагу, що над п'єсою («Камінний господар») ще варто було б попрацювати.

Що ж так вразило авторку, змусило її немичну руку знову взятися за перо? Те ж саме. Те саме, що й у ряді інших драм, в «Боярині» зокрема, — викриття загарбницької політики середньовічної Еспанії (читай — Росії), реакції (інквізиції). І неодмінно ж — прислужництва, зради інтересів народу, нації. Як воно в'їлося в її єство! Як терзає душу! Здається, більшого зла нема у світі.

Наближався 40-літній ювілей літературно-громадської діяльності Франка, її вчителя, Людини справді титанічної працездатності, прометеївської нескоримости. Вона не може не відгукнутися на цю подію. Іван Франко тяжко хворий, боротьба, праця виснажили його тіло і душу. Вона напише і пошле до збірника на його честь «Легенду про Орфея», мітичного співця, музика і спів якого мали силу рухати кам'яні брили, приборкувати звірів. Се ж так властиве Франкові! Се ж його творіння кличуть не ридать, а здобувати кращу долю в боротьбі, це ж він прорік таке близьке їй: «Лиш боротись — значить жить». Непримирений до зла, він і їй прищепив це святе чуття. «Народе мій, замучений, розбитий...», «Вірю в силу духа і в день воскресний твійого повстання», — це ж мов її рядки, наче вона їх вистраждала.

«Орфєєве чудо», що з'явилося в ці дні, — ще один склик до змагання за «владу світлу», «громаду спільну», заповідь роду грядущому боротися за побудову «нового міста», де житиме «народ, не гірший від сусідів».

Остання з викінчених драматичних поем Лесі Українки — «Орґія». Знову «світовий» образ — співець Антей. І знову проблема відданости і вірности національним інтересам. Нам, українцям, що ніяк не позбудемося чужинецьких ланців, з-поміж інших героїв твору цікавим має бути образ Хілона, учня Антея, котрий в умовах підкореної Еллади ще не піддався «ласкам і дарам» завойовників, але в свідомості якого вже відбувся злам. Хілон заявляє вчителеві, що переходить у латинську школу противника Антея Мецената, мовляв, «все ж тепер латинське». «Як? — дивується Антей. — Я і ти, і наша рідна мова латинськими все стали?» Хілонові, виявляється, байдуже, яка буде в них мова, аби панівна. Знайома ситуація! Читайте, добродіі, клясиків.

Ніби все. Леся вже нездатна навіть розчесатися стоячи, мікроби доїдають її організм. «Смерти не боялася, — засвідчує Квітка. — Боялася маразму». «Треба писати, поки пишеться, а то не встигну всього за той час, поки енергія не висиякне». Рука не тримає пера? Що ж, вона має взірєць, вона диктуватиме, як колись диктував їй... Леся проказує, навіть немичним голоском наспівує, Климент запишує тексти й мелодії народних пісень. «Її життєва праця, почавшись з народньої пісні і відбігши потім дуже далеко, скінчилася народньою піснею», — скаже пізніше цей чоловік, муж і товариш, захисник і розрада своєї судженої в найкритичніші моменти її життя. Квітка на багато літ переживе Лесю, стане відомим музикознавцем, професором — тут доля так само утне з ним злий жарт — аж Московської консерваторії. Нагадаємо: то були часи масового винищення або так званого переведення до Росії української інтелігенції. Довженко, Козловський і багато інших. Квітці, вважаємо, поталанило, певне, допомогла Леся, а то заgrimіти б і йому разом із сотнями інших на Соловки, до Сибіру чи й ще кудись, вороття звідки не було.

Попередньо згадувалося про збірник на честь Івана Франка. Крім «Орфеевого чуда» та раніше написаної в апокрифічному стилі поезії «Що дасть нам силу», Леся посилає туди казку «Про велета». Відірвана хворобою від батьківщини (знову Єгипет), поетеса згадує чуту колись легенду про велетів, які в прадавні віки жили на Волині (Велині) і славилися незборимістю. Велет — народ. Змореного «тяжкою млістю», тобто боротьбою, ворогам вдалося оплутати його дротами, однак Велет ще таїть у собі сили встати, «розправити руки грізні, і вмить порвати на собі усі дроти залізні».

Така — знову — алегорія. Народ, коли він єдиний, здружений, на-снажений великою ідеєю, — нескоримий. Біблійна й життєва істина. Однак не хотілося б закінчувати це Слово розмовою про дроти залізні — навіває сумні згадки та роздуми. Скільки розмов про ті дроти, скільки разів ціною неймовірних зусиль і крові Україна рвала ті залізні тенета — вони ж чомусь не спадають. Чому? Запитання, відповідати на яке нам, нащадкам Шевченка, Франка і її, Лесі, котра всю себе до решти, до останнього смертного подиху віддала борні за свободу, честь і незалежність Вітчизни. Справді, треба дякувати їй, читати її твори, черпати з них волю до життя, непоклінність, одержимість у відстоюванні добутих у священній борні матеріальних та духових цінностей. Добра, вічна пам'ять борцеві, письменниці зі священним іменем України!

Олександр КОВАЛЬОВА

КАХЛЯ: «ПОЛЮВАННЯ НА ОЛЕНЯ»

Блискуча куля, кругла, мов горіх.
Вона якраз зірвалась по дотичній.
І в оленя ніяких сподівань,
Хіба що глина раптом не застигне,
А м'яко-м'яко скапає в траву
І кулею холодною не стане.
Гончар-бо знає: все це наяву
І оленю болить смертельний танець.
Але й гончар уже своє зробив
І руки склав, немов після відправи.
І світ новий своїм життям зажив,
Й ні в кого вже нема на нього права.
Мисливець молодий. Він каюття
Пізнає вперше, але буде пізно.
Й залишиться розгублено стоять,
Уже навіки втрачений для пісні.
А олень гордо оком поведе,
Назад гіллясту голову закине.
І куля важко скапає в траву,
Бо є іще на світі мудрість глини.

КАХЛЯ З КАЛИНИ

Як сторожко Жар-птиця на калині
 Присіла. Чорним оком пропіка.
 Кого? З якого краю виглядає?
 Кого посеред грішних нас
 Шука?
 Чому стою так довго я по цей бік
 Жар-птиці і калинового світу?
 Як пригадать одне-єдине слово —
 Калинові ворота відхилити?
 Там сонячно. Там гаряче. Там спів.
 Там літо й ще далеко до Покрови.
 І плід іще нагадує там цвіт,
 Й калина ще не бризкається кров'ю.
 Те око чорне, вперте, сторожке
 Пильнує кожен порух мій і подих.
 Це він одвіку так вбирає нас —
 Пташиний мудрий, невідступний погляд.
 Згадати, не злякатись, увійти. —
 Відхиляться калинові ворота,
 Злетить Жар-птиця, вітка затремтить.
 Ще ні. Це потім кроки хтось
 покропить.

Дарія РИХТИЦЬКА

ЖІНКА

Жінка —	Лезом ножа,
Це графіка	У світі
Почуттів	Абсурдних
І порухів	Посвят
Струн	І тривоги
Душі,	За рідних,
Вона — чаклунка,	Її не можна
Фея,	Ані купити,
Сфінкс	Ні продати
І таїна,	А якщо
Вибирає	Маєш її,
Свій хрест	То шліфуй,
Сама,	Її,
У внутрішній	Щоб вона
Самотності	Заграла
Часто живе,	Всіма барвами
У небезпеці	Алмазу —
Ходіння	Навіть у півтні

Серед ночі,	Безповоротно,
А є захочеш —	Так,
Вона тебе	Жінка
Сама покине,	Все залишиться
Але, покидаючи	Жінкою,
Вона жорстоко	Це рана,
Помститься,	З якої
Бо забере	Виростає
І собою	Людське
Диво	Сумління,
Істинного	Без якого
Світла	Жити
І таїну	Не можна
Любови	світі

Івано-Франківськ, 17.8.1994

Микола БІДЕНКО

ЧОПОВІЙ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

звук струни на зриві
нотами пояснень
дотліває временем згаслої зорі
густо струн в бандури
ще повеселимся і дограєм гімна
поки наш мозок скрутиться в петлю
чиєї ж пісні ми співаєм
чиєї ж ласки просимо й любови
коли ми встигли з гордих слів
зробить мутантів сильної породи
наука йде в граматику
як гуска в гичку
в пошані корінь з нього
і самогон женуть і цукор
давайте вип'ємо гіркої
вона нам завжди на дурняк
навіщо спину гнуть на саморобну долю
коли є змога вибирать
бо все одно
яку б ціну ми не платили
а куплять нас

ієрогліф терпіння малювали з рибака
(тяжка це штука — грамота)
впіймана риба за спиною
розучувала на піску

танець зустрічі з голодним плем'ям
певно так народжувалося мистецтво
а грамота
тут ще треба
трохи порибалити

*Ольга ПЕТРОВА,
мистець, доктор філософії, професор*

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Лекція, читана в Лондоні 1994 року

Академічна мистецтвознавча наука совєтського часу підпорядковувала мистецьку спадщину України російським впливам. Навіть Київська Русь сприймалася лише як предтеча культури Великої Русі. Домінуючою була версія тотожності російської, української та білоруської культур. В жодному совєтському підручнику не можна було знайти й натяку на реальну генезу української культури, як її досліджували, скажімо, М. Грушевський, Д. Антонович, Д. Чижевський, О. Лотоцький та інші українознавці з діаспори та з України.

* * *

Заглиблюючись в доісторичні часи, знаходимо інформацію про слов'ян в античних джерелах. Вірогідною є концепція споріднености скитів в (IX-VII ст. до Христа) з іранськими племенами. Відомо, що «дніпріани-сколоти» перейняли від них знаряддя праці, озброєння, прикраси, вжиткові речі, а також богів — Перуна, Хороса (бога Сонця), Симаргла (бога землі й підземного царства).

З Черняхівської (Кагарлицької) культури (II-V ст.) дізнаємося про контакти з античною культурою, з грецькими містами-колоніями. В II сторіччі слов'яни Південного ареалу сформували Антську державу на відміну від «склавинів», що заселяли Північ і Захід території України.

За два сторіччя до прийняття християнства на території України, тобто Київської Русі та сучасної Буковини, вагомим був вплив хозарів. Вони йшли з Північного Кавказу через Україну на Захід, аж до Піренейв, несучи з собою математичні та астрологічні знання Сходу. Хозари осідали в містах Малої (тобто центральної) Русі, стосовно до якої Велика Русь (Московські, Новгородські та інші російські землі) тоді була провінцією. Слушною є аналогія у співвідношенні Малої Греції (саме Давньогрецької держави) до Великої Греції, тобто до її колоній. Більш докладну розробку теми знайдемо у проф. Омеляна Прицака та в культуролога Леся Герасимчука.

В Києві хозари були шанованими гістьми, вони мали право жити на вулицях, що безпосередньо межували з князівським двором. Відомо, що, напередодні хрещення Київської Русі князь Володимир всебічно розглядав можливість прийняти юдаїзм — віру хозарів — як державну релігію.

Щодо образотворчої культури, то в археологічних знахідках безліч речей східного походження. Не буде перебільшенням, якщо скажемо, що з найпрадавніших часів українські землі насичені східною інтелектуальною спадщиною, так само як і рештками античної культури. На цей шар згодом накладається культура Візантії (знову ж самобутньо перетлумачений конгломерат культури Єгипту, Сирії, Месопотамії та еллінізму).

* * *

Культура України — справжній палімпсест, де під текстом кожної нової доби проступають бліді, але існуючі знаки, символи історичної минувшини. Вона ніколи не зникає, бо записана в художній свідомості народу. Історико-культурна інформація (з очевидною домінантою Півдня) очевидна в кольористичних рішеннях розписів, вишиття, кераміки. Символи-знаки, що збереглися в народній культурі з часів неоліту, протягом усього Середньовіччя та в Нову добу, — існують в ужитковому мистецтві України. Щодо античної спадщини на цій землі, то давньогрецьке язичництво, споріднене зі стихійним пантеїзмом українців, вже в добу християнізації повсякчасно розмивало суворі канони Візантійського мистецтва.

Цікавим є спосіб переосмислення народом різних традицій, своїх і чужих, з яких саме і формується національна культура. Дмитро Антонович з цього приводу зауважував: «Тут ми розуміємо здібність народу не тільки сприймати культурні здобутки інших народів широкого світу, але й здібність сприйнятий культурний матеріал пристосовувати до свого вжитку і в той спосіб дати йому своє власне оригінальне, національне забарвлення. І в той спосіб світовий культурний чинник обернути в чинник національної культури»¹.

Адаптованість до культурних імпульсів сусідів є чи не найвиразнішою ознакою національної культури, що розвивалася на території України.

Прадавня форма доби неоліту — геометрична орнаментика з її символікою та закодованою в ній знаковою системою космогонічного значення (епоха, коли людина зробилася осідлим хліборобом), — дійшла майже до нашого часу, передусім в ужиткових речах по селах. Сьогодні вона впливає на українських скульпторів, так званих «архаїзуючих мінімалістів». На Поліссі, Поділлі, Гуцульщині та Бойківщині у тканинах, кераміці, килимах, різьбярстві ще й зараз знаходимо магічні знаки-тотемі. Майже енциклопедією української поганської символіки є фільм «Тіні забутих предків» С. Параджанова.

Доісторичний період розвитку народного мистецтва на території України визначається символічними образами-знаками, які сьогодні дуже приваблюють молодих українських пост-авангардистів, які дошукуються джерел.

Уже в так звану історичну добу фігуративне малярство розвивалося в Київській Русі разом з прийняттям християнства. Першими худож-

¹ «Українська культура». Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. К., 1993 — 22 с.

никами були грецькі та місцеві «книжники» — майстри мініатюри, далі — творці фресок та мозаїки. Жанри, що їх розвивали мистці, — це біблійні, алегоричні образи, репрезентативний портрет, побутові сцени з князівського життя.

Після татаро-монгольської навали на землях, що поволи відроджувалися, активізувалися народні майстри з їхньою архаїзуючою, навіть примітивною, але безпосередньо щирою манерою. Вона, в поєднанні з традиціями високого малярства Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, лягла в основу середньовічного українського мистецтва.

Традиція професійного візантизму в народній інтерпретації — це і є формула особливого пластичного виразу національно-художнього світобачення в XV та першій половині XVI ст. Саме в ньому зберігала себе Україна в часи литовсько-польської експансії XIV-XVI ст. Народний образ — це мистецтво, що лежить на межі між високим стилем майже зруйнованої татаро-монголами культури та наївною самодіяльністю народу. Його названо «примітивом», або «наївізмом».

Для українського примітиву характерною рисою є підсилення декоративних елементів, кольористична насиченість, а також творча жага, щира, несамовита потреба висловитися в будь-який спосіб. Це щось безконечно важливіше в зародженні мистецької душі, ніж ерудиція. Кольористична забарвленість народної творчості, безумовно, відсилає нас до південно-східних джерел української культури доелліністичної доби.

В народньому примітиві XV — початку XVI ст. в першу чергу інтерпретувалися релігійні теми, але була велика відмінність, у порівнянні із Московщиною, у зображальних формах, так само, як у виборі сюжетів. Стосовно пластичної форми, скажемо, що Москва, не тільки вона, але всі російські художньо-церковні центри, наслідували канонізовану візантійську зображальну систему, строго розроблену диференціацію пропорцій, ритмічних структур, тих чи інших ритуальних поз, тощо. Щодо України, то саме тут, де з часів Київської Русі не було знищено язичницьке світобачення, ставлення до «Візантійського канону» було вільним і зовсім не обов'язковим у розумінні самодіяльного селянського художника чи навіть майстра-іконописця.

В другій половині XVI ст. під впливом ідей італійсько-німецького гуманізму відбулися значні зміни в соціальному, політичному та культурному житті українського народу. А в мистецтві традиціоналістичні тенденції поступилися новому художньому розумінню: Василь Острозький — письменник консервативних поглядів — писав про «відсутність у його часі іконописців, іскусно по первообразному образи написующие»². В. Острозький відзначав релігійний індіферентизм, легковажне ставлення до канону.

Досить сильними в Україні, особливо серед західноукраїнського міщанства, яке не хотіло сприймати католицизму, було тяжіння до збереження античної спадщини. З одного боку, це була данина ренесансній моді. Але в той же час можна стверджувати, що причина

² «Русская историческая библиотека». Спб., 1882, т. 7, 932 с.

особливих античних уподобань на території колишнього Галицько-Волинського князівства полягає у тому, що тут не було татаро-монгольського спустошення. Те, що було зруйновано на Сході України, зберігалося на її західних землях, в тому числі й античні спогади. З приводу надмірного авторитету античної традиції бідкався католицький дяч Фабіян Біжовський (середина XVI ст.): «Наші єретики, — казав він у проповіді, — образ Христа розп'ятого... викидають і на те місце фавнів і мальованих купідонів, Венер, Фортуна над столом вішають, з пекла викликають безсоромну богиню... яка срамота... і немає місця образів найсвятішої пані... а плюгава Венера має зображення і місце»³.

Повертаючись до теми іконопису, а саме говорячи про відмінність української ікони від російської, варто згадати «цензурні заходи» Москви для осудження «ікон блуднічєских», — саме так кваліфікувався іконописний український примітив. Симеон Полоцький (1669 р., Київ) — дяч Києво-Печерської Лаври писав: «От неіскусних і беззакорних іконописців многоє неістовство обрѣтається на іконах, не в ліпоту писанія і недостойная християнскому зренію»⁴.

В Росії такий організований нагляд за відповідністю ікони взірцю існував здавна. В Україні ж регламентації іконопису з боку як світської, так і духовної влади не було. Тільки в часи Петра I було створено «ізуграфську палату» (1707 р.), яка почала і в Україні контролювати іконописців. До речі, саме тоді було заборонено жінкам писати ікони. Інколи з Москви присилали наглядачів, після чого «неіскусно писані образи» вилучалися з церков і знищувалися.

Ще однією відмінністю українського іконопису від московського є відокремлення з усього християнського тематичного ряду невеликої кількості сюжетів, що зробилися улюбленими в Україні. Найпопулярнішими були символічні композиції або алегорії: «Розп'яття з Виноградною лозою»; «Христос у Виноградному точилі»; «Христос-Виноградар»; «Христос у чаші». Тут відчувається відгомін античного культу Діоніса. Мотив «Винограду» міцно вкорінений у народньому мистецтві — у вишиванках, розписі. Цього мотиву немає в російській народній творчості.

Серед найпопулярніших алегорій чільне місце посідає композиція «Пелікан» — образ самопожертви, батьківської любови (годує дітей своїм серцем). В українській церковній образотворчості була популярною ікона «Недремне око». В Україні склався самостійний варіант цього сюжету — образ Дитини-Христа, що спить на хресті. Такі деталі, як зображення Богородиці, янгола, виноградника, відпадали. В цій інтерпретації символічна композиція втрачала теологічний зміст містичної викупної жертви — ставала образом доброї сили, готової на страждання заради людей. Можна спостерігати, як хвилі народнього мислення адаптували християнську символіку до прадавнього язичницько-природнього тлумачення. Для української ікони характерне спрощення, звільнення від багатьох складових частин, персонажів, деталей. Нато-

³ П. Жолтовський. «Художнє життя на Україні в XVI-XVIII ст.», 1983, — 10 с.

⁴ Там же — 49 с.

мість, до релігійного сюжету органічно включалися побутові ситуації, народний типаж, національний одяг, орнамент з вишиванок.

II

За прийнятою в європейській мистецтвознавчій науці класифікацією, новітня історія починається з доби італійського Ренесансу. Цікаво подивитися, в яких стосунках із гуманізмом були українська та російська культури. Термін «гуманізм» у даному контексті вживаємо в розумінні нового ренесансного світобачення.

Один із дослідників російського мистецтва О. І. Некрасов писав: «...Історія російського мистецтва, що не знала Ренесансу, безпосередньо із Середніх віків потрапила в ситуацію „барокко“»⁵. Цю думку продовжує російський дослідник М. Алпатов: «...усе свідчить про те, що західноєвропейське барокко спершу розбивалося об брилу стійкої середньовічної традиції російського мистецтва»⁶. Далі, розвиваючи тему, М. Алпатов свідчить про зовнішні ознаки бароккової культури в мистецтві XVII ст. в Русі, але не про органічне розуміння і сприйняття барокко як нового способу мислення. А що ж характеризує Україну в часи європейського гуманізму? В порівнянні з Москвою, вона, безумовно, попереду, і тому Московщина, що загрузла в закостенілому канонізованому візантизмі, все ще лишається провінційальною по відношенню до Європи, до України. Для підтвердження цього досить посилань на історію вигнання з Москви першодрукаря Івана Федоровича та його укорінення в Острозі та Львові. Історія створення в Києво-Печерській Лаврі друкарні, іконописної школи (паралельно існували іконописні школи в Софії Київській, у Вишгородському монастирі та ще в інших центрах). Все говорить про активне входження України XVI ст. в загальноєвропейську культуру. Навіть досить тенденційно настроєні російські автори змушені віддавати належне Києво-Могилянській академії як центрові просвіти європейського значення, що стоїть в одному ряду з Міляном і Римом.

Пошлемося знову на дослідження Дмитром Антоновичем джерел українського гуманізму XVI ст. В лекціях з історії української культури дослідник пише: «Академік М. Грушевський констатує в Україні у XV ст. і до половини XVI ст. глибокий культурний занепад, літературний застій і вичерпаність літературної творчості... У XVI ст. не краще, а може й гірше, справа стояла і в Польщі, але з початком XVI ст. в Польщі наступила доба гуманістичного оживлення, і культурний польський рух став особливо небезпечним для новоприлученої до Польщі України, загрожуючи їй повною культурною асиміляцією... Енергія єзуїтів після перемоги над протестантами звернулася на православних, і якби застій культурний в Україні продовжувався, то акція

⁵ Некрасов А. И. «О начале барокко в русской архитектуре XVIII в.» — «Барокко в России», М., 1926, — 57 с.

⁶ Алпатов М. В. «Проблема барокко в русской иконописи» — «Барокко в России». М., 1926, — 89 с.

єзуїтів призвела б до повного окатоличення, а значить, і полонізації цілої України, що після Люблінської Унії опинилася під владою Польщі. Коли цього не сталося, то тільки тому, що гуманістичний рух в половині XVI ст., себто зі значним запізненням, захопив і Україну... Гуманістичний рух, що в другій половині XVI ст. врятував українську національність, відразу зв'язався з друкарською справою — школа і друкарня зразу стали головною зброєю у відсічній боротьбі за українську національність, яку вів український гуманізм у другій половині XVI ст.»⁷.

Дмитро Антонович говорить про специфіку українського гуманізму, який на відміну, скажімо, від німецького, не протиставляв себе Церкві, а навпаки, протистоячи католицизмові, йшов одним шляхом з грецькою православною Церквою. Віддамо тут належне діяльності українських меценатів книгодрукування: митрополитові Петрові Могилі, князеві Василеві Острозькому, священникові Дем'янові Наливайку, єпископові Балабану, першодрукарям, інтелектуалам XVI ст. з кола Василя Острозького, Петра Могили та інших. Багато хто з них за своїми поглядами були «людьми Заходу», вчилися в Європі, сприяли укоріненню латини в українській науці та просвіті.

Італійські ренесансні впливи, яких не знала Росія, — переконливе свідчення сприйнятої західноукраїнською архітектурною школою нового гуманістичного (орієнтованого на людину) світогляду. Що може було очевиднішим, ніж забудова майдану Ринку (Чорна камениця, Вежа Корнякта, Каплиця Боїмів та інше) у Львові? Навіть своїм плануванням, якщо дивитися на Львів із Замкової гори, стара частина міста нагадує Флоренцію.

* * *

На початку XVII ст. в мистецтві та архітектурі України всевладно запанував стиль барокко. Він не тільки прийшов до нас у його італійсько-польській інтерпретації, але, опрацьований місцевим колективним генієм, набув тут національно-самобутніх рис. Він перетворився на стиль національний. Українське барокко не було чимось штучним на своїй новій батьківщині. З літературної риторики, з диспутів Києво-Могилянської академії термін «перлина барокко» розповсюдився і в інших видах мистецтва. Квіти «барокко» розцвітали у творах церковного письменства, в драматургії, філософії, не кажучи вже про образотворчість. Тут вони знайшли родючий ґрунт.

Без розуміння «барокового первородства України», її органічних, по відношенню до Росії, можна сказати, безперервних з часів Ярослава Мудрого інтелектуальних контактів із Західною, так само як із Середньоморською культурою, не можна усвідомити «барокового підґрунтя» в російській культурі на початку «новітнього часу» (для Росії це XVII ст.). За прикладами далеко ходити не треба. Так генеза славнозвісного в Росії «наришкінського стилю», про що з великим небажанням обмовився О. Некрасов: «прийнято вважати, походить від перенесеного в Росію

⁷ «Українська культура». Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. 1993 — 92-93 с.

типу української церкви»⁸. Щодо книгодрукування та гравюри, то українського коріння з російської культури тут не видерти. Друковані листи-конклюдії з малюнками та темами диспутів, що проводилися в Києво-Могилянській академії у XVI ст., поширилися і в Московії. До речі, аналогічні диспути в Москві (у Слов'яно-греко-латинській академії) починаються лише з 1680 років⁹. Імена майстрів української гравюри: І. Щирського, граверів Л. Тарасевича, К. Істоміна, найвидатнішого графіка XVIII ст. — Г. Левицького-Носа, — свідчення саме українського підґрунтя російської гравюри, яку лише у XVIII ст. опанували брати Зубови. Гравюри створювалися на теологічні теми, але переважно вони були алегоричним відображенням актуальних інтелектуальних і політичних подій того часу.

В образотворчому мистецтві, зокрема в іконописі, вже з кінця XVI ст. православну іконописну традицію (навіть місцеву — блуднічну ікону) було відсунуто не периферію. В православній Церкві склався особливий тип теолога і просвітителя, який досить легко змінював своє обличчя, переходячи з однієї конфесії до іншої (то входячи до Унії, то відмовляючись від гегемонії Риму). Цей інтелектуал був фундаментально обізнаний з творами католицьких і протестантських мислителів. Навчання в європейських університетах і далекі мандрівки були частиною його духовного життя. Латина була мовою, що поєднувала українця з європейським світом. Естетичні симпатії церковного діяча XVII ст. схилилися в бік новацій західноєвропейського мистецтва. Ось чому так швидко, без драматичної боротьби та опору, прадавні іконописні схеми заповнювалися новим тілесним матеріалом та побутовістю. Ікона почала межувати з «картиною» в її європейському розумінні. До того ж замовники — козацька верхівка, українська шляхта, що побували на Заході, хотіли бачити образи з «живими фігурами».

Патос летючих фігур, важкі складки драпірування, буйний рослинний декор, могутні форми жіночих тіл, — уся ця бароккова декорація дуже швидко опанувала стіни українських церков. І це не випадково. Система бароккового мислення в його загальноєвропейському контексті, на відміну від входження її в російську культуру, не притулялася механічно до релігійного світосприйняття народу. В Україні, вже опрацьований ренесансним гуманізмом, ця система була нібито очікуваною, бажаним художнім феноменом. Барокко виявилось двічі спорідненим для України: як світоглядно-естетичний феномен, тобто — образотворчий стиль, та ще в іншому, більш глибинному сенсі. Бо в «стилі барокко» (в усіх галузях культури) для українця втілюлося його стихійне, підсвідоме язичництво, його еллінські та ще доеллінські вподобання, тюркські «спогади крові» про розкіш і гарячий кольорит Сходу, про світ матеріально-чуттєвої краси. Досить згадати розкішний народний стрій, особливо жіночий одяг, чи оселедці козаків, їхні шаровари, декор

⁸ Некрасов А. И. «О начале барокко в русской архитектуре XVIII в.» — «Барокко в России», М., 1926, — 57 с.

⁹ Алексеева М. А. «Жанр конклюдий в русском искусстве конца XVIII — начала XVIII в.» В кн.: «Русское искусство барокко». М., 1977, — 9 с.

вишиванок, турецькі вигнуті шаблі. Не випадково, що поряд з розквітом «поганства» в «іконах блуднічних» такого поширення в XVII-XVIII ст. набула картина «Козак Мамай» з її очевидними індусько-іранськими імпульсами, символікою, з її феноменальними стилістичними перегукми зі школою раджпурської мініатюри». (Дивись концепцію Омеляна Прицака та Платона Білецького).

Стихія самовираження, що досі дрімала в народі, пригнічена історичним дискомфортом, вибухає розкошами архітектурного барокко, фантазіями різьблених вівтарів, фресками церков та побутовими сюжетами ікон — грубезно-заземленими пропорціями святих. Емоційне самопочуття українця цілком органічно поєдналося з «європейськими уроками» нової доби. Ще раз підкреслимо — Україна була готова їх сприймати.

Не випустимо з-під уваги й історично-економічного ентузіазму, обумовленого перемогами та набутою свободою за часів Богдана Хмельницького. Отже, стиль барокко перетворився ще й на образотворчий знак вільної України, державности. Не маючи змоги вдаватися до історико-політичного опрацювання теми, зосередимося на перевагах української культурної ситуації початку XVII ст. над російською. Оглянемо найперше горизонт сусідів. Що вони мали, а що запозичили в Україні? Знову ж цитуємо з досліджень найавторитетніших російських мистецтвознавців: «Ще й зараз з портретів іноземних мистців, що вони їх робили на замовлення росіян XVII ст., дивляться на нас примітивні люди, далекі від складного душевного життя, яке вже було ознакою портретів на Заході, — пише М. Алпатов. — Російське мистецтво не знало ані усмішки, ані невимушеного погляду... Так само майстри XVII ст. були далекі від теорії мистецтва. Наукова перспектива, якою мавив Паоло Учелло, зазедве чи легко давалася напівосвіченому іконникові, який чув з дитинства одне: „не той мудрий, хто грамоті навчений, а той, хто робить багато добра“... У XVII ст. останні дні доживає силуетне зображення: звірі, птахи, інші знаки, нібито малюнки для паперових витинанок»¹⁰.

І тільки на початку XVIII ст., коли історичні умови зробили неможливою подальшу культурну ізоляцію Росії від Європи, Росія нарешті перебудувала своє художнє бачення за європейським зразком.

* * *

Білими свічками палають високі фронтони лаврської друкарні. В архітектурі українського барокко все нагадує про напружений спосіб життя, коли виборювалася воля та здобувалася державність. Тому в архітектурі, живописі та гравюрах нема спокою.

Подальша історія України занурюється в трагедію її колонізації Москвою, що вже є іншою історичною сторінкою і темою іншої лекції.

¹⁰ Алпатов М. Цитов. твір. — 88 с.

Марія ЯКІБЧУК-БОРИНСЬКА

З БАТЬКІВСЬКОЇ ХАТИ — У НЕВІЛЬНИЧИЙ СВІТ

Зеновій Красівський: життя і творчість

Національно-визвольний рух за відродження української державності у багатьох ракурсах пов'язаний з постаттю Зеновія Красівського.

Повернувшись із большевицьких тюрем, Зеновій Красівський активно включився в життєдайний культурний кровообіг суспільного життя. Хоча б такі факти: очолює Провід ОУН в Україні, організовує Всеукраїнське об'єднання «Державна самостійність України», стає активним членом Товариства політв'язнів і репресованих; він — ревний захисник Української Греко-Католицької Церкви, керівник Братства з питань будівництва Гошівського жіночого монастиря, палкий промовець на відкриттях стрілецьких і партизанських могил, учасник тисячних походів під жовто-блакитними прапорами і Служб Божих за волю на Сході України.

Зеновій Красівський з найсумліннішою пунктуальністю підпільника виконував найрізноманітніші завдання. Дисципліна вояка-упівця навчила його виконувати свої зобов'язання негайно: тут же встати і робити. Включався в роботу таку, яка йшла на користь загальній справі. Палке патріотичне слово Зеновія Красівського до і після заслання було словом конкретного чину та словом активної пропагандивної дії.

Євген Пронюк, голова Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих, згадує про Зеновія Красівського як про виняткову людину: «Незважаючи на поразку змагань ОУН-УПА, він залишився ідейно вірним до кінця. То був послідовний, незважаючи ні на що, непохитний борець. Мав високі вимоги до себе. Я бачив Зеновія щасливим (це дуже рідко бувало), коли показував друкарню в Стрию (з його допомогою вона запрацювала). Це був момент щасливої гордості. А потім ще раз, коли відвідували Музей Степана Бандери в селі, де батько Бандери був парохом. Стихія Зеновія Красівського — здійснення практичних справ. Він брав участь у роботі Всеукраїнського Конгресу українських політв'язнів у червні 1991 року в Києві. Його виступ сподобався тим, що він черпав до дна правди, якої торкався. Не захоплювався критикою, а завжди давав своє бачення та повертав людей у площину практичного діяння, підводив слухача до конструктивного рішення»¹.

Невеликі помешкання у Львові, на Спокійній, 13, а потім у Моршині на колишній вулиці Миру, були осередками інтенсивного духового життя. Тут почував себе, як удома, вже хворий Іван Світличний з

¹ Зі спогадів Є. Пронюка. Записано в березні 1994 р. в Києві. Цитую за рукописними матеріалами, які зберігаються в архіві Є. Пронюка.

дружиною. Тут збиралося Братство для будівництва Гошівського монастиря. Сюди приїжджали українці з-за кордону, яких у будь-яку пору дня і ночі пан Зеньо гостинно приймав і, не шкодуючи часу, допомагав їм у справах. Він об'їздив автом усю Україну. Інколи його друзі обурювалися тим, що він завантажений другорядними справами. А Зеновій Красівський скрізь був не спостерігачем, а активним робітником, учасником подій. Кожен, хто навідувався до гостинного господаря, знаходив тут теплу усмішку, підбадьорливе слово, життєдайний духовий (та й не лише духовий) харч, невибагливий, але безвідмовний нічліг.

Красівський був живим містком між Україною і діаспорою, між Києвом і Львовом, між Львовом і Карпатами. Багатьох своїх друзів і знайомих, зокрема й мене, він увів у літературно-дисидентські кола.

На запитання «Хто для Вас був Зеновій Красівський?» Слава Стецько, голова Конгресу Українських Націоналістів, відповіла: «Насамперед, він був Головою Проводу ОУН в Україні. Це великий патріот. Людина з великої Літери. Мені імпонувала його невгнутість. За ідею міг умерти. Ніколи не зраджував принципів націоналіста. Це скромна, жертвна особа, яка не дбала про себе, а тільки про виконання обов'язків.

Красівський здібний поет. Його поезія мобілізувала до чину і западала в душу сильними акордами. Приємна і цікава людина. З ним можна було говорити на різні теми. Будучи глибоко поважним, мав велике почуття делікатного гумору. Часто предметом жарту був сам»².

До цієї характеристики хіба можна додати, що Зеновій Красівський був людиною по-громадськи вразливою і активною. Для його особистості визначальним було те, що він мав високий суспільно-політичний ідеал, який формувався ще з дитинства. Про ті часи він згадував: «І не було куди дітися на рідній землі. Одних вороги вбивали, інших кидали в тюрми, третіх ешелонами вивозили на сибіри на явну загибель...

«В тому часі довелось і мені, незрілому літами, разом з братами піти в ніч, з якої, відчувалося, вороття не було. І ходили ми темними стежками, губилися під покровом тасмности, від села до села, від кичери до кичери, і годував нас холод, і хоронила нас земля»³. Їх, молодих борців, приймали по хатах, не засвічуючи ліхтарень, за ними гналися, стріляли, вбивали, а трупи звозили до райцентрів і виставляли на глум по смітниках. І хто міг, той плакав, а решта, зціпивши зуби, мовчали і не признавались навіть до своїх синів, такий був страх великий і жорстокий.

Так попав я під вибух, і вже не тямлю, як опинився дома»⁴, — згадує Красівський.

«І не було куди дітися на рідній землі!». Краще не скажеш про ті страшні большевицькі роки нищення українського народу.

Отже, якщо в Івана Світличного, за словами літературного критика І. Дзюби, «високий суспільно-політичний ідеал формувався на ґрунті

² Із розмови зі Славою Стецько в Києві. Записано в січні 1994 р.

³ З. Красівський «І біль душі сльозою з крови кане». // «Гомін Волі», 1990 р. 13 грудня.

⁴ Там же.

віри в соціалізм і водночас розуміння глибокої невідповідності його нашій дійсності»⁵, то в Зеновія Красівського він формувався, починаючи з ранньої юності, в процесі конкретної боротьби проти окупантів за елементарні загальнолюдські права свого народу.

Народився Зеновій Красівський 12 листопада 1929 року в с. Витвиці Долинського району на Івано-Франківщині. Вже у ранній юності разом з братами стає учасником національно-визвольної боротьби за волю рідного народу. В лютому 1945 року гине його брат Євстахій, а Зеновія в тяжкому стані доставляють додому. В березні того ж року заарештовують і засуджують на 20 років каторги брата Ярослава, у квітні — Мирослава, а згодом вивозять на заслання батька, матір і п'ятирічну сестричку Марійку.

Майно конфісковують. Усім їм тоді пощастило втекти, і вони шукали притулку по чужих селах. Але Зеновія ловлять і, протримавши кілька місяців під арештом, випускають «за відсутністю слідчих матеріалів».

«Ще як у грудні 1945 року, — згадував пізніше Зеновій Красівський, — батько і мати зняли зі стіни образ і поблагословили тоді нас чотирьох братів, своїх синів, на священну боротьбу за волю України, так до сьогоднішнього дня я не ступив кроку вбік»⁶.

У 1946 році Зеновій закінчує 10 класів і одержує атестат зрілості. Того ж року, склавши екзамени, стає студентом Львівського політехнічного інституту, але замість учитися, потрапляє за грати. Та доля ще раз зглянулася над ним: за браком вини його випускають на волю. Але в 1947 році разом з батьком, мамою і сестрою Зеновія вивозять на виселення вдруге. Та юнак утікає.

Перебуває на нелегальному становищі у Львові. В березні 1949 року — знову арешт. Цього разу його заочно засуджують на п'ять років позбавлення волі та довічне заслання.

У 1953 році Зеновій Красівський потрапляє під амністію, і його виселяють етапом до Караганди на шахтарські роботи. Працюючи на шахті, потерпів під час аварії і став інвалідом другої групи.

В 1956 році вступає до Львівського університету на заочне відділення української філології і закінчує його в 1962 році. Між тим він працює в бібліографічному відділі Львівської наукової бібліотеки. Збирає матеріали до покажчика мемуарної літератури про Україну, завершує бібліографічний покажчик до «Записок Наукового Товариства ім. Шевченка».

З 1964 року Зеновій Красівський в Українському Національному Фронті (УНФ). Він складає програмні документи цієї організації, зокрема «Тактику УНФ», і працює співредактором нелегального журналу «Воля і Батьківщина».

У першому числі журналу опубліковано вимоги УНФ, а в другому йшлося про тактику. У кількох числах журналу були поезії Зеновія Красівського. Кожний випуск переписували на машинці два рази по

⁵ І. Дзюба. «Душа розпластана на пласт». // І. Світличний. «Серце для куль і для рим». — К.: «Рад. письменник», 1990, ст. 5-19.

⁶ Зеновій Красівський. «Владимирський централ». // «Українські проблеми», 1991, ч. 2. 6. 30.

шість закладок з копіювальним папером. Два примірники залишали для себе, а десять роздавали активістам. На час арешту активу вийшло 16 чисел журналу. Випуск 14 за 1966 рік аж у 1982 році подолав залізну заслону, а два інших випуски були конфісковані у 1973 році під час невдалої спроби вивезти їх з СРСР.

Одним із способів поширення журналу та іншої літератури був такий: тексти запаковували у пластикові мішки і пускали вниз річкою, а тоді спостерігали, як хтось підбирав ці речі з води.

Крім цієї літератури, група укладала відкриті листи до режимних органів. Навесні 1966 року до 23 з'їзду КПСС вислано «Меморандум УНФ», де поставлено мінімальні вимоги культурно-національного характеру: оборона рідної мови, вимога повернути українців з неволі, рівноправність народів СРСР, реабілітація жертв сталінсько-большевицького терору. Восени 1966 року УНФ поширив роз'яснювальну летючку та вислав листа до Шелеста з приводу пресової конференції з участю колишнього члена ОУН Степана Джугала.

В журналі «Воля і Батьківщина» обговорювалося, який державний устрій підходив би для Української Самостійної Держави. Вказувалося, що вибирати його має український народ шляхом референдуму чи іншим.

Мережа УНФ розширилася досить далеко від Івано-Франківщини. Число журналу «Воля і Батьківщина», з якого розпочалося слідство, КГБ знайшло аж у Донецькій області. Історія репресій проти УНФ починається арештом донецького шахтаря Миколи Качура (8 липня 1966 року).

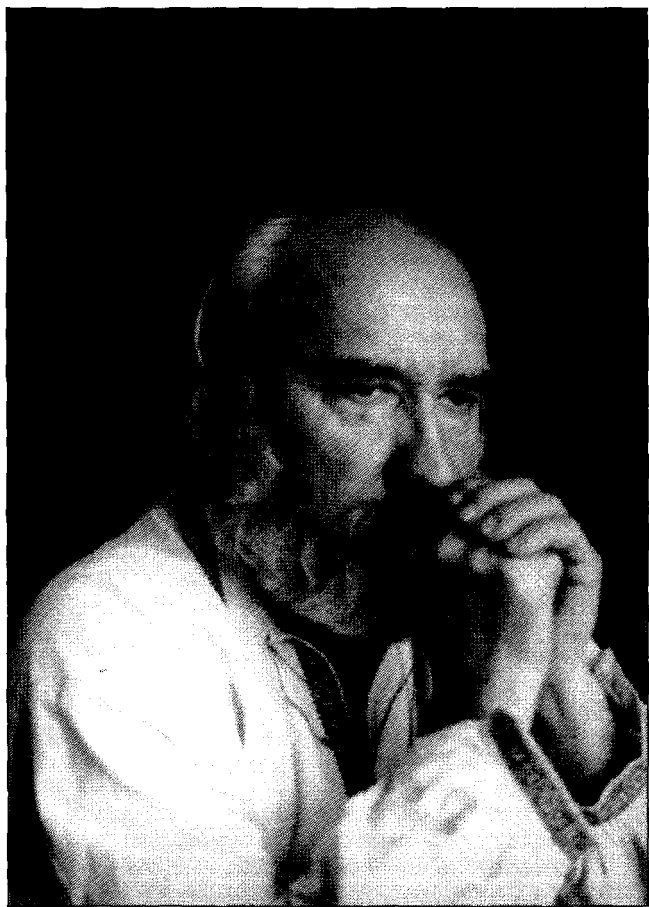
В листопаді 1967 року в Івано-Франківську виїзна сесія Верховного Суду УРСР судила основну «п'ятірку»: Квецька, Дяка, Красівського, Лесіва, Кулинина. Найвищий термін покарання отримав Квецько — 5 років тюрми і 10 років табору суворого режиму, Лесів — 6 років табору суворого режиму, Красівський — 5 років тюрми і 7 років табору суворого режиму та 5 років заслання. Дяк одержав такий самий вирок, що і Красівський, але в ув'язненні захворів і в 1976 р. помер*. Були засуджені й інші члени УНФ: Василь Кулинин, Григорій Прокопович, Іван Губка, Мирон Мелень, Микола Качур, Семен Корольчак, Остап Пастух.

Активно діючи в УНФ, Зеновій Красівський в той же час займається літературною діяльністю. З-під його пера виходять роман «Байда» і збірка віршів «Месник».

Ще раніше він привіз до Львова дві збірки поезій «На сполох» і «Литаври», з яких залишилися в пам'яті та в слідчих матеріалах тільки заголовки.

Проти Красівського порушено нову справу в 1972 році, коли вже видно було кінець його тюремного ув'язнення. У Владимирській в'язниці за збірку віршів «Невольницькі плачі» та поему «Тріумф Сатани» на нього заводять справу за ст. 70 ч. 2 УПК РСФСР. Психіатрична експертиза в Москві визнала його психічно хворим і постановила утримувати його в спеціальній психіатричній лікарні. В такий лікарні в Смоленську він відбув 4 роки. В 1976 році за рішенням виїзної комісії з інституту ім.

* Найправдоподібніше, він не помер — зауваження Ред. «ВШ».

св. п. Зеновій Красівський
**12.11.1929 — †20.9.1991*

Сербського та постановою суду йому полегшили режим і перевезли до Львівської психікарні. У Львові та Бережниці Зеновій Красівський пробув ще два роки.

З властивим йому гумором Зеновій Красівський розповідав, як його привели до інституту Снежневського у Москві на консилиум. Там практикували «перевиховання» інакомислячих «психушками».

«Завели мене у велику залю, — згадував п. Зеновій. — За величезним столом возсідали академіки, світила, сивочолі виконавці постанов КГБ.

— Садіться, розкажіть о себе, що вас беспокоїть? —

— А можна вам прочитати вірша? —

— Пожалуйста, прочіте. —

І я прочитав їм свого вірша «Пересторога»:

По черепах, кістках на п'єдестал,
Закуті в злість, брехню і догму,
Ви йшли. Прийшли, та часу шквал
На вас роздер червону тогу.

— Голоवेशки науковців захиталися... Головний цієї комісії заявив, що «больной Красівський імеет все характерніє прїзнакі сумашествія. Уведіте его, всьо ясно»⁷.

Бунтівничий вираз цих поетичних рядків, зрозуміло, налякав академіків головної катєбістської психушки. А оскільки Зеновій Красівський не мислив себе «поза процесом боротьби за елементарні загальнолюдські права українського народу», то його поезія чітко виражала національну ідею. Власне, так складалося його життя, що та ж ідея ставала чином поета. Свій чіткий і однозначний вибір він виклав у вірші «Деклярація націоналіста».

Прийми моє життя на жертвник свободи!
Нехай нас мало нині, одиниці!
Рокованих на смерть Ти наречи народом!

.....
Хай наша кров, страждання наші, жертви
Нащадкам нашим стануть заповітом!
Візьми мене! Дозволь за тебе вмерти!

У липні 1978 р. Зеновія Красівського випускають на волю, а 1979 р. він стає членом Української Гельсінської Групи. Цей крок він пояснює так: «Вважаю цей громадсько-політичний напрям правильним і вірю, що в його рядах ми найоптимальніше зможемо реалізувати себе і наблизитися до наших ідеалів»⁸.

Членство в УГГ майже автоматично вело до арешту, і ті, хто вступив до неї влітку і восени 1979 року «виглядають справжніми камікадзе»⁹. Більшість нових членів УГГ щойно вийшли з ув'язнення (С. Шаба-

⁷ З усної розповіді вп. п. Зеновія Красівського, в липні 1990 року.

⁸ Н. Строката. «Український національний фронт». // «Сучасність», 1985, червень ч. 6.

⁹ А. Алексеева. «История инакомислия в СССР. Новейший период». // «Хроника», 1984, ст. 37.

тура, М. Горбаль, Я. Лесів, І. Сокульський, Ю. Литвин, З. Красівський), а І. Сенік, В. Чорновіл ще знаходились на засланні.

Перебуваючи на волі, Зеновій Красівський жив у чужій комірчині, «з ласки людей», бо до власної хати його не впустили. Але боротьби не припиняв. Був твердо переконаний, що права народу ніхто ніколи не підносив нікому на тарілці. «Той стан, у якому перебуває народ, є наслідком обставин і потенцій його духа»¹⁰.

12 березня 1980 року Красівського знову заарештовують і без суду відсилають на Сибір для відбуття присудженого терміну (5 років і 8 місяців) ще з 1967 року.

Провівши за ґратами більшу частину свого життя, Зеновій Красівський повернувся 1985 року в Україну.

В лютому 1986 року трагічно загинула його дружина Олена Антонів-Красівська. Після цього йому залишалося жити лише кілька років, і цей час Зеновій Красівський використав з максимальною користю для української справи.

«Я зазнав немало втрат. І в особистому житті, і на політичних перехрестях. Мене арештовували в 49-му, 58-му, 67-му, 80-му. Я відбував у критках, у дурдомах, у таборах. Я сидів по карцерах, по бурах. Був на засланні. Якщо позбирати все до купи, то назбирається 26 років. Половина людського віку.

Так, я зазнав багато втрат. Але що це все значить проти того диявольського почуття людської гордості, яке я маю від пережитого.

Я плакав хіба в «Невольницьких плачах». Я боявся хіба, щоб не розминутися з честю! Я нікому не свідчив! Я за всі терміни не написав своїм катам ні однієї заяви! Я завжди і по сьогодні був гордий з того, що я український націоналіст! І так мені, Боже, допоможи! Амінь!».

Ці карбовані серцем рядки Зеновія Красівського — це найвищий злет і вияв саможертвості в ім'я великої ідеї. Він не знав вагань, сумнівів, страху в боротьбі за втілення свого найвищого ідеалу в образі самостійної соборної Української держави.

«І біль душі сльозою з крові кане...»

На хвилі українського національного відродження Зеновій Красівський увійшов у наше життя передусім як узагальнений і гранично політизований образ мученика і протестанта, здебільшого відокремлено від його поезії. Гірко, що на рідній землі і дотепер мало хто знає його як талановитого і мужнього поета. У зверненні «До читача» Зеновій Красівський пише «Своїм способом життя я стверджував філософію героїчного ентузіазму. В поезії це все конкретизувалось і конденсувалося. Моє розуміння Добра і Зла, Правди і Кривди, Радощів і Печалей, політичної наснаги певної категорії людей і народу матеріалізувалось у слові. Постійна боротьба за збереження свого національного, політич-

¹⁰ Розповідь Зеновія Красівського (з особистого архіву). // «Українські проблеми», 1994, ч. 2, ст. 59.

¹¹ З. Красівський. «І біль душі сльозою з крові кане». // «Гомін Волі», 1990 р. 13 грудня.

ного, просто людського «я» вимагала гранично чіткого розмежування і стала домінантою мого поетичного вираження»¹².

Вся його дотюремна і післятюремна творчість набула в контексті доби гострого політичного забарвлення. І, щоб вислідити систему поглядів його творчої діяльності в категоріях політичних, а також естетики й моралі, ми будемо посилались на листи самого Красівського та листи до нього його друзів і знайомих, на висловлювання інших людей. А найбільше — на його поезію і публіцистичні статті.

На письменницькому Пленумі 1992 року в Києві літературний критик Іван Дзюба сказав: «Належне місце в нашій літературі посіла так звана «табірна поезія», яку краще було б охарактеризувати як поезію духовного опору, а фактично вона була поезією істинного духовного життя — В. Стус, З. Красівський, І. Світличний, М. Руденко, М. Самійленко, М. Горбаль, Ст. Сапеляк, В. Боровий, О. Різників та інші»¹³.

Останнім часом розпочалося більш широке ознайомлення читача з раніше забороненою і прихованою у кагебістських архівах поезією. Архіви відкриваються. Книги, хоча й помалу, видаються. Уже повернуто деякі примірники журналу «Воля і Батьківщина», що були забрані кагебістами.

Отже, хто хоче зрозуміти поета, мусить ознайомитися з його творчістю.

1969 року Лук'яненка, Гориня і Красівського посадили до малесенької 9 камери на 2 корпусі Володимирської тюрми. На площі 1.8 на 2.25 метрів стояли троє ліжок, тумбочка і катаринка. Левко Лук'яненко згадує: «Красівський мав горизонтальний бльокнот, в якому писав слова англійські, німецькі і ще якісь — вивчав мови. А незабаром показав свої вірші. Доволі добрі. Мені сподобались... Ховали вірші в куфайки, бушлати. Набагато більше коштувало оце ховання, ніж творчий процес. Для Зеня Красівського писати стало змістом життя — і згодом з'явилася ціла збірка «Невольницькі плачі». Я йому допомагав переписувати, щось ховав, запам'ятовував. В його віршах було те завзята, яке нас підтримувало. Мене тоді найбільше вразив вірш про помсту.

Мама синовкою сорочкою у крові завішує ікону. За старим звичаєм — доки не помстишся, не маєш права сорочку зняти. Хоч це язичництво, але образ вражаючий, зокрема для нас був тоді, в тих умовах.

Збірку з 52 віршів (я з них зшив папку) мені вдалося вивезти на волю...

Красівський залишився для мене однією з найсвітліших постатей, яких я зустрічав у своєму житті»¹⁴.

Духові вартості в епоху застою катастрофально падали. Страх дрібнив і спідлював людей. Дивилися — і не бачили, слухали — і не чули...

Зеновій Красівський зберіг себе, не зламався на суворих етапах життя. І тому висока вимогливість до самого себе чується в його поезіях особливо виразно.

¹² З. Красівський. «До читача». // «Невольницькі плачі». Брюссель, в-во «Література і Мистецтво», 1984, ст. 119.

¹³ І. Дзюба, Література — це все, що написано талановито. «Доповідь». // «Літературна Україна», 1992, 19 листопада.

¹⁴ Із розмови з Левком Лук'яненком 15 лютого 1994 року в Києві.

Важко сьогодні людиною бути,
Важко, нестерпно, а треба
Хоч трішки думок зберегти від отрути,
Хоч клапчик блакитного неба¹⁵.

Поет знаходить у собі ту силу, щоб вистояти. «Ходить по камері цей втомлений мужчина, творить по ночах гіркі і гнівні вірші. Гнівні — про ворогів і зрадників своєї батьківщини, гіркі — про свої особисті втрати», — пише про З. Красівського спів'язень А. Радигін¹⁶.

Рятунком і самоутвердженням стала для поета його творчість, зокрема знамениті «Невольницькі плачі». Та він намагається врятувати не лише себе, але й стати інструментом, через який Україна витрубить людству свою недолю.

1972 року, влітку, по камерах перейшли поголовні обшуки. Шукали віршів. Всі вірші, написані українською мовою, що їх не вдалося знищити, були забрані й «обсліджені». Їх могли не знаходити й не «обслідувати». Пуста формальність. Свого ставлення до ворогів України, свого розуміння і свої знання правдивої її історії Зеновій ніколи не приховував. Щирости, незламности і слова Правди влада боялася над усе. Чекісти вирішили ще новими тортурами вимучити цю благородну душу. Поета відправили в дім божевільних...

«Зеновій просив мене передати на волю, що в час зловісної судової комедії він домагався від катів у білих халатах і голубих пагонах нового процесу, відкритої відповідальності за свою поетичну публіцистику.

Він був готовий захищати й коментувати кожну строфу перед яким не було б літературним, історичним або медичним авторитетом. Даремно! Вони знаменито знають ціну цим віршам. Знають їх правильність і силу. І саме тому кинули чесного патріота й великого поета в одну камеру з маніяками і параноїками. Хоч і ми, і вони добре знали, що Зеновій — душевно найздоровіша людина серед нас.

Він мене просив, щоб його голос був почутий вільними українцями. Я вважаю за честь донести його до Вас!», згадує А. Радигін¹⁷.

Його голос було почуто далеко пізніше. І як невимовно жаль, що в той час ми не змогли прикипіти до його думок і слідом за ним промовляти:

Свобода! Свобода — до одуріння;
Правда! Братерство! — до апотеозу.
І загнане в дошку дубову сумління,
Й наждачним папером обтерті слъози¹⁸.

В оголеному вигляді постає перед нами конфлікт нормальної мислячої людини, яка керується поняттями чести й сумління, людської і національної гідності, і тоталітарним режимом.

¹⁵ З. Красівський. «Невольницькі плачі». // Брюссель, «Література і Мистецтво», 1984, ст. 86. Далі цитуватимемо за цим виданням.

¹⁶ А. Радигін. «Загибаючий поет» // «Життя в мордовських концтаборах зблизка». Мюнхен, 1974, ст. 42.

¹⁷ Там же, ст. 44-45.

¹⁸ Там же, ст. 83.

Ця поезія одверто ангажована, з чіткою соціальною адресою.

Хай будуть прокляті рабські окови,
Тюрми, заслання і вовчі зуби.
Той прапор червоний від нашої крові,
Що людство веде до згуби¹⁹.

В ній проявився весь запал, вся енергія, все напруження духу поета — в'язня. Звідси — автентичність переживання й сила експресії. Правда, є щось вичитане й позичене, що входить у поезію готовими бльоками, творчо не перетравлене. Але є глибоке переконання: «І долі моєї зав'язані очі, та вірю, що я ще своє недовіз і іншої долі для себе не хочу. Стреміти до скону! Згоріти до тла... За мною на бій!... Вставайте мерщій!»

У поезії Зеновія Красівського весь час накладаються на себе різні стани душі, які, на перший погляд, заперечують один одного: «Позаду все, уже нема ілюзій. В дурдомі я. Поволі думка мре», або: «Життя... беру і не клену страшний тягар», «Кричатиму до хрипоті: не вам, нікчемні, лизоблюди, носити ім'я горде «люди», чи: «Годі, брате! Дай рушницю, мій сьогодні час настав». Але ж ні. Ми постійно відчуваємо тему трагедії національних втрат українського народу, а за нею прочитується доля автора. А вона на нарах арештантської епопеї зазнавала певних перемін. Та, не зважаючи на них, Красівський з перших кроків свого творчого самовираження виборював дорогою ціною пізнання самого себе, готовність не зрадити себе:

...Та біль, мов наріст на гріхах,
Я з тих гріхів злизав полин.
А в тебе радість на руках:
«Благословенна будь в женах»²⁰.

Поет тверезо й гостро усвідомлює свою безкомпромісну роллю перед правдою слова. Відчувається прямота і різкість неофіта, якому відкрилась істина:

Я став на прю з чудовиськом сторуким,
З мого чола стікав червоний піт.
І хижіли від поту того круки.
І мерк в тривозі млосний світ²¹.

Метафоричне мислення служить засобом висловлювання власного кредо. Строфа, максимально спресована, кожним рядком захищає прозорі паростки волі. Та воля десь далеко. І поет-борець гірко тужить на нею:

Далеко, край світу, в чужій стороні,
В похмурій темниці життя коротаю,
Неначе на страту йдуть знехочу дні,
Ночам божевільним — ні страти, ні краю²².

¹⁹ Там же, ст. 83.

²⁰ Там же, ст. 85.

²¹ Там же, ст. 19.

²² Там же, ст. 19.

Ніби передалась ця туга і сум з іншої епохи, від іншого поета, за рядками якого ми впізнаємо Тараса Шевченка:

Лічу в неволі дні і ночі,
І лік забуваю.
О Господи, як то тяжко
Тії дні минають²³.

Ліричний герой близький своєю зболеністю ліричному героєві Шевченкової поезії: «Шевченкове слово має вагу начального чину, що зрушив українське життя з мертвої точки безвольного горіння і дав його річищу напрям творчого пориву. Заклик до визвольного чину вніс в українську душу первень мужеської сили, а з нею віджили в ній замерзлі струни чинної волі і знову загомоніли тонами воскресного гимну.

Вони до коріння потрясли деревом українського життя минулого й сучасного, і в пошуках його віття дух українця прокинувся з довгого задубіння і почав поволі перегортати лист за листом українську історію та здивованими очима жадібно відчитувати запопорошені картки власного літопису»²⁴.

У віршах Зеновія Красівського вловлюється очевидна спільність мотивів з поетичними творами І. Світличного, М. Осадчого, Я. Лесіва, М. Масютка, І. Гнатюка та ряду інших поетів. Для прикладу візьмемо рядки з вірша «Самота» Івана Світличного:

Параша. Грати. Стіни голі.
І сам ти — Божий перст. Сиди
І нічогісінько не жди
Із заграбованої волі²⁵.

Своєрідний монолог переходить у внутрішній інтелектуальний діалог: «Ти сам тут. Сам. Клені й суди...» Це дає змогу відсторонюватися від заграбованої дійсності і жити інтенсивним духовим життям.

Та мотиви суму не були домінантами в їхній творчості. Силою художнього слова вони реалізували свій національний ідеал у віршованих медитаціях на барвах героїзму, самопожертви, любові до України.

«Що ж до засудження поета, то це злочин не просто кримінальний, — зауважує літературознавець Михайлина Коцюбинська, — а певною мірою антропологічний — засудження людини за те, чим вона відрізняється від тварини — мову, творчість, духову свободу... Тюремна, табірна, загалом невільнична поезія — це явище таке незрозуміле для обивателя (хіба ж там до поезії?!), насправді досить поширене і певною мірою закономірне.

Психологічно це неважко пояснити — як торжество духової суверенності людини (нерідко саме там, в екстремних умовах і відкри-

²³ «Тарас Шевченко». Поезії. // Київ «Веселка», 1991, ст. 133.

²⁴ Вассиян Юліян. «Земля — мій українського життя». // «Українська мова і література в школі», 1993, ст. 25.

²⁵ Іван Світличний. «У мене тільки слово». // Харків «Фоліо», 1994, ст. 34.

ваються її творчі потенції) і внутрішнього опору тискові й сваволі... Тільки в собі тут можна черпати силу, знаходити ґрунт, щоб вистояти»²⁶.

В ті тюремні роки десь на дні свідомості Красівського постійно залишався великий скарб — пісня і молитва матері. Цей маленький струмок пробивався час від часу і підживлював тюремне життя маминою молитвою.

Мати, Україна, Вітчизна як традиційний мотив української класичної і новітньої поезії має надзвичайно багато художньо-ідейних інтерпретувань. У цьому зв'язку окремих досліджень заслуговує поезія Василя Симоненка, Василя Стуса, Івана Світличного, Ігора Калинця, Миколи Вінграновського, Григорія Чубаря, Валерія Іллі, Віктора Кордуна, Василя Голобородька та інших.

Зеновій Красівський, поетичний доробок якого значно скромніший, ніж будь-якого із цих названих поетів, в інтерпретації даної теми чи одного мотиву займає своє особливе і вельми цікаве місце. У вірші «Мій біль», який присвячений Матері, «що й досі гібіє на засланні», поет пише:

Мене вже більше серце не болить,
А тільки висне в грудях, наче камінь.
Здається, зараз біль той закричить,
Як перед смертю: ма-мо!

Головний моральний орієнтир — мати. Неухильно підсвідомо переростає образ матері в образ України, ідеально зливається з ним:

Мене уже...
О Господи, прости!
Вітчизна на хресті!
Замучена!
Розп'ята!
З усіх терпінь, з усіх могил хрести
Ідуть мій біль на собі розпинати²⁷.

Природня взаємозамінність: Мати, Вітчизна, недоля жіноча. Біль протікає десь у поетовій підсвідомості, як і все тодішнє життя, що його заборонено було усвідомлювати, роздумувати над ним та оцінювати. Але в серці в'язня-поета росте не відчуження, а зріднення із вірою батьків, із загальнолюдьськими моральними поняттями, на яких тримається особистість:

І наче промінь жевріє в думках:
Страждання, біль, журба, неволя.
І ці кайдани на моїх руках —
Це ж українська наша доля²⁸.

Він несе свій хрест, і мусить донести його, хоч біль роздирає душу.

²⁶ М. Коцюбинська. «Іван Світличний, шістдесятник». // «У мене тільки слово». Іван Світличний, Харків, «Фоліо», 1994, ст. 19-20.

²⁷ Зеновій Красівський. «Невольницькі плачі» // Брюссель, ст. 28.

²⁸ Там же, ст. 63.

«Одні переливали цей біль, — читаємо в альманасі «Біль», — у шепіт молитов, другі — в окрики проклять, треті — в музику слів. Тим, третім, було найважче. Слова, народжені болем, рвалися у широкий світ, але приречені на небуття, корчилились, замерзали, стигли на задротованих скривавлених устах, як і їх творці, конали в крижаних пустелях...»²⁹.

Пройшовши такою тяжкою болючою дорогою, слова поета не втрапили почуття вселюдської гуманності. Вони ніби засвітилися якимось внутрішнім саявом, посиляючи релігійно-містичне всепропущення.

Тече життя отрутою в пугар,
А я його, немов святе причастя,
Беру і не клену страшний тягар.
«Дай Боже!» — п'ю собі на щастя»³⁰.

Стильове навантаження тексту падає на конкретне художнє зіставлення слів: отрута і причастя, тягар і щастя. Вони, як два рівнозначні, але протилежні крила, об'єдналися в змістовому вираженні вірша. А душа поетова знову й знову проходить страдницьким і многотрудним шляхом, яким випало пройти нашому народові.

«Автор «Невольницьких плачів» пережив зі своїм поколінням велику трагедію свого народу і, лишившись живим, перепустив її через свої почуття і переживання. Здається, що «Невольницькі плачі» не можна ні продовжити, ні інакше написати. Це своєчасно схоплений крик над свіжою могилою. Це зафіксований стогін в большевицьких катівнях. Розшифрована тінь в'язня на тюремній стіні»³¹.

Як бачимо, особисте переростає межі власного «я» і стає загальнолюдським. Очевидно, при ширшій аналізі цих творів доречно було б вести розмову про традицію похоронних голосінь, тобто про українську фолкльорну традицію, яка генетично озивається у віршах З. Красівського. До речі, сама назва «Невольницькі плачі» служить ключем для розкриття вище згаданої теми. Але в даному разі, за словами самого ж Зеновія Красівського, «...плач — це поразка великої, безприкладної в історії національно-визвольної боротьби, це горе переможеного, це перехрестя ідеї з муками народу на тій єдиної можливій тернистій дорозі, якою мусить підневільний народ іти. Сміємо додати — це наступний етап у боротьбі»³².

Зеновій Красівський як поет тяжіє до органічної синтези предметного й духового. Незвичайна асоціативна візія прозирає крізь конкретну, речову образну деталь: (сльоза, кров, окови). Це ми бачимо в поезії «Сокровенне», яка співзвучна за мотивом з публіцистичною статтею «І біль душі сльозою з крові кане». (Ми її вище цитували):

Твоя сльоза на моє серце впала,
Й скипілася на тому місці кров.

²⁹ «Біль». «Альманах», Випуск перший. // «Меморіал». Львів, 1990 ст. 5.

³⁰ Зеновій Красівський. «Невольницькі плачі» // Брюссель, ст. 63.

³¹ З. Красівський. «І біль душі сльозою з крові кане». // «Гомін Волі», 1990, 13 грудня.

³² Там же.

Літа пройшли, та ти не відридала
Ані життя свого, ані моїх оков³³.

Є дві подібні фрази: «З крові сльозою» і зі «сльози кров». Автор творить ними своєрідний психологічний пасаж. Жива мінлива інтонація підсилює враження драматичної напруги й особистої трагедії поета. Тільки це особисте знову ж таки сягає поза межі особистого, переростає у велику національну драму. Власне, Красівському як патріотові цю загальноукраїнську драму на тлі «щасливої советської дійсності» доводилось бачити і сприймати усіма фібрами своєї душі. У його загостреному сприйнятті дійсності вона «переломлювалась» у найрізніших сюжетах. Скажімо, мотив жури, туги, болю за зруйнованим, сплюндрованим родинним гніздом озивається в багатьох його віршах:

Наприклад:

Вернувся я.
Дивлюсь, на людським плоті.
Твоя душа ганчіркою висить,
А я бреду по тім твоїм болоті,
Й шепчу: мене вже серце не болить.
Над рідним перелазом на колінах
Молюсь: не дай збагнути їм гріха!
Нахмарило. Коби не випало каміння.
Тривожно так, і вітер не віщує³⁴.

Символічне підґрунтя слів і образів («душа ганчіркою висить»), «я бреду по тім твоїм болоті» переосмислює реалії побуту, оточення, в яких опинився поет. Стаючи образним замінником зради, тут вони трансформуються до фолклорно-пісенної ритмомелодики: «Нахмарило. Коби не випало каміння». Свій біль поет переносить шляхетно, полицарски: «Під рідним перелазом на колінах молюсь».

І хоч душевні муки нестерпні, поет-в'язень переконаний у праведності обраного шляху. І саме це допомагає йому нести свій важкий зеківський хрест:

Я спини не зігнув.
Нехай відрікся світ,
Злякалися брати.
Хай зрадила дружина —
Я як людина жив!
Я у бою упав!
Я знав, за що загину³⁵.

У внутрішньому поєдинку перемагає людина-оптиміст — і це був триумф сильної натури. Цей вірш не монументальна фреска, на якій виразними емоційними кольорами відтворено людину. Це своєрідний розгин нашого суспільства. Тільки глибоке усвідомлення своєї життєвої місії здатне утримувати людину в душевній гармонії з собою і ото-

³³ Там же, ст. 44.

³⁴ Там же, ст. 44.

³⁵ Там же, ст. 59.

ченням. Хоча і в Зеновія Красівського було болісне шукання гармонії зі світом, звучало вічне гамлетівське питання: бути чи не бути. «І знову й знову: бути чи не бути, як біль зубів, постійне як мігрень, немов стріла на тятіві напрутий, в тривозі жду, що дасть наступний день». Він, мов «клин між «треба» і «не вірю», де «в проклятому світі деруть з народу шкуру та все плетуть і обновлюють пута». І тут на допомогу приходить поезія не тільки як засіб пропаганди національно-патріотичних чи громадських ідей, але й як вираження внутрішньої боротьби, свого самоусвідомлення як одиниці суспільства.

Зеновій Красівський належить до тих одержимих, які «все на вітвар положили», принесли в жертву й особисте життя:

Мені б лишень зітхання пелюсток
Зірвати з уст своїх єдиних!
Та шлях тернистий до зірок
Проліг у небі синім³⁶.

Паморозь смутку накидає тонке запинало на його душевний біль, залишаючи читачеві домислювати собі справжню глибину людського відчаю від розлуки з коханою.

Автор «Невольницьких плачів» передає свої сумні настрої здебільшого у традиційних шатах народньо-пісенної поетики: «Чорний ворон майнув проти сонця крилом (це мене до в'язниці узяли). Ну, а ти, мов прийшла із порожнім відром за слізьми до моєї Каяли»³⁷.

Ще більше наростає мотив суму у вірші «Тюремне побачення». Похмурі образи набувають нових асоціацій:

У неї в зіницях зболена образа
Зіткала прозорий собі силует,
І в кожній загостреній розумом фразі
Стримів розрахунку холодний стилет.
— Ти сів і про наших дітей не подумав.
А очі кричали: «Ти нас обікрав!»

.....
Немов це не я, а вона у в'язниці.
Її, не себе я у жертву приніс.
Немов це дурниці, що повні криниці
Вітчизна в неволі наплакала сліз³⁸.

І раптом — несподіваний поворот, спалахує іскра надії. Хоч долі поета і його дружини розійшлися, але слідами батька піде, може, син:

— Не плач. Твоя доля і сонце твоє
Дійдуть ще, дитино, до свого зеніту.
А в хлопця крізь сльози завзяття б'є.
А очі почали вогнями горіти³⁹.

³⁶ Там же, ст. 41.

³⁷ Там же, ст. 29.

³⁸ Там же, ст. 43.

³⁹ Там же, ст. 35.

Інтимна поезія Красівського просвічена таїною душі, що вміє втішатися солодкими муками страждання. Все, чим була переповнена вона, зів'яло. Залишився біль і спогади:

Дружино любя, доле сумна,
Моя ти зажуро, сердечний мій болю!
Як рано скінчилася наша весна.
І квіти зів'яли на нашому полі⁴⁰.

Хоч надзвичайно тепло і ніжно переплетені поетичні рядки поета про свою молодість, любов, але вони звучать безнадією. Від ліричного зітхання через епічно-мінорний образ весни постає картина особистого життя поета-в'язня:

Замерзлий явір під вікном
Свою колише тінь,
А ти сидиш і п'єш вино
Гірких терпінь.
.....
А між нами дріт, тюрма
І марево хотінь.
Життя нема... Життя нема...
Лиш квола тінь⁴¹.

У цьому вірші «На новий рік дружині» ідилія бажань переплітається з суворою реальністю буття і виражається метафорично-абстрактними образами: «гірких терпінь», «марево хотінь». Вони зіткані з контрастів, роблять думку пружною і переконливою. Поет хоче вірити у те, що його кохана дружина, ступивши, як і він, на страдницький шлях, ні за яких умов не зрадить високих ідеалів.

Але домінує сум, що роздирає душу. Лірична носталгія подекуди переходить у сповідь, у скаргу, в жадібну тугу за людським щастям, бо своє особисте на той час було втрачено.

Та таких віршів небагато. Переважають поезії зі світлою перспективою, які іноді звучать, як ми уже згадували, дещо декларативно. Очевидно, слід сказати, що такі вірші Зеновія Красівського засновуються на тому обірваному соцрежимом досвіді, який мала українська поезія. Адже, в основному, українська поезія пристрасно релігійна. Релігійні сюжети, мотиви, образи завжди відігравали у ній велику роль. Красівський один із тих поетів сучасності, хто до цього досвіду творчо апелює:

— О Боже! Прости мій народ! Не карай!
Вони, безталанні, не знають, що чинять.
Їх душі споганив ворожий нагай,
Їх розум, і дух у неволі покинув.
За них, нерозумних, нещасних, сліпих,
Я дав себе, Боже великий, розп'яти...

⁴⁰ Там же, ст. 34.

⁴¹ Там же, ст. 37.

Прийми мої муки як викуп за них...
Вони схаменуться і будуть страждати⁴².

І якщо навіть не витримає нелюдського напруження постова душа, то: «Смерть його нащадків буде гріти і не погасне духу аналой». Бог Красівського — це втілення висоти й потуги духу. Бо несправедливість породила не лише біль і страждання, але й високий стан духу, надзвичайне його напруження, що вилилося в слово справжньої поезії. Ця поезія має ту владу, яку дає лише особисто вистражданий власним життям високий моральний тон. Надзвичайно активна думка наснажена непереможним прагненням волі:

Зумій лише в своїх синах
Збудити Бога тоже.
Щоби вони також, як Він,
Дали розп'яти руки
За правду, волю, отчий дім.
Нащадків та онуків⁴³.

Не раз зринають у його поезії мотиви богообраності й жертвності, пов'язані з найвищою для нього святинею — Україною: «Це я! Чуєте, я — Україна. О горе мені, горе! Здибився дикий монгольський бахмат і повис наді мною страхіттям. Божою карою. В очах, зашкленених ненавистю, відблиски пожеж...»

Часто зустрічається у віршах Красівського символіка «вогню, бурі, грому». Як приклад, послужить своєрідна синтаксична побудова вірша «Каму грядеші?»: питання чіткі, зрозумілі, звернені до зору і слуху читача, а далі відповіді, логічно мотивовані:

Чуєте?
 Стогін лине!
Бачите?
 Кров тече!
.....
Думка вогнем пече.
Чуєте?
 Грім рокоче!
Бачите?
 Зарева блиск!
Чуєте? Кроки чути!
Бачите?
 Йде, гряде!
Серце в граніті закуте,
В мозку метал гуде⁴⁴.

Продовження буде

⁴² Там же, ст. 92-93. «Месія».

⁴³ Там же, ст. 32.

⁴⁴ Там же, ст. 52.

Юрій КОВАЛІВ

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО І ФУТУРИЗМ

Українська література небагата прикладами, коли той чи той письменник з послідовною затятістю дотримувався обраної ним творчої долі, як-от *Михайль Семенко*, якого неможливо уявити поза футуризмом. Поет здебільшого самотиною, на свій страх і ризик «грав» у створеному власними зусиллями метафоричному «театрі одного актора», зазнавав разом з ним стилевої еволюції (кверо-футуризм, тобто «вперед», 1914-1918; панфутуризм, 1919-1927; Нова Генерація, 1927-1931); аргументовано обґрунтовував свій «зухвалий» вибір непогамовного експериментування на теренах віршованого слова, де слід «бути сильним і не боятися жертв»¹.

Проблема М. Семенка, як і проблема авангардизму в ситуації «неповної» української літератури та гаразд неструктурованої культури з неодноразово штучно обірвуваними традиціями та ледве не знівельованим народом — досить неоднозначна. За таких умов поява тенденцій з домаганнями деструкції важко формованої вітчизняної естетичної свідомості сприймалася не лише традиціоналістами, але й модерністами як факт швидше породжений чужоземними, зокрема «московськими впливами»². Очевидно, мовиться про скандальний стиль російських кубофутуристів з їхнім ультрареволюційним запереченням клясики, гіпертрофованим негуванням етичних цінностей та побуту, грубим епатажем усталених смаків, зокрема естетичних настанов символізму, перетворень на мішень їхньої безпосередньої нетолерантної «полеміки». У такій атмосфері відбувалися екстравагантні виступи найталановитішого серед них В. Маяковського, який провів кілька вечорів у передвоєнному Петербурзі. Один з них відбувся 24 листопада 1913 р. в Психоневрологічному інституті і приголомшив присутнього там третьокурсника М. Семенка³.

Дебютна книжка молодого поета, як і його віршовані публікації на сторінках «Української хати» (за сприяння Г. Хоткевича), виявляли ще свою «повну залежність від застарілих літературних традицій»⁴, позначалися романсено-мелянхолійними мотивами («Лягас сум і серце б'ється...», «Що то за тіні? В час опівночі // В небі я бачу заплакані очі») або впливом Г. Чупринки чи М. Вороного (напр., «Море душі моєї»).

Очевидно, М. Семенко переживав невдоволення таким дебютом, що загубився у тогочасному версифікаційному потоці, а ще більше пере-

¹ Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Ф. 150, од. зб. 36.

² Див.: Сріблянський М. «Етюд про футуризм». Кам'янець-на-Поділлі — Одеса, 1924, ст. 17.

³ Загіпнотизований потужними ескападами В. Маяковського, М. Семенко 24 листопада 1913 р. написав чотири вірші, майже переспів з поезії кубофутуриста, як, принаймні, «Запитання» («Я хтів би знати, що є життя, // Хто засвітив на небі зорі?») досить неприховано вказувало джерело свого походження: «Послушайте...») — автора тепло зустрінутої модерністською критикою щойно виданої збірки «Prelude» (1913), яка побачила в ньому «дійсне поетичне чуття», «інтелігентність», «помимо тієї невиробленої мови» (Див.: рецензії на зб. М. Семенка «Prelude» Г. Чупринки «Українська хата», 1913, ч. 6, ст. 381 та М. Сріблянського «Українська хата», 1913, ч. 7, ст. 506).

⁴ Корсунська Б. «Михайль Семенко» // «Радянське літературознавство». 1968, ч. 6, ст. 21.

ймався поки що неусвідомленим протестом проти обмеженості вітчизняної поезії, заповненої переважно «сільськими» тропами з обов'язковими солов'ями та калиною, затопленої сентиментально-тужливою нотою безпросвітної сирітської долі, проти чого вже повстали Семенкові попередники — «молодомузівці» та «хатяни», інтуїтивно відчував потребу радикального оновлення, як йому здавалося, заціпенілої, знерухомленої української літератури: «Більше галасів, стуку, більше гаму, дзвону, крику — // Дайте людей сюди, дайте реву, стогону, реготу, дайте ворога!». Вона не мала права стояти осторонь магістральних ліній мистецького життя, мусіла «перехворіти» його «симптомами». Авангардизм на її теренах виявився не прикрою випадковістю. Йому випадало заповнити свою нішу, бодай заманіфестувати зв'язок нашого письменства з європейським авангардизмом, спрямованим на пошуки виходів з кризи мистецтва, переображеного міметичними канонами та позитивістськими настановами, недостатньо адекватного, як хотілося апологетам тотального новаторства, динаміці індустріальної доби, і тому засудженим на безоглядне руйнування. Тож мали своє обґрунтування «святотатські» заклики нищити музеї, скидати «з пароплава сучасності» клясику, афішувати епатаж, нігілізм, крайню агресивність бодай у декляраціях, найпомітніше спостережуваних у практиці футуризму (Італія), кубофутуризму (Росія), воризму (Англія) чи дадаїзму (Франція).

Однак було б несправедливо поціновувати авангардизм недиференційовано, приписувати йому лише схильність до нігілізму та руйніцтва. Принаймні Г. Аполлінер, який «сміливо ламав усталені норми й форми поезії», здійснював її прорив на терени прози та малярства, «не очолює і не відразу» примирився «з неминучою революцією в мистецтві», не сприймав крайнощів дадаїстів та ексцентрика Бретона⁵. Так само не поділяли руйнівного патосу кубістів і футуристів абстракціоністи, вважаючи, що «надійшов час творити чисте, здорове мистецтво» на противагу «історичному, конвульсійному»⁶. Як це вони здійснювали, то вже інша справа.

І все-таки апелюючи до «мінус-культури, до «пуерилістичного» бунту проти «застарілих» художніх форм, представники «лівих течій» позбавляли себе конструктивного ґрунту, оскільки творчі сили вони запозичали у заперечуваного, критикованого об'єкта, жили ним і завдяки йому. При цьому авангард — необхідне явище в мистецтві як своєрідний, незрідка вчасний індикатор його творчого неблагополуччя, відбиваючи своїм надміру викривленим дзеркалом ті глухі кути, куди за інерцією потрапляють певні стилеві течії, втрачаючи чуття нової доби. Щодо української літератури, то ситуація в ній ускладнювалася вже тим, що вона на початку ХХ ст. не виробила навіть тих структурних основ, які можна було б «заперечувати», крім хіба історично виму-

⁵ Див.: Наливайко Д. «І шляхами оновлення поезії» // Аполлінер Г. «Поезії». К., 1984, ст. 8; 25; Балашов Н. «Аполлінер і французська поезія». // Аполлінер Г. «Стихи» М., 197, ст. 229.

⁶ Див.: Крючкова В. А. «Антиискусство: теория и практика авангардистских движений». М., 1985, ст. 159-160.

шеної парсистентности периферійного мімесису в його задавнених етнографічних та реалістично побутових формах. Типовим прикладом безперспективного шаблонування міметичних схем для М. Семенка, певно, стала проза його матері Марії Проскурівни («Од сина до соломи», «Пані писарівна», «Уляся» — твори, друковані в тому ж видавництві «Відродження», що й «Prelude»), що повторювала стилістику Г. Квітки-Основ'яненка.

Старосвітська атмосфера, позначившись на світогляді поета, невдовзі викликала в ньому опір аж до тотальної негачії всього українського як... консервативного: «Геть родичів — у серці мойому // Місця немає рідному-всьому». Так у своєму листі до брата Василя він радив не «ставити» української літератури «на перше місце», оскільки вона, котра насправді мала тисячолітню історію, мовляв, «дуже молода і нікчемна у порівнянні з іншими літературами»⁷.

Ставлення М. Семенка до вітчизняного письменства значно розходилося з поглядами М. Грушевського чи Лесі Українки. (Леся Українка, за спогадами К. Квітки, «говорила, що й наша українська література вже є і солідна, і повна змісту, і мова її розмаїта...»⁸). М. Грушевський зазначав, що наше письменство володіє «засобами» спадщини далеко більшими, ніж собі уявляє, що ні воно, ні світ ще не оцінив їх «відповідно»⁹, яких він, до речі, ніде не згадував, оскільки вони були відсутні у його свідомості. Єдиний авторитет, який постійно турбував поета, був Тарас Шевченко. «Ти приносиш мені засмалцьованого „Кобзаря“ й кажеш: ось моє мистецтво. Чоловіче, мені за тебе соромно», — пародіюючи «дядьківську» манеру вислову, звертався він до уявного, збірного опонента, апологета народницьких цінностей, у фокусі яких відбулася фетишизація Тараса Шевченка. «Я хочу сказати, що де є культ, там немає мистецтва», — уточнює він свою, досить слушну думку. Але М. Семенко не був би авангардистом, якби не закінчив таких зухвалих міркувань синецдохічним гуантом, змістовно відмінним від сповненої обридження до національних цінностей «Огняної свити»¹⁰. Тобто, не Шевченків, а власне, сформоване за народницькими мірками бачення Шевченка, неадекватне достеменній сутності його духа, його творчої спадщини, вплив якої М. Семенко, безперечно, відчував, викликаючи внутрішню протидію, реакцію за контрастом. Тогочасна критика тлумачила такий пасаж у буквальному значенні: «...спалили портрет Шевченка «двуглавці», а Семенко спалив «Кобзаря»¹¹. Не забуваймо, що тоді, в 1914 році, російський уряд заборонив вшановувати 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка, що боляче переживало вразливе українство, і тому сприйняло Семенків виступ як обурливий випадок проти національних вартостей, а не «щире бажання очистити Шевченкову постать від просвітянсько-народницького іконопису», про

⁷ Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Ф. 156, Од. зб. 33.

⁸ Леся Українка. «Документи і матеріали», К., 1971, ст. 302.

⁹ Грушевський М. «Історія української літератури». Част. перша, К. Львів, 1926, ст. 6.

¹⁰ В. Гнедова: «Я палю свій «Кобзар» (Семенко М. «Держання». К., 1914, ст. 1; Семенко М. «Кверо-футуризм». К., 1914, ст. 1-2.

¹¹ Івакін Ю. «Нотатки шевченкознавця: Літ.-критичні статті. К., 1986, ст. 96-102.

що згодом писав Ю. Івакін, аналізуючи ранню творчість футуриста, а також «групову акцію» — серію памфлетів «Реабілітація Т. Г. Шевченка», друковану наприкінці 20 років на сторінках «Нової генерації».

Те, що М. Семенко повставав проти Шевченка, покритого хрестоматійним глянцем молитовного заціпеніння, було не новим. Набагато аргументованіше це робили П. Куліш, М. Драгоманов, І. Франко, М. Сріблянський. Справа, очевидно, в тому, що сам маніфест виявився некоректним за своїм епатаційним стилем, зумовленим вимогами хіба що авангардистського «етикету». Та й сам М. Семенко не враховував української ситуації, прибувши з Петербургу до Києва, як слушно зауважила Г. Черниш, «ніби на карнавал, потрібний будь-якому мистецькому процесові (хоча б ради строкатості), але тут було не до балагану, треба було просто вижити»¹². Тогочасне суспільство не могло сприйняти футуристичний стиль, домінантним осердям якого виявилася гра, вилучена з дезінтегрованої вітчизняної культури XIX ст. Така атмосфера не дозволила М. Семенку «порозкошувати» в авангардистських скандалах, без яких унеможлиблювалося його самоствердження на теренах поезії, як те випало російським кубофутуристам чи французьким дадаїстам. Тому в міркуваннях М. Сріблянського, попри жорстку позицію критика, відбивалося обґрунтоване занепокоєння долею української літератури, котра, будучи єдино відповідальною за гноблену, безправну націю, ступила би на шлях самогубства, вдавшись до карнавалу та балагану. Теза О. Ольницького, який намагається спростувати закиди М. Сріблянського, мовляв, «Семенко був і лишається жертвою історичного та літературного непорозуміння», варта уваги, хоч, на наш погляд, твердження, що поет водночас виявився таким же «реформатором, як ранній Вороний, і, може бути, більш важливим», видається-таки перебільшеним¹³.

О. Ільницький мимоволі ніби обминув головну ознаку футуристичного стилю — негативізм, котрий зумовлювався не тільки запереченням епігонської дискредитації Шевченка та всієї української літератури, на припущення М. Семенка, наскрізь провінційної, але й існував за рахунок позитивного в цій літературі, не ним і всупереч його бажанням створеного, бодай того ж О. Олеся, М. Вороного чи Г. Чупринки, як би він їх не епатував: «Сьогодні вдень було так нудно, // Ніби докупи зійшлись Олесь, // Вороний і Чупринка. // Почувалось дощово і по-осінньому облудно — // В душі цілий день парикмахер бринькав». Вірний імперативові «Семенко — кланяйтесь! кланяйтесь! // Ні, не схилюсь», він силкувався за будь-що вивищитися над «хуторянським» краєвидом вітчизняного письменства. Ним, на спостереження С. Єфремова, опановував «страх, щоб не бути, як всі», бодай за рахунок «дикої екстравагантности», щоб «не збігтися з кимось»¹⁴. Оскільки М. Семенко

¹² Черниш Г. «Мій Семенко, або футуризм поета — футуризми літерознавки». Глобове, 1992, ст. 6-7. (На правах рукопису).

¹³ Ільницький О. «Анатомія літературного скандала. Михайль Семенко і походження українського футуризму». // Ihnytskyi O. «Anatomy of literary scandal: Mixajl Semenکو and the origins of Ukrainian futurism» // Harvard Ukrainian studies, Volume II, № 4: December. 1978, pp. 467-499.

¹⁴ Єфремов С. «Історія українського письменства». Мюнхен, 1981, т. 2, вид. 4-е, ст. 285.

не бачив у мистецтві жодного стилю, який міг би стати врівень з футуризмом, то, очевидно, «вивільнений» від клясики простір мав би неподільно належати тому футуризмові, а відтак і М. Семенку (хоч пізніше безпеліційно амбітні домагання поета дещо пом'якшилися), що ніби суперечило антикультівським поглядам самого М. Семенка, який принаймні декларував: мистецтво самознищується там, де «починається культ, канон, задоволення і преклоніння»¹⁵. Силоміць поєднані, зіштовхнені бінарні опозиції притаманні футуристичному стилеві, щонекок виявляються у його практиці. Зокрема, цілком щиро прагнучи, як свого часу «хатяни» та «молодомузівці», «штучним (?) рухом наблизити наше мистецтво до тих границь, де у всесвітнім мистецтві починається нова ера», він, на відміну від них, водночас знецінював рідне мистецтво, беручи рідне в лапки¹⁶. Негативістське ставлення до національних цінностей згодом фатально далось взнаки на творчості М. Семенка; вона, втрачаючи зв'язки з етногенетичними джерелами, самовиснажувалася в інтернаціональному, абсолютизованому футуризмом вакуумі, до якого поет постійно поривався, закликаючи гвалтовно перелицьовувати органічні архетипи українства («Руште все огорожене незмінно // Інтернаціональте степ»). Проте, переймаючись романтизованим летом у безвість, «ну, хоч би в Австралію», прагнучи загубитися десь у Чикаго чи Мельбурні, він, «невдоволений, розчарований», повертається до свого іманентного єства, до рідних праджерел, без яких життя — позбавлене сенсу: «Хочу додому я, хочу в Київ...».

Як стилеве відгалуження модернізму, що існує, на відміну від нього, за рахунок інших художніх структур, авангардизм зумовлювався тими ж причинами, що й модернізм — передусім кризою культури на межі XIX-XX ст., власне драмою, що розігралася тоді на кону фізики та мистецтва, пов'язаною з «розпадом» атома, власне позитивістського мислення. Коли одні вбачали в цьому (напр., В. Кандинський) пожаданний прорив крізь матеріальну оболонку тіла до божественного «дзвону» Всесвіту, до таємничої душі «омузичених світів», то інші, зокрема Н. Бердяєв, непокоїлися тим, що в новому відчутті порушені тверді межі буття, зникають чітко окреслені образи предметного світу, розпорошується образ людини¹⁷. Такий тривожний настрій панував у багатьох авангардистських течіях (кубізм, експресіонізм тощо). Либонь, тільки футуризм відзначався однозначним оптимізмом, екстраполяцією технічно оснащеної сучасності в майбутнє, позбавлене вантажу будь-яких традицій, мовляв, зайвих при розбудові ні на що не схожій новій реальності за останнім словом науки, де повністю витіснялася людина, її душа, а за взірєць ставилося спортивне авто¹⁸.

Головними елементами футуризму, як проголошував його засновник Т. Марінетті (близьке до нього будетільство В. Хлебнікова, що виникло дещо раніше, мало відмінні риси), називалася «хорообрість,

¹⁵ Семенко М. «Кверо-футуризм», ст. 1.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Бердяєв Н. «Кризис искусства». М., 1918, ст. 9.

¹⁸ Рославец Е. Н. «Разрушение образа». К., 1984, ст. 48.

сміливість і бунт», оскільки, мовляв, нібито не існує «шедеврів без агресивності». Відтак, на відміну від клясики, що «оспівувала замріяність, непорушність і сон», перед новою творчою генерацією ставилася вимога «оспівувати натиск, лихоманне безсоння, гімнастичний крок, ляпас та удар кулака»¹⁹. Відверто антикультурна, антиетична, антиестетична позиція «ентузіастів неоварварства» (В. Крючкова) зумовлювалася стилевим етикетом «художнього авангарду», асоційованого з позамистецькою сферою — військовою, і тому посталою як «підрозділ штурму, атаки, прориву, початкового захвату»²⁰. Тому Т. Марінетті, закликаючи творити футуристичні «шедеври» поза літературою, намагався «прославити єдину гігієну світу — мілітаризм» (правда, не тільки представники інших авангардистських течій, як, скажімо, «поетичного реалізму» (Г. Аполлінер, Б. Сандрар), але й футуристи (напр., В. Хлебніков) не поділяли таких поглядів), вважав Першу світову війну «найкращою футуристичною поемою»²¹. Однак спалахи прославлення війни не були його відкриттям. Вони мають давню традицію, сягаючи вавилонсько-асирійської доби, з'являлися вони і в міркуваннях деяких філософів, напр., Дж. Рескіна: «Нація здатна народжувати велике місцецтво лише на ґрунті війни»²². Однак якщо війна у минулому ще мала певні ознаки «лицарської честі», то для Т. Марінетті, перейнятого патологічною ненавистю до всього світу, найменованого ним «пасеїстичним», вона була засобом винищення культури будь-якими, найперше варварськими методами: «Вибір зброї від нас не залежить, і ми змушені користуватися камінням, залізними молотками, щітками і парасолями, аби відштовхувати незчисленних ворогів-пасеїстів»²³. Як би не відмежовувалися від Т. Марінетті російські кубофутуристи (напр., лист В. Маяковського, Большакова та В. Шаршенєвича до редакції газети «Новь» від 25 лютого 1914 р. або влаштували йому «обструкцію» у лютому того ж року), як би українські панфутуристи не нахвальнося, що їхній «Панфутуризм прорізує глибоку межу в майбутнє [...], а також цілком знищує Марінетті»²⁴, вони так чи інакше вирости з його маніфестів, «родимі плями» яких постійно давалися взнаки на їхній творчості.

Футуризм найповніше виявив «культуру» низів, виявлювану в авангардизмі, у найвульгарнішій формі, відображаючи рівень свідомості середньої людини — представника аморфної деперсоналізованої маси, яка витіснявала «аристократизм духа» із суспільного життя, нехтуючи морально-етичними принципами, обстоюючи єдиний принцип — насильство як останній аргумент знищення всіх законів і визнання закон майбутніх тоталітаризмів. Аналізуючи її потужне повстання від початку ХХ ст., Х. Ортега-і-Гасет зазначав, що «справа не в тому, як чернь почувається видатною і неординарною, а в тому, що вона

¹⁹ «Маніфести італійських футуристів». М., 1914, ст. 39; 7-9.

²⁰ Петровський М. «Хочу додому, хочу в Київ...» // «Вітчизна». 1990, ч. 3, ст. 158.

²¹ «Маніфести італійських футуристів», ст. 65.

²² Див.: Хейзинга Й. «Homo ludens». М., 1992, ст. 108; 122.

²³ «Маніфести італійських футуристів», ст. 11.

²⁴ Шкурупій Г. «Маніфест Марінетті й панфутуризм» // «Семафор у майбутнє». К., 1921, ст. 10.

нав'язує своє право на вульгарність як право»²⁵. Відтак творче життя позбавляється свого високого благородного сенсу, втрачає ознаки до-
стеменної художньої гри, перетворюється на задоволення потреби «в банальних розвагах, жаги грубих сенсацій, тяжіння до масових видо-
вищ»²⁶. До речі, Т. Марінетті наполягав на завданні мистецтва оспіву-
вати «величезні натовпи», а не суспільство самотніх особистостей.
Не дивно, що цей патос виявився неминучим і для панфутуризму:
«Я бачу роздратовані юрби людей, // я розумію їх сказ, // в цих юрбах
я відчуваю себе» (Г. Шкурупій, «Аерокоран»). Не дивно, що за умов
обстоювання дегуманізаційних тенденцій М. Семенко вдається до
егалітарного фарсу, призначуваного, очевидно, як нещодавно писали,
для епатації «міщанських» смаків: «Я — дурень, Санча і хам». Оче-
видно поета, який перебував під впливом миттєвого настрою, найменше
турбувало, чи відповідає це дійсності, чи ні.

«У футуристичній картині годі щось збагнути, не ознайомившись
попередньо з маніфестами», — зазначає В. А. Крюčkova в «Антиискусство:
теория и практика авангардистских течений», ст. 58. З їхнього прого-
лошення (на відміну від імпресіонізму, кубізму чи фовізму) і розпочи-
налася футуристична практика. Інша річ, що вона не завжди збігалася
з ними теоретизуваннями, подеколи навіть заперечувала їх. Водночас —
виходила з усвідомлення всеохопного стрімкого руху та вічного незво-
ротнього оновлення, передусім породженого міськими темпоритмами
з його нескінченним натовпом, машинами, які «мчать на великих
швидкостях, з феєрією електричних вогнів»²⁷.

Футуристична апологетизація «життєвого пориву», прагнення творити
всюдисутню швидкість, невідвладну розумовому осмисленню, спира-
лася передусім на концепцію інтуїтивізму А. Берґсона (попри впливи
Ф. Ніцше, М. Штірнера, Ж. Сореля), котра постала на запереченні
раціоналістичної традиції класичної філософії. Однак ця концепція
набувала перефільтрованого вигляду, вживалася задля шквального
епатажу «безсилового» інтелекту. Та й рух трактувався не у якісному
значенні як тяглість, у якій реалізується «первинна інтуїція», завба-
чається не неґація минувшини, а взаємопроникнення минулого і сучас-
ного, різних станів свідомості, вивільнюваних з-під влади простору,
творення нових форм²⁸, тоді як футуристи сприймали його у «статис-
тичному», кількісному розумінні як протяжність, як рух задля руху,
рух поза часом, рух без будь-якого результату. Недарма ж Т. Марінетті
проголосив, що ніби «час і простір вмерли». Тут крилася основна хіба
мистецтва абсолютизованого чину, охопленого енергією ненастанної
деструкції (рух задля руху), агресії та експансії, приборкання та радіс-
ного переживання грубої реальності, з якої вилучається духово багата
особистість як джерело цього руху, яка наповнюється перспективним
егалітарним змістом. На підставі таких спостережень М. Бердяєв

²⁵ Ортега-и-Гассет. «Дегуманізація искусства». М., 1991, ст. 140; 100; 96.

²⁶ Хайзинга Й. «Homo ludeus», ст. 231.

²⁷ Рославцев Е. Н. «Разрушение образа», ст. 48.

²⁸ Див.: Берґсон А. «Собр. сочинений». М., 1992, т. 1. ст. 91; 108.

уважав, що «справжній рух відсутній у футуризмі», що швидкість у ньому виражає лише її «зовнішній бік»²⁹.

М. Семенко не міг не поділяти поглядів абсолютизованого динамізму, їхнє відлуння вчувається у його кверо-футурних маніфестах. Однак, попри відчутні ремінісценції з концепції Т. Марінетті, тут спостерігалось й інше джерело, а саме теорія так званого «ліміттивного (помежового) футуризму» викладача Петербурзького психоневрологічного інституту К. Жакова, в якого вчився М. Семенко. Суть її зводилася до спростування тези абсолютного мистецтва та інтересу до кінцевого результату творчого процесу, але сам творчий простір не «скасонувався», заповнювався потужним рухом у кількісному значенні як нескінченна протяжність, охоплена патосом «краси пошуку» та «динамічного лету». Для М. Семенка це був прорив із циклічно замкнених «Prelude»-ів у розімкнений лінійний час (відмінний від параболічного багатопшарового часу П. Тичини), в якому рух задля руху замикався на собі, позбавлявся живої енергії, притаманної бодай перейнятій шляхетним летом ліриці епатованого М. Семенком Г. Чупринки, залюбленому у миттєві нюанси, облямовані динамічним серпанково емоційним контуром, захопленому чистим рухом, про який мріяли футуристи, але для поета-символіста то була не мета, а відродження у новій змісловій якості неперебутнього Духа. Тут відчувався пристрасний порив угору, а не в горизонтальному напрямку, де самоздійснювалися футуристи — ліквідатори духових цінностей, де вони намагалися досягти «якомога вищої сили протяжності», творячи речі «безперервні» або, як наполягав В. Шкловський, «фактурні»³⁰, що призвело до радикальної переакцентації давньої естетичної проблеми бінарної сув'язі «зміст і форма» на проблему «матеріалу» і «прийому», обстоювану пізніше лефівцями та опоязівцями (незважаючи на присутні відмінності між ними).

Рух задля руху, рух у кількісному значенні як протяжність призводив до виснаження поезії на своїх іманентних теренах, спонукав її (так само й інші види та роди мистецтв) шукати собі інші джерела поза собою, жити їхньою енергією. Правда, ця потреба камуфлювалася привабливими гаслами визволення слів, звуків, барв, ліній, закличками до «сферичної експансії» картиною довоколишнього простору: «Ми приведемо в рух визволені слова, які віцент розбіють межі літератури і прорвуться до малярства, мистецтва шумів, перекинуть міст між словом і реальним об'єктом» («Манифести итальянских футуристов»). Так само у малярстві та скульптурі (Дж. Балла, М. Ларіонов, приміром) прагнули «рішуче вивести малярське поле картини за її раму»³¹. Серйозні симптоми насильного витіснення мистецтва «за свої межі» вибликло, зокрема у Н. Бердяєва, тривожні роздуми «кінець Ренесансу» про те, що «вільна гра людських сил відродження перейшла до відродження, вона не творить уже краси»³². В міркуваннях Н. Бердяєва

²⁹ Бердяєв Н. «Кризис искусства». ст. 11, 21.

³⁰ Шкловский В. «Гамбургский счет». М. 1990, ст. 71; 99.

³¹ Наков А. «Русский авангард». М., 1991, ст. 50.

³² Бердяєв Н. «Кризис искусства», ст. 4.

вбачається посутня рація, але з погляду клясичного мистецтва. Тут же мовиться про відмінний стиль діаметрального полюсу, де діють свої закони, де обстоюється вже не замкнена в собі художня структура, а текст, рівновеликий будь-якому позахудожньому текстові, тому з такого погляду зняття межі між мистецтвом і дійсністю виявляється бажаною, хоч ентузіясти цієї ідеї не помічали катастрофічного фіналу такого експерименту, коли мистецтво мало зникнути. Врешті-решт футуризм себе мистецтвом не вважав³³.

Проте на початку такого «сюжету» ще панував романтизований настрій-відчуття нових творчих перспектив, пов'язаних з «відкриттям» симультантності, тобто здатності взаємопереходу предметів, зміщення та взаємоперехрещення площин, пронизаних «лініями сили» (Дж. Северіні, Дж. Балла, У. Бочоні та ін.), особливо це помічалось у малярстві М. Шагала, де «розігрувалися» фантазмагорії, заселені амбівалентними персонажами, які існують як одне тіло й одна душа у ситуаціях не-настанних перевтілень. Така сама тенденція спостерігалася і в поезіях М. Семенка («Я», «Метелик» тощо), зумовлена його внутрішньою потребою щомиті бути іншим («Мій девіз: несталисть і несподіваність»), постійно перетворювати своє «Я», «переростати себе вчорашнього»³⁴.

Очевидно, тут наявна і вітчизняна традиція, що дає підстави сучасним дослідникам вбачати наближеність ліричного героя такого типу — «до людини доби барокко» з антиномічністю її модифікацій (каталогізація станів, прийомів і т. п.), котра виявляє «два обличчя», «три маски»³⁵. Практика симультанізму викликала ідею синтези мистецтв, спостережувану у «плястико-динамічних комплексах» Дж. Балла чи В. Татліна, в скульптурі О. Архипенка, в коллажах П. Пікассо та Ж. Брака — аж до втрати меж мистецтва і дійсності у сьогоденному гіперреалізмові та геппенінгах. Експеримент цей відразу прирікався на невдачу (попри його незначні здобутки), оскільки досить сильною виявилась воля до хаосу, до розпорошення естетичного феномена у непідвладних мистцеві аспектах дійсності. Чи не тому обірвалася спроба М. Семенка створити «поезюмалярство», принаймні «Каблепоємою за океан», сконструйованою як монтаж віршованих політичних гасел, майстерно виконаний розмаїтими поліграфічними засобами, асоційованою з відомою традицією І. Величковського чи шрифтовою технікою С. Малларме, навіть «Поезія в прозі» Г. Хоткевича друкувалася зеленими літерами, була ілюстрована зеленими малюнками. Інша річ, як аргументує М. Семенко свій «винахід», що виявляється не таким уже новим у нашому письменстві, проте, мав, зумовлюється надуманим футуристами «анулюванням» ритмо-метричної версифікаційної структури, тому поети мусять «шукати допомоги не з себе, а зовні», відмежовуючи «слухову» поезію від «зорової», ставлячи другу «на труп»

³³ Див.: Наков А. «Русский авангард», ст. 50; Семенко М. «Постановка питання...» // «Семафор у майбутнє», ст. 3.

³⁴ Черниш Г. «Мій Семенко, або футуризм поета — футуристи літерознавців». «Літературна Україна», 1992, 31 грудня.

³⁵ Сулима М., «Михайль Семенко» // «Письменники Радянської України: 20-30 роки». К., ст. 287-288.

першої. Потреба в «поезюмалярстві» базувалася не на художніх інтересах, а на позалітературних чинниках, на туманній «граматиці», в якій «елементами речень будуть міста, тунелі, льодовики, гори, верховини, океани, вияви титанічного змагання велетенського людського колективу з природою»³⁶. Про бароккові фрагменти візуального віршування М. Семенка свідчать його поезії «Аванґард», «Світ», «Супропоезія», «Сільський пейзаж», але він так і не зважився зробити рішучий крок переведення поезії з вербальної площини, не втрачаючи з нею живого зв'язку, в іншу — векторну, жестову, де цілий спектр «стилів» концентрувався б довкола візуального вектора, обстоюваного нині Р. Ніковою чи С. Сегеєм, а також українським поетом з Торонта Ярсом Баланом. «Я остроїв поезію в стрій ні разу не надіваний», — то помітно перебільшене твердження М. Семенка, якого не цікавила посутньо синтеза мистецтв, а власне можливість вийти за межі літературного ряду, остаточно і безповоротно розмити його береги. Для цього він змушений був щоразу повертатися назад, до минувшини, аби звести з нею рахунки, щомиті доводити свою «перемогу» і показувати «жертву», яка виявилась незнищенною.

Як би не відхрещувався М. Семенко від традиції, тільки вона надавала йому творчої сили, і тоді в його поезії трансформовувався досвід барокко, оживала естетика вертепу, іронія та містифікація романтиків, бодай в образах-масках П'єро, якого поет перелицьовує так само, як М. Шагал скрипалів, коханців, жонглерів, мистців. Поет застосовує прийом «учуднення», коли П'єро змальовується через будьщо — через ромб, ляльку, годинник тощо, посідає, як і належить егалітарному героєві, місце провіденціального лідера чи сподвижника, своїм «блазенським» чуттям свободи бунтує проти ідеократичного засилля, будучи останнім семенківським «медіатором» громадського та особистісного, утрируючи, як «паяц безреготний», «зотлілий маніяк» — навмисно — глупоту, схилиючись до фарсової стилістики, комічного гротеску, аби приховати під товстим шаром балаганного гриму органічний для українця кордоцентризм, який мимоволі проривається у поезіях М. Семенка, особливо в його кверо-футурний період. Коли в одному випадку він зізнається «Уже я в серці не ночую // не день, не два, — // залишив все, що серцем чую, // усі слова», то в другому випадку (а таких — більше) боляче переживає, як «скрегоче в моєму серці іржа».

Закінчення буде

«Справжнє мистецтво — це гармонійне поєднання логічного й образного, і коли в мистецькому побудуванні логічного немає, образ втрачає свою дійову силу на емоційну сферу людини, і тоді нічого не вартий» (афоризм).

³⁶ Семенко М. «Поезюмалярство». // «Семафор у майбутнє», ст. 36.

Григорій ДЕМ'ЯН

ГЕНЕРАЛ «ТАРАС ЧУПРИНКА» У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЯРОСЛАВА СТЕЦЬКА

(Доповідь з наукової конференції)

Окупаційний режим комуністичного московського імперіялізму з його найбрутальнішою у світі тоталітарною системою духового поневолення і продукування національного безбачченківства в Україні залишив нам дуже важкі наслідки. Виявляються вони і в тому, що творча теоретична спадщина феноменально обдарованих видатних діячів націоналістичного руху не лише для загалу українського народу, але й для вчених нашої Батьківщини ще менше відома, ніж їхня організаційна та політично-пропагандивна і збройна боротьба. Це стосується і теоретичного внеску в розвиток нашої політичної, науково-історичної та філософської думки найвизначнішого сподвижника Степана Бандери, прем'єра Українського Державного Правління, президента АБН (1946-1986), голови революційної ОУН (1968-1986) Ярослава Стецька (19 січня 1912 — 5 липня 1986)¹. Дещо зроблено хіба українськими емігрантами на Заході. Найбільшим набутком названої проблеми є двотомне видання праць Я. Стецька «Українська визвольна концепція», яке підготував і впорядкував д-р Володимир Косик.

Тривалий час спільно працювали в одній організації Степан Бандера, Ярослав Стецько і Роман Шухевич. Протягом багатьох років вони були непохитними однодумцями, а з 1945 року — членами Бюро Проводу ОУН. Близькі взаємини цих трьох велетів нашої національної ідеї і чину стали тією неоціненною криницею безпосередніх вражень, які уможливлювали кожному з них робити неперевершені висновки про діяльність іншого. Прямо чи опосередковано, повністю або частково Ярослав Стецько характеризує життя Романа Шухевича (17 липня 1907 — 5 березня 1950), сповнене невтомною боротьбою за незалежність України, в таких своїх публікаціях, як: «Дві революції: (З приводу героїської смерті ген. «Тараса Чупринки)»²; «Два світи — два символи»³; «Несплямлений прапор національно-визвольної революції»⁴; «Історичний чин нації»⁵; «Людина великих рішень»⁶; «Ідейно-політичний резистанс українського підпілля»⁷; «Визвольна війна — єдиний шлях до держави»⁸; «Відповідь московським імперіялістам»⁹; «Час великих вирішень»¹⁰;

¹ Докладніше див.: «Коротка біографія» // Стецько Я. «Українська визвольна концепція: Твори». — Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів, 1991, т. 2, ст. 8.

² Стецько Я. «Дві революції»: (З приводу героїської смерті ген. Тараса Чупринки) // Стецько Я. «Українська визвольна концепція», т. 2, ст. 219-226.

³ Стецько Я. «Два світи — два символи» // Там само. Ст. 227-236.

⁴ Стецько Я. «Несплямлений прапор національно-визвольної революції» // Ст. 213-218.

⁵ Стецько Я. «Історичний чин нації» // Ст. 237-244.

⁶ Стецько Я. «Людина великих рішень» // Ст. 206-212.

⁷ Стецько Я. «Ідейно-політичний резистанс українського підпілля» // Ст. 165-175.

⁸ Стецько Я. «Визвольна війна — єдиний шлях до держави» // Ст. 245-251.

⁹ Стецько Я. «Відповідь московським імперіялістам» // Ст. 274-281.

¹⁰ Стецько Я. «Час великих вирішень» // Ст. 201-205.

«Наступ Москви на воюючу Україну»¹¹; «Наша визвольна концепція»¹² та інших.

Поряд з оцінкою таланту Романа Шухевича як Крайового Провідника ОУН, одного з найвизначніших організаторів УПА і неперевершеного її Головного Командира (1943-1950), його ролі в історії України 1930-1940 років, звичайний сучасний читач і вчений-фахівець знайде в названих статтях і промовах дуже влучні міркування про значення досвіду боротьби керованих ним збройних сил для України та інших поневолених комуністичною Москвою народів. Оця спрямованість висновків талановитого ідеолога і політика у близьке і далеке майбуття є притаманною рисою всієї його творчої спадщини.

Під таким кутом зору Ярослав Стецько проаналізував і причини залучення до збройної боротьби за державну незалежність України практично всіх її суспільних верств Богданом Хмельницьким у XVII ст. та Романом Шухевичем і його однодумцями з ОУН у нашому, двадцятому віці.

Свою статтю «Дві революції» (підзаголовок — «З приводу геройської смерті ген[ерала] Тараса Чупринки») Я. Стецько починає з того, що відразу зосереджує думку читача на основі всього наступного змісту праці.

«Поки прийшов 1648 рік, Україна поклала багато жертв на вівтар боротьби за свою свободу. Різні методи боротьби, різне її напруження, різне усвідомлення мети було в її різні періоди, як теж було різне пов'язання і наголошення національного і соціального в нашій революції. Момент національний завжди був тісно пов'язаний з соціальним. «Українська революція, себто національно-визвольна війна, мала тільки тоді успіх, — доводить автор, — коли оба були органічно поєднані». Як лише було нехтуване соціальне питання або, тим більше, коли зникала в свідомості українців національна причина неволі та національна мета боротьби — приходила поразка.

Це не фраза, але гірка правда, що Україну ніколи ще не переміг ворожий меч, бо наш нарід — нарід героїв, а тільки завжди троянський кінь, татарські люди, українські яничари, що їх ворог ставив собі на службу і примушував боротися за свої інтереси. Хмельничину неможливо було подолати так довго, як довго в Україні не було диверсії проти української держави»¹³.

У наведеній частині міркувань Я. Стецька кожен з нас добре відчуває болючу подібність до теперішньої ситуації в українському суспільстві. Віддзеркаленням її є і сьогоденний парламент, і спектр політичних партій, частина з яких навіть не приховує своїх протидержавницьких намірів, тобто є тим самим троянським конем чи «татарськими людьми».

«Богдан [Хмельницький] унеможливив ворогам вбивати клина поміж „чернь“ і українську провідну верству, — обґрунтовує далі свою

¹¹ Стецько Я. «Наступ Москви на воюючу Україну» // Ст. 185-192.

¹² Карбович З. «Наша визвольна концепція» // «Визвольний шлях»: «Збірка статей», Лондон, 1956, ст. 91-182.

¹³ Стецько Я. «Дві революції». Ст. 219.

тезу Я. Стецько, — поміж соціальне і національно-державне, бо він умів спрямувати в одне русло обидва рушії визвольного руху». [...]

Після Богдана прийшов знову розбрат. Москва почала оперувати, як завжди, соціальною демагогією з допомогою наших татарських людей, а з другого боку — керівна соціальна верства, що відірвалася від народу і захищала тільки соціальні інтереси, шукала «опіки» в шляхетській Польщі або дворянській Москві. Таким чином ворогові вдалося роз'єднати інакше непереможний український нарід Богунів, Сомків, нарід козацького лицарства»¹⁴.

Розглянувши під таким кутом зору наступні переломні історичні періоди, автор переходить до епохи ОУН і УПА. Стаття, однак, настільки глибоко продумана, яскраво й оригінально написана, що жодне коментування чи спроба її аналітичного осмислення не зможе замінити безпосереднього знайомства з нею чи бодай з її окремими частинами.

«Наша революція — всенародня, йдемо з народом, який тісно поєднує справу соціального визволення з національною незалежністю.

Ми пов'язуємося до доби Хмельницького, до доби Петлюри, з яких виросла наша епоха — епоха Української Повстанської Армії.

І на такому тлі постать незмінного Головного Командира УПА, генерала Тараса Чупринки виглядає інакше від того наświetлення, в якому сентиментально його представляє вся преса.

Генерал Тарас Чупринка збагнув обидва згадані елементи української визвольної революції і надав їм характеру живого життя. Давши примат національного визволення перед усіма іншими моментами, що входять у поняття національного визволення, він сполучив їх органічно в одну цілість. Він чітко задекларував, що без Української держави немає соціальної справедливості й особистої свободи. Не тільки словами, але й практично, УПА на його наказ стала на захист також соціальних інтересів народних мас України, жорстоко експлуатованих нацизмом і большевизмом. УПА стала збройно[ю] частиною народу. Вона збройно виступила проти вивозу українських громадян у Німеччину на примусові роботи, поборювала вивози на Сибір, відбирала від німців контингенти, не давала їх стягати, виступала проти колективізації, захищаючи приватну власність селянина на землю і не даючи таким чином ще більше експлуатувати його в колгоспах; вона виступила проти нелюдського режиму на фабриках, проти стахановщини, проти експлуатації робітника і т. д. Вона боролася за свободу слова, за вільну творчість професійного інтелігента, виступала на захист «віри православної», як це робив Хмель, захищала Українську Греко-Католицьку Церкву, яку Москва силою ліквідувала так само, як раніше Українську Автокефальну Православну Церкву; за часів нацизму закладала школи, будувала українську адміністрацію країни у своїх «республіках». Чупринка міг повторити слова Хмеля: «бо це наша права рука — чернь». Увесь нарід підтримував УПА. Україна ступила величезний крок уперед — в епоху нової української Хмельниччини, що ось-ось перед нами. Підвалини

¹⁴ Стецько Я. «Дві революції», ст. 219.

під неї поклав незрівнянний політик і стратег української революції — Роман Шухевич»¹⁵.

Я. Стецько цілком слушно застерігав, що не з'ясовує лише роль «Тараса Чупринки», бо вважає також творцями тієї епохи в Україні цілу верству «нових людей», яких він об'єднав у боротьбі¹⁶.

Не можна не згадати тут і ще такого висновку автора: «Як немає змоги порівняти українських революціонерів і повстанців з іншими в історії народів, так — тим більше — нема порівняння з постаттю ген[ерала] Чупринки. Навіть Гарібальді користувався сприянням деяких позаталійських сил. Ген[ерал] Чупринка не мав жодної допомоги ні від кого: ані моральної, ані політичної, ані технічної. Власні сили — це було гасло і практика життя. Яким було життя Чупринки, такою була і його смерть.

Отже, поза сумом над великою втратою, треба не забувати, що ген[ерал] Чупринка — керівник непоборної воюючої України, вчинив те, що ввійде в історію всього світу: ми не склали зброї навіть проти наймогутнішої потуги світу, ведемо війну безперервно в той час, коли весь світ боїться навіть морально нас підтримати»¹⁷.

Відзначається в праці і те, що псевдо Роман Шухевич обрав від прізвища поета-наддніпрянця Чупринки, якого стратили большевики, не випадково. Далекоглядний політик і цим хотів підкреслити загально-український зміст боротьби ОУН і УПА.

І в цитованій, і в інших публікаціях автора на основі документальних джерел, одержаних з України, та особистого спілкування з людьми стверджується глибока пошана наших співвітчизників до Головного Командира національної армії. «Нарід його захищав, любив, бо й він для народу жив, боровся і загинув за нього»¹⁸. Слушність цього висновку підтверджується також численними фольклорними матеріалами, що нагромаджені протягом останніх років у різних регіонах України. Про генерала «Тараса Чупринку» побутує безліч народніх оповідань-меморатів, переказів, збільшується й кількість пісень, навіть дитячих, на зразок оцієї:

Хоч я малий вкраїнець,
Хоч я мала вкраїнка,
Та дуже добре знаю,
Хто був «Тарас Чупринка»¹⁹.

Крайни Романа Шухевича виконали й передбачення Я. Стецька про те, що в Білогорці стоятиме пам'ятник Головному Командирові армії героїв. Встановлено на його честь монумент і в містечку Краковець, де народився найвизначніший з усіх генералів, яких коли-небудь мала Україна.

¹⁵ Стецько Я. «Дві революції», ст. 222.

¹⁶ Там само. Ст. 222-223.

¹⁷ Стецько Я. «Дві революції», ст. 235.

¹⁸ Стецько Я. «Дві революції», ст. 226.

¹⁹ Записав Г. Дем'ян 1994 р. в с. Новий Ярів Яворівського району Львівської обл. від Івана Мухи, 1931 р. н.

Значно більший спектр питань, пов'язаних з життям, військовою, політичною й організаційною діяльністю «Тараса Чупринки», розглядає автор у статті «Два світи — два символи», написаній до двадцятих роковин від часу героїчної смерті Головного Командира УПА. Як і в попередньо цитованій та багатьох інших працях, Я. Стецько аналізує й оцінює діяльність славетного генерала і в загальному контексті боротьби УПА, і в контексті ситуації в Україні й у світі. Працю «Два світи — два символи» можна вважати узагальнююче підсумковою. Тут маємо результати багаторічного осмислення видатної ролі Романа Шухевича і керованих ним збройних сил України в історії багатовікового протистояння Києва і Москви.

Автор настільки високо цінить генерала «Тараса Чупринку» і його значення в національно-визвольному повстанському русі, що узалежнює від цього два основні етапи боротьби ОУН і УПА в 1940-1960 роках. «Зі смертю ген[ерала] Т. Чупринки-Шухевича тимчасово закінчився героїчний період визвольної боротьби УПА як один з етапів всенароднього повстання. Проте революційно-визвольна боротьба ОУН-УПА не припинилася, а тільки змінилися її форми й методи. Цю боротьбу поглиблено з проєкцією на довшу мету, щоб підготувати національно-визвольне повстання в цілій Україні та довести до координації революційно-визвольної боротьби всіх народів, поневолених у московсько-большевицькій імперії та в її сателітних країнах.

Другий етап національно-визвольної боротьби поневолених Москвою народів, особливо українського, після 1950 р. характеризується масовими страйками і повстаннями політв'язнів, головно українських, у московських концтаборах, що відгомонам відбилися не тільки в Україні, але й у цілій московсько-большевицькій імперії. Той етап тривав до 1959 року»²⁰. У наведених характеристиках другого етапу автор має на увазі нові форми визвольного руху, які існували водночас із продовженням збройного опору, що тривав до початку 1960 років, правда, вже не був таким масовим, як раніше²¹.

Виділено й обґрунтовано в праці також третій етап. На думку автора, він починається після 1959 р. і характеризується «посиленням революційно-визвольного процесу в Україні, позначеного демонстраціями та зударами робітників з московськими окупаційними військами (Новочеркаськ, Донбас), інтенсивним ідейно-політичним і культурним опором молоді української інтелігенції російщенню та гострими виступами проти московського імперіялізму і комуністичного світу ідей. На цьому етапі, як два антиподичні бігуни, стали один проти одного два протиставні світи: Київ проти Москви. Це явище бачимо в цілій соборній Україні. Ідейно-політичну платформу для сучасного етапу визвольної боротьби українського народу дала героїчна епопея революційно-виз-

²⁰ Стецько Я. «Два світи — два символи», ст. 227.

²¹ Бедрий А. «Український героїзм у боротьбі з російським імперіялізмом» // «Визвольний шлях», 1994, кн. 8 (557), ст. 923-924; Зеленчук М. «Останні салви». Сеньків М. «Усе життя — на вівтар свободи» // «Шлях перемоги», 1993, 20 листопада.

вольної боротьби ОУН-УПА, керівником якої від 1943 до 1950 року був саме ген[ерал] Роман Шухевич-Чупринка»²².

У такому ж концептуально-узагальнюючому стилі Я. Стецько розглянув далі всі основні періоди зрілого життя Романа Шухевича і висловив при цьому настільки виважені, різнобічно продумані і досконало сформульовані висновки, що без них не зможе обійтися жоден дослідник не лише біографії провідного діяча ОУН і УПА, але й усього національно-визвольного руху 1930-1960 років. Тут і участь в УВО, і в Карпатській Січі 1938-1939 років, і в підготовці кадрів для національних збройних сил, й у відновленні Української державності Актом 30 червня, і в організації та діяльності Дружин Українських Націоналістів, а найбільше — у творенні УПА та опрацюванні геніяльної стратегії її бойових дій у формі модерної повстансько-партизанської війни; праця на відповідальних постах Голови Проводу ОУН на українських землях, Голови Генерального Секретаріату УГВР та інші.

Але це ще далеко не все, що зумів викласти талановитий автор у невеликій за обсягом праці. В ній з'ясовано і заслуги Романа Шухевича — політика і стратега міжнародного масштабу, будівничого основ концепції АБН, натхненника творення в УПА бойових відділів з представників поневолених фашизмом та большевизмом націй Європи й Азії, здійснення рейдів українських повстанців до Білорусії, Литви, Східної Прусії, Словаччини і навіть Північного Кавказу.

Важливо, що в праці не обійдено й звичайних рис Романа Шухевича — людини, зокрема — справедливості, розважності, рішучості, працьовитості і безприкладної скромності. «Він — Головний Командир найбільшої повстанської армії під час і після Другої світової війни — не бдів навіть про свою військову рангу. Щойно на пропозицію сл. п. Провідника Степана Бандери УГВР своєю постановою підвищила ранги Т. Чупринки і Д. Перебийноса (шефа Головного Штабу УПА) до генеральських»²³.

До цієї легендарної і разом з тим надзвичайно земної особистості Ярослав Стецько звертався дуже часто. Маючи дарований Богом і Нацією великий талант політика і мислителя, він у кожній своїй праці, що дійшла до нас на папері, залишив і чітке окреслення ролі свого видатного сучасника й організаційного побратима в історії народу, і надзвичайно актуальні напрямки використання його досвіду на пізніших етапах українського державотворення. Їхні ідеї — це могутня сила в сучасній боротьбі за наповнення українським змістом здобутої державності, всіх її структур, а в першу чергу збройних сил, науки й освіти.

В еміграції у промовах на різних форумах українців та в друкованих виступах у пресі Я. Стецько послідовно підтримував стратегію і тактику Романа Шухевича в галузі збройної, політичної та ідеологічної боротьби²⁴.

²² Стецько Я. «Два світи — два символи», ст. 227.

²³ Стецько Я. «Два світи — два символи», ст. 230.

²⁴ Я. Стецько. «На позиціях воюючої України» // Я. Стецько. «Українська визвольна концепція», Мюнхен, видання Організації Українських Націоналістів, 1987, т. 1, ст. 426-431.

Відповідно до відомого «Звернення воюючої України до всієї української еміграції»²⁵. Я. Стецько невтомно працював над згуртуванням і координацією національно-патріотичних сил для якнайефективнішої допомоги повстанському рухові.

Звертаючись до молоді, 21 липня 1962 року Ярослав Стецько заявив: «Великий державний муж України, політик, стратег, революціонер, генерал «Тарас Чупринка», якому сьогодні поруч усіх відомих, а передусім невідомих героїв України, віддаємо честь і поклін, Головнокомандувач Українськими Збройними Силами (який загинув на Полі Слави на українській землі, до хвилини своєї смерті великий безіменний української революції, хоч її довголітній керманич), — своїм безприкладно героїським життям, скромністю, самопоświęтою, суворістю, [...] глибокою релігійністю залишив молодому поколінню великий заповіт не слова, а чину: іти його слідами [...]

Сьогодні стають перед нами тіні бійців усієї соборної України, оті безіменні Яструби і Ягоди з Київщини, Донбасу, Полтавщини, які залишали лави большевицької армії і йшли в ряди УПА, де згодом ставали безстрашними командирами рейдуючих відділів і наводили німий жах на ворогів; стають перед нами безіменні Різуні, Коники, Лицарі, Енеї з Карпат, Волині, Полісся, Поділля та інших земель України [...] і вказують нам усім, а зокрема вам, сумівці, теперішньому наймолодшому поколінню, як нам жити, які вартості цінити, в чому знаходити смисл буття, де лежить найвища посвята для служби Батьківщині, а через неї і Богові»²⁶.

22 січня 1995 р., Київ

«Українська Повстанська Армія постала з бойових груп ОУН (керованої Степаном Бандерою) в 1942 р. в умовах завзятої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі 1942–43 рр. в УПА включилися широкі народні маси. УПА стала виразно всенародною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу».

Цитата із Заяви ген. Тараса Чупринки, 15.9.1947 р.

²⁵ М. Лаврівський, Лозовський — Чупринка Р.; В. Коваль [та ін.]. «Звернення воюючої України до всієї української еміграції». Брати наші, розкидані по далекій чужині! // Збірник на пошану ген. Романа Шухевича / Уложив Г. Васильович, Лондон: Українська Видавнича Спілка, Мюнхен: Український Інститут Освітньої Політики, 1990, ст. 343-356.

²⁶ Стецько Я. «Час великих вирішень», ст. 203-204.

Огляди, рецензії

Василь ЯЦУН

ДО МЕТИ

Ярослава Павлюк. «ЗАТИСТУВШИ РУКОЮ БІЛЬ У СЕРЦІ». Поезії. Вступ Михайла Климченка. Видання «Слово Полісся», Житомир, 1993, 48 стор., наклад 2.000.

У цій збірці 92 вірші, з них сім з присвятою «Дітям». Сюжети віршів різноманітні. Їх композиція в більшості традиційна, багата стилістичною фігуральністю, з оригінальними порівняннями, метафорами й уособленнями. Вони вільні від догматичного соцреалізму і від манери «герметичної» поезії сьогоденних модерністів. Деякі вірші мають епічну форму. В більшості поезій неоромантичні мотиви переплітаються з ліричними.

Поетеса визнає святу Правду і вірить у Божу поміч зносити терпіння й випробування на життєвому шляху. Гріховні настанови й облудність їй осоружні; в неї немає моральної роздвоєності:

О дай спокуту, Боже мій!
Я стерплю все — все до останку,
Занурюсь в каяття сувій.
Переберу і дні, й години—
Свій шлях на вервиці жалю.
Спалю усі мости облуди,
Від них біль серця не втиха.
Хай Правда лиш зі мною буде,
Хай згине все, що від гріха!

(Спокута)

Вічною є лиш Правда, зроджена чистою Любов'ю, що впливає з вічного джерела — Бога. Вона живить віру й надію на часовість лиха й горя. «В безнадії, у стужі горя і тривоги» у неї «Серце гріла віра, що є на світі Бог», що «Він не допустить, щоб зневіра роз'їла душу до кінця». У неї «укріплювався дух у вірі молитвою „В ім'я Отця“» (Правда, зроджена Любов'ю).

Ця Любов і Віра пов'язують минуле з теперішнім, традицію з сучасністю; вони, ці дві сили, вічні, вони домінують над облудою й неправдою:

Тисячоліття проминули,
Злютовані тим ланцюгом,
Де і прийдешнє, і минуле
Тримуються одним перстом.
Упилась облуда кров'ю,
Прокляв неправду рід людський,
А Правда, зроджена Любов'ю
Безсмертна на усі віки.

(У вірші як вище)

Боротьба за волю й щастя українського народу наповнює щастям його бійця, бо він знає, що кров його, пролита за ці ідеали, не піде на марне:

Він знав, що щастям проростати
Буде його юнацька кров.
Він знав: воскресне Україна

Із болю, гніву, мук, надій.
О мученику мій!

(Вісник)

В погоду і негоду, вдень і вночі йшли бійці з піснею на устах до бою з ворогом на захист рідної землі:

Вони верстали шлях в імлі,
Готові в кожну мить устати
На захист рідної землі.

(На полігоні)

У метафоричному вірші про дерева, що їх спалюють, і про пні поетеса каже:

Краще в полум'ї живім згоріти,
Ніж гнити непотрібним пнем.

(На лісосіці)

Серце поетеси сповнене палкою любов'ю до України, і їй вона бажає присвятити все своє життя:

Я викрешу з серця вогонь,
Того, що здобув Прометей,
Снагу всю до краплі віддам
Тобі, Україно моя,
Хай стяг твій яскраво сія,
Життя тобі, нене, віддам.

(Україні)

Поетеса вірить у краще майбутнє свого народу:

Впаде кумир — трухлявий пень.
Я білим світ собі змалюю,
Де ніч була, там стане день.

(Я білим світ собі змалюю)

В хаосі буття, в сум'яттях життєвого шляху, на якому виринають сумніви і підповзають спокусливо до серця, поетеса ув'язнює їх напругою своєї волі та відважно у світлі Правди йде вперед «без військ, одна, в одчайдушнім герці, Затиснувши рукою біль у серці». В поетеси девізом життя є не зневіра, а поборювання перешкод і постійне простування вперед:

Іти вперед, вперед іти
І ні на крок не відставати,
Ловити промінь золотий
І щастя в полі зустрічати.
Щоб в серці квітнули пісні,
Щоб вітер повівав у спину,
Щоб вічно бачити мені
Здаля незвідану вершину.

Поетесу надихають ідеї Шевченка, Франка, Лесі Українки, і їм вона присвячує свої вірші. Чимало віршів вона присвячує природі, її силі та красі, з нею єднає свої думи, переживання й почування.

Мова віршів гарна й промовиста (лиш один русизм «здрастуй», стор. 11). В ритмічності поезій — звукова впорядкованість, у деяких музикальна. Рими не банальні й переважно чоловічі.

Цю збірку з приємністю і користю прочитає той, хто любить поезію, вільну від сухого модерно-абстрактного експериментування.

Збірку варто було видати на кращому папері і більшим накладом.

Кілька слів про автора. Ярослава Павлюк народилася в місті Броди, що на Львівщині, в сім'ї робітника. Закінчила школу в Бродах та в історико-філологічному факультеті Львівського Державного педагогічного інституту (1951-1955). Друкуватися почала з 1957 року в районних і обласних газетах. Працювала педагогом і журналістом. З 1973 року мешкає в Любаві на Житомирщині, працює вчителем чужоземних мов і продовжує творчу працю. Пише також польською мовою, друкується в польських газетах і журналах. Має авторські пісні.

Едіт БОГАЦЬКА

КАМЕРНИЙ КОНЦЕРТ В МУЗЕЇ Т. ШЕВЧЕНКА В КИЄВІ

(УЦІС) Наприкінці липня 1995 р. в Державному музеї Тараса Шевченка відбулася унікальна подія, зовсім не схожа на заходи, притаманні подібним закладам культури: музиканти, вбрані в пишні строї XVIII сторіччя, виконали інструментальні твори композиторів домоцартівської епохи з нотозбірні графів Розумовських, яка 70 років зберігається в Центральній науковій бібліотеці ім. Вернадського в Києві. Грав київський ансамбль «Колекція Розумовських» у складі Валерія Супрунюка (перша скрипка), Олени Супрунюк (друга скрипка) та фаготиста Вадима Цюцюрю.

Цей вечір був організований Наталкою Лисенко, науковим працівником музею, та Монікою Бінд, співпрацівницею німецької комерційної фірми в Києві. У першому відділенні були виконані твори Камбіні, Кореллі, Боккеріні, Штамітта. Деякі з них в Україні (а можливо і в Європі) пролунали вперше. Друга частина концерту була присвячена пам'яті Тараса Шевченка. Музиканти виконали мелодію, занотовану поетом у щоденнику 138 років тому: відбувши десятирічне ув'язнення, хворий, але вільний Тарас Шевченко, повертаючись кораблем із заслання, слухав цей музичний твір у виконанні скрипаля-кріпака Олексія Панова. Його гра вразила чутливе серце поета, і він назвав музиканта «сучасним Паганіні». Ця мелодія в обробці композитора Левка Колодуба вже звучала в Державному музеї. На вечорі музиканти репрезентували власну її обробку.

Є багато свідчень того, що Тарас Шевченко, крім поетичного і малярського таланту, мав неабиякі музичні здібності. Як засвідчують друзі й знайомі, Шевченко мав тонкий музичний слух, м'який, приємного тембру чистий голос, охоче співав сольно і дуєтом. Його спів зачаровував, а Пантелеймон Куліш називав Тараса найкращим співаком в Україні. Є свідчення, що Шевченко грав на бандурі, акомпанював собі на гітарі. Найбільше він любив музичні твори у виконанні смичкових інструментів, надаючи перевагу віолончелі та скрипці. Він знав твори українських, російських і західно-європейських композиторів, у тому числі Шопена, Шуберта, Ліста, Белліні, Верді, Моцарта, Бетовена. В російськомовних повістях «Музикант», «Княгиня», «Близнець», а також у його щоденнику зустрічаємо численні згадки про музичні твори та композиторів.

Проте це не єдина ниточка, що пов'язує великого поета з нотозбіркою Розумовських. Правнучка останнього гетьмана — Варвара Репніна — була добрим другом Тараса Шевченка. Вихована в родині, де любов до музики прищеплювалася з дитинства, вона була доброю піаністкою, і, ймовірно, показувала постові родинну нотну колекцію. Таким чином, цілком можливо, що руки Тараса гортали ці поживклі сторінки, унікальність яких засвідчило багато людей, обізнаних з музикою. Зокрема, професор Брюссельської консерваторії

Андре Неве, який нещодавно відвідав Україну і слухав концерт ансамблю «Колекція Розумовських», уважас, що значення її важко переоцінити: нині це єдине в Європі зібрання, не введене у світові нотні каталоги.

Якщо до цієї теми підійти ширше, то стане очевидним, що Розумовські — це унікальний рід, який у завершальний період давньої української історії явив значну духову силу. Про них говорять по-різному: що вони пристосувалися до тогочасних умов російської імперії; що не проявили себе як політики тощо. Але Розумовські проявили себе як інтелектуали і люди духового чину. В Батурині ще й досі стоїть руїна палацу, який гетьман Розумовський задумав як академію. Це мав бути універсальний заклад, що мав поєднати цілий комплекс наук. Відомо, що Кирило Розумовський мав символічну, а не реальну гетьманську владу, але навіть і за цих умов він спромігся показати світові Україну: родина Розумовських приятелювала з великими європейськими композиторами, а те, що у Бетовена українська тема з'явилася саме завдяки Розумовським, добре відомо в цілому світі.

Серед слухачів камерного концерту в Музеї Шевченка переважали німецькі та швейцарські бізнесмени, дипломати з німецького й австрійського посольств. Мовний бар'єр перешкодив скласти повне уявлення про те, як чужинці оцінили організовану для них акцію, проте з кількома з них була можливість поспілкуватися.

Вже згадувана Моніка Бінд розповіла, що від часу приїзду до Києва її цікавить українська історія, рід Розумовських і їхня нотозбірка, в якій зберігаються твори композиторів мангаймської музичної школи і, зокрема, засновника цієї школи, надзвичайно цікавого композитора Яна Штамітца, чеха за походженням. Моніка Бінд високо оцінює майстерність київських музикантів, які відкривають музику XVIII сторіччя для широкої публіки. Вона відзначила такий цікавий факт: після виконання ансамблем творів чеських композиторів у посольстві Чехії з'ясувалося, що дипломати нічого цього раніше не чули і були у захопленні від своєї музики.

Мати юної співпрацівниці німецького посольства, фармацевт за фахом, яка нині гостює в Києві, розповіла, що в молоді роки вона грала на фортепіані і все життя цікавилася музикою. Їй сподобалося, як виконали київські мистці твори, відомі їй з дитинства. «Це сама довершеність!», — вигукнула вона. А кореспондент німецького радіа і телебачення в Києві Ашот Амірчанян, підсумовуючи свої враження від концерту, висловився так: «Цей концерт, а також низка інших подібних культурних заходів, учасником яких я був, засвідчує, що уявлення про те, що в Україні все розвалилося (а така думка досить поширена на Заході), не відповідає дійсності. Я сьогодні в цьому переконався в черговий раз. Про музику XVIII сторіччя, зібрану в нотозбірні Розумовських, я вперше почув саме від цього ансамблю. Ця колекція, її якість, важлива у першу чергу для музикантів і музичних критиків, а для публіки важливіша атмосфера в залі та якість виконання. У даному разі — це висока якість».

Ольга Бенч, кандидат мистецтвознавства, доцент Київської консерваторії, після закінчення концерту зазначила: «Останнім часом в Україні з'явилося багато музичних колективів, але таких, що несуть високу культуру, дуже мало. Це тріо уособлює високопрофесійний мистецький ідеал, в якому поєднуються національна основа і висока європейська культура».

Будь-яке явище світової культури завжди несе у своїй основі риси національні. Так само й талановиті музиканти, виконуючи твори невідчизняних композиторів, надають їм ознак своєї національної культури, і тому німецький композитор, виконаний українськими майстрами, нестиме в собі українську національну основу, і тим буде цікавий для німців. У даному разі національна основа проявляється передусім в експресії виконання, у фразуванні, в імпульсивності. Особливо відзначається цим Валерій Супрунюк — це надзвичайно

музикальний виконавець, який уміє чисто відтворити музичну інтонацію, володіє даром довершеного фразування, добре відчуває кульмінацію цілого твору й окремої музичної фрази»..

Р. ВОЛОДИМИР

КИТИЦЯ НА ЮВІЛЕЙ ЛАРИСИ МУРОВИЧ

Коли очам немовляти 21 серпня 1915 р. відкрився вперше великий світ, над Батьківщиною важко проносилась буря світової війни. А втім, скоро, як сон літньої ночі, промкнуло щасне дитинство Ліді Лариси над Прутом у лузі, в її родинних Чернівцях. Куди глибші сліди в уяві юначки залишили карпатські бори й полонини, з їх таємними мешканцями — лісовиками й мавками. Музика рвучкого Черемошу й вершинний легіт на горі Цецині настроювали ніжну дівочу душу під урочистий тон. Віщі голоси прадідів та доглибинна мова розповідей її виховниці Василини відкрили Ларисі життєву правду, з якою ніяким софістичним світовим мудрощам не зрівнятись було.

Тверді закони тієї правди супроводили Ларису в юному прорості і згодом, у підпільних змаганнях на службі її поневоленому народові.

Відаючи повсякчас належне своїй рідній громаді, вона вривала скупі хвилини дозвілля на особисті душевні пориви, що виливались у ясні, чепурні рядки та дзвінкі ритми її провісних поезій.

— Тобі дано поетичний талант, не змарнуй його! — закликала юну поетку колись Олена Теліга. І Лариса Мурович надолужила сторичею ще від свого символічного «вірую»:

«Я — кетяг калини,
З куща купини України,
Її ж героїв усі покоління
Єднаю в намісті ягід несіння!»

й аж до впевненого переконання зрілого віку:

«Нам нації дух невмирущий
Наснажує всі почуття,
Він і на чужині є суціль,
Без нього нема для ізгоїв життя!»

Цей дух нації — віщий, пробойовий, що пронизає блискавкою тьму чужини на мандрівних шляхах ізгоїв, переплітає провідною ідеєю усю трійсту мозаїку поетичної творчості Лариси Мурович — у її збірках «Піонери святої землі», «Жар-птаха», «Євшан», «Дерево рідного роду».

Ларисині твори друкувались часто на сторінках «Визвольного Шляху», про неї звітували обширно наші літературознавці — Левко Ромен, Іван Овечко, Дмитро Пожоджук, Михайло Івасюк, Федір Погребенник та багато інших. Лариса Мурович завжди вірна найвищій людській ідеї — індивідуальній та національній волі, вона дружна супроти всіх борців за неї. Коли один із когорти борців за волю українського народу, Володимир Шаян, відійшов у вічність на чужині, у своєму вибраному Альбіоні, Лариса Мурович зайнялась безкорисливо його творчою спадщиною, продовжуючи теж редагувати Шаяновий літературний журнал «Світання».

До лаврового вінка нашої поетки революційно-визвольного руху долучую ось один листок з нагоди її Ювілею — на щастя-долю, здоров'я, дальші творчі успіхи та багатоліття!

Анатоль БЕДРІЙ

ОДЕРЖИМА МІСІЄЮ

Для повноцінності життя української нації необхідні дві передумови: суверенна держава в міжнародних взаєминах і суверенність нації всередині держави для виповнення її національним змістом, бо, перефразовуючи відомі слова Тараса Шевченка, лише у національній державі можна встановити свою «Правду», себто лад, притаманний прадавнім ідеям української нації; свою «Силу» — потенціал нації для своєї оборони та могутності; і свою «Волю» — встановлення національно-державного проводу, що вестиме український народ до здійснення Богом даного Україні призначення.

Цю Шевченкову тезу українські організовані націоналісти висловили так: «Змагатимеш до поширення сили, багатства й слави Української Держави». В другій половині 1970 років відомий діяч Іван Гель під псевдом Степан Говерля писав у творі «Грані культури»: «Культура — це сукупність ідеалів та символів, норм і засад, надбань і цінностей, організація та способи людської діяльності у сферах духовній і матеріальній, витворених, осягнутих та засвоєних нацією протягом усієї своєї історії». Отож держава, яка має всі зовнішні ознаки й символи української держави, але не має в собі національного змісту, не є ще справді українською державою, що служить українській нації.

Погляньмо на зміст культурного життя в Україні. Кілька прикладів: після вибору Леоніда Кучми президентом України проминуло аж кілька місяців, заки він звернув увагу на потребу призначення міністра культури. В лютому ц. р. припинилося видання періодика «Літературна Україна»*, органу Спілки письменників України, напевно, внаслідок тиску російських шовіністичних сил. Національна Академія Наук України опублікувала звіт про свою видавничу діяльність у 1994 р. і плани на 1995 р. З цих матеріалів видно, що НАНУ опанована російськими науковими колами, чи пак — москвофілами і малоросами, які трактують українську науково-культурну творчість як провінційну, додаткову, підрядну до російських науково-культурних процесів. Доречними будуть слова Івана Геля: «Було і буде неспростованими доказами та незаперечним свідченням, що це (українська і російська — А. Б.) дві цілком різні і взаємно несумісні нації... що відносини між ними носили і носять ворожий характер». Одначе для президента України найголовнішою справою є саме встановлення союзу України з Росією. А в ідейно-пропагандивній площині для нього найважливішою акцією є звеличення подвигів комуністичних народобивців в Україні під претекстом відзначення 50-річчя закінчення Другої світової війни. До цієї проімперської пропаганди уряду Леоніда Кучми можна застосувати слова Івана Геля з твору «Грані культури»: йде «широкий наступ саме на українську культуру, на українську націю в цілому, з метою її знекровлення і поглинення».

На тлі незavidної національно-культурної дійсності в Україні всякий творчий і конструктивний груповий чи індивідуальний почин в ідейно-культурній ділянці мусить знайти призначення у патріотичних колах громадянства. За словами Івана Геля, українці мають єднати змаг «за священну для кожної нації ідею суверенності і державності зі змагом за національні цінності».

Саме таку ідейно-виховну місію взялася здійснювати поет, публіцист і виховник Дарія Мельникович-Рихтицька, яка відбула три великі й довгі поїздки з Америки в Україну з презентаціями своєї глибоко ідейної творчості. Вона

* Вже відновлено появу — Ред. «В. Ш.».

відвідала десятки міст, містечок і селищ від Закарпаття до Харків і Донецчини, від Одеси до Житомира. Вона нав'язала численні особисті знайомства з діячами культури, різні товариства організували для неї літературні виступи, завжди велелюдні, на яких були присутні ветерани національно-визвольної боротьби, люди різних професій, університетська молодь, школярі, робітники, міщани, селяни. Без сумніву, люди виходили з цих імпрез збагачені ідейно й морально. Свідченням успішності цих імпрез є численні статті в пресі, автори яких знаходять лише прихильні, повні вдячності слова для Дарії Мельникович-Рихтицької за її труд, добру волю дружити з людьми і нестримне бажання служити українському народові своєю мистецькою творчістю.

В десятках репортажів, рецензій, оглядів, вісток у пресі, а також у радіо-передачах і телебаченні розійшлася добра слава про нашу активістку зі штату Мічиген у США. Між авторами дописів знаходимо проф. Ф. Погребенника, проф. В. Барладяну, поета і кінорежисера М. Саченка, режисера Стародуба, ред. В. Грабовського, художника М. Сарапіна, письменницю Олену Логвиненко. А поет, довголітній політв'язень Володимир Сіренко присвятив чудовий вірш Дарії Рихтицькій.

Подано кілька характерних думок рецензентів. Володимир Грабовський визначас пріоритети тем її творів у такому порядку: «Бог — Україна — Матір — Кохання». Тимофій Бордуляк пише про зустріч у Дрогобичі: «З перших хвилин встановилася атмосфера великого родинно-літературного свята... кожне слово лунало з любов'ю, повагою і тугою за тими, хто впав у героїчній боротьбі за волю України. У присутніх вимальовується образ мистця-романтика, справжньої поетичної душі, людини філософського думання, українки-патріотки». Віктор Злагода вибрав із творів Рихтицької речення «Ти диво... найсвітліших див, ти небесами дищеш, Україно» як знамено вечора в Долині Івано-Франківської області.

В рецензії В. Барладяну в «Літературному Львові» найхарактернішими словами для поетки є: «На голові у неї в'ється терновий вінець, а в руках гострий меч». Вона «живе лише Україною — в повному розумінні цього слова». У змістовній рецензії Михайла Саченка найулюбленішим твором названо вірш про «сороково-червневу високіть Акту Незалежності України» (Акт 30 червня 1941 р.): «Тебе, Тридцять Червня, сонце радісно стрічало, тебе, величне свято, червоно-чорні прапори покрили, а святоюрські дзвони відлунням волі всю Україну сповістили».

Микола Сарапін у рецензії в газеті «За незалежність» називас постку «Дариною Рихтицькою», а «ім'я Дарина в перекладі означає „той, хто володіє“». Він наголошує на любов як на знаменній властивості Рихтицької, «істинної патріотки, яка всім своїм серцем любить свій народ, свою Україну, яка серцем лине до неї».

У вірші «Одарці Рихтицькій» Володимир Сіренко пише: «Ми будемо вічними. Коли нас земля обійме на різних півкулях планети, наші слова небрежливі зустрінуться в Україні».

Рецензентка «Літературної України» Олена Логвиненко висловила вплив Рихтицької на присутніх у Києві словами однієї харків'янки: «Спасибі тобі, Трояндо, що Україну нам із чужини занесла». Рецензентка відмітила думку Дарії Рихтицької про те, що «в Україні вся суть проблеми у відсутності на державному відноколi справжнього Проводу».

Гін Дарії Рихтицької бути місіонеркою українських національних ідей є подивугідний і повинен стати спонукою для багатьох українців у діаспорі, обдарованих різними талантами, йти її слідами, щоб прислужитися Україні. Нації, яка пережила кілька поколінь геноциду, потрібні ідейні талановиті люди, щоб до влади прийшла шляхетна, мудра і динамічна націоналістична еліта. Це є також великим бажанням Дарії Мельникович-Рихтицької.

Посмертні згадки

Ділимося сумною і болючою вісткою з членами Редакційної Колегії нашого журналу-місячника, його співробітниками, передплатниками і читачами, як також із загалом української громадськості, що в п'ятницю, 18 серпня 1995 року, з волі Всевишнього відійшов у вічність по важкій недугі на 75 році життя

бл. п. ГРИГОРІЙ ЦЕБРІЙ,

вельми заслужений громадсько-політичний діяч ще з домашніх передвоєнних часів.

Бл. п. Григорій Цебрій народився 23 серпня 1920 року в селі Красна на Західних Українських Землях під Польщею. У своєму молодому віці став він членом Юнацтва, а згодом Активу ОУН, приймаючи жваву участь в підпільній боротьбі тієї Організації за УССД проти польських, московсько-більшевицьких і німецьких окупантів. В надзвичайно бурхливих під цим аспектом 1943–1944 роках Покійний опиняється на Заході, а по закінченні Другої світової війни поселюється на декілька років у Великій Британії і включається в політичне та громадське життя українських поселенців у тій країні, стаючи членом СУБ, СУМ, УВС тощо, а особливо приймаючи активну участь в розбудові мережі рев. ОУН в Західній Європі та в розбудові її виховно-ідеологічної, видавничої і політичної діяльності, займаючи в сітці ОУН певні провідні становища. Він був одним із перших основників журналу «Визвольний Шлях», одним із перших його кольпортерів, а впарі з цим також одним із перших членів-уділовців УВС.

Переїхавши на початку 50 років до США, Покійний продовжував репрезентувати і кольпортерувати «Визвольний Шлях» у США, прислудуючи для нього багато відданих передплатників, жертводавців, співробітників і читачів. У США Покійний вложив багато своїх зусиль, вміння, жертвовності і патріотизму в тамошні Організації та Установи УДФ, а особливо в СУМ та ООЧСУ.

Найсердечніші вислови співчуття засилаємо цим шляхом горем опечаленій Дружині Покійного, Дочкам з Родинами і всім Подругам та Дружам з ближчого та дальшого оточення Покійного у США, Великій Британії і в Україні.

ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

*Дирекція УВС-УІС, Адміністрація
і Редакція «Визвольного Шляху»*

З глибоким болем і смутком ділимося з членами Спілки Української Молоді у Великій Британії та у світі, що в понеділок, 14 серпня 1995 р., після довгої і важкої недуги, на 48 році свого трудово-го життя, із волі Всевишнього перестало битися серце і спокійно відійшла на вічний спочинок

бл. пам. ІРИНА КАРПИНЕЦЬ,

незабутня, заслужена і невтомна сумівська діячка нашого терену.

Народилася Ірина 9 лютого 1948 року в місті Брадфордї в патріотичній родині Пиляків. Родичі виховали її чесною і доброю дівчиною та прище-

пили їй любов до нашої Батьківщини-України, яку вона зберігала в її занадто короткому житті.

Покійна Ірина ходила до Школи Українознавства у Брадфордї, де закінчила 10 клас. Вона вступила в ряди Спілки Української Молоді 1 лютого 1957 року і від того часу була відданим членом СУМ. Була учасницею перших сумівських таборів у Чіддінгфолдї та в «Тарасівцї». Вона була обрана до Управи Осередку СУМ у 1962 році, де між іншим сповняла обов'язки секретаря. Ірина завжди енергійно брала участь у всіх ділянках сумівського життя та проявила себе на культурно-освітньому полі, де була однією з перших танцівниць сумівського танцювального гуртка «Крилаті», належала до сумівської струнної оркестри та виступала часто на імпрезах з деклямаціями і в багатьох виставах.

Ще у молодих літах, в 1964 році, подруга Ірина-Гуцулка вступила до рядів Юнацтва ОУН і була вірною українською патріоткою протягом свого життя,кладаючи свої зусилля для кращої долі нашої неньки України.

У Брадфордї 21 липня 1973 р. Ірина одружилася зі своїм вірним другом Володимиром Карпинцем, і вони обидвоє щасливо прожили понад 22 роки. Вони поселилися в 1974 р. в Бірмінгемі. У 1978 р. народилася в них дочка Галина.

Покійна включилася до громадського життя в Ноттінгемі, куди привозила доню Галину до СУМ-у і Школи Українознавства, а сама допомагала в праці Батьківського Комітету і Гуртка ОУЖ, виконуючи обов'язки секретаря Гуртка ОУЖ від 1993 року.

В 1989 році Ірина почала допомагати в канцелярії Крайової Управи СУМ, а в 1990 році була обрана до Крайової Управи СУМ у Великій Британії, де від того часу аж до її передчасного відходу у вічність сповняла щиро і сумлінно функцію Ділового Секретаря КУ СУМ. З її передчасним відходом у вічність Спілка Української Молоді втратила добру і віддану діячку, яку нелегко буде заступити.

Покійна Ірина залишила горем опечалених: чоловіка Володимира, дочку Галину, маму Ксеню, брата Мирослава з родиною, швагра Стефана, близькі і дальші родини Пиляків і Карпинців, багато друзів і приятелів. Усім їм, а особливо чоловікові, дочці, мамі і братові, висловлюємо найглибше наше співчуття.

Похорон Покійної Ірини відбувся при численній участі сумівців і громадянства у вівторок, 22 серпня 1995 року, в Брадфордї.

Хай пам'ять про Неї в нашій сумівській родині зберігається вічно!

Крайова Управа СУМ у Великій Британії

БІБЛІОГРАФІЯ ОДЕРЖАНИХ ВИДАНЬ

«ІСТОРІЯ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ — 1918–1993», Київ, «Наукова Думка», 1994. Редакційна Колегія: Б. Є. Патон — голова, В. Г. Бар'єhtar, Ю. Ю. Кондуфор — заст. голови, П. Г. Костюк, С. В. Кульчицький — секретар, В. Ф. Мачулін, П. П. Толочко — заст. голови, і А. П. Шпак. Видання Академії Наук України, Інститут історії України. Обкладинка тверда, формат 21 x 16,5 см., стор. друку 316.

Микола Аркас: «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСИ», видавництво «Вища Школа», Київ, 1993. Ця книга — це популярний нарис історії України з 1908 року, перевидана офсетним друком на рекомендацію Міністерства освіти України для використання в навчальному процесі. Переднє слово — Гвоздецького Павла Миколайовича. Редактор — З. М. Книш, художнє оформлення — Є. В. Чурія (також редагування), техн. ред. Н. П. Довлстукаєв, кор. О. М. Алексєєв і оператор И. Б. Смажєлюк. Обкладинка тверда, оздоблена, формат — 23,5 x 16,5 см., стор. 386. Багато важливих історичних фотографій та ілюстрацій.

«ВІННИЦЯ: ЗЛОЧИН БЕЗ КАРИ», збірка документів та свідчень, Київ, видавництво «Воскресіння», 1994. Укладач матеріялу й автор передмови — Є. Сверстюк, художнє оформлення — О. Скопа. Ортографія публікованих матеріялів увідповіджено з нормами «Правописного словника» Г. Голоскевича (1930). Обкладинка тверда, оздоблена, формат 20 x 13 см., сторінок 334. До тексту додані важливі фотознімки та фотовідбитки.

Іван Гонтар: «МОЛОЧНИЙ ШЛЯХ», автобіографія. Обкладинка напів м'яка, ілюстрована, друге поправлене видання. Формат 23 x 15 см., сторінок 240. Багато ілюстрацій та фотокопій документів.

«НАУКА І СУСПІЛЬСТВО» — щомісячний науково-популярний і літературно-художній журнал, заснований Правлінням товариства «Знання» і видаваний видавництвом «Преса України». Ілюстрований. Числа — 9/10 за 1994 і 1/2 та 3/4 за 1995 р.

«НЕОПАЛИМА КУПИНА» — літературно-художній та історичний щомісячний журнал народознавства-історії України. Головний редактор — Михайло Малюк, директор — Василь Мандзюк і Консультативна Рада. Видавництво «Генеза», Київ, чч. 1/2, 3/4, 1995.

«СВОБОДА НАРОДІВ», Київ-Львів-Торонто-Нью-Йорк. Цей журнал засновано 1994 р. засновниками Марією Базєлюк, Петром Дужим, Ольгою Ерн, Наталкою Немировською, Мирославом Панчуком і Петром Франко. Шеф-редактор місячника — Марія Базєлюк і Редакційна Колегія, редактор — Зоряна Нагірняк, літер. редактор — Ганна Войтів. Журнал виходить у Львові, Україна. Досі появилось (7.9.95) три числа.

«УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК» ч. 1, 1995 — часопис українців Республіки Комі. Співзасновники часопису: Б. Божик, Г. Гелетій, Я. Гелетій, А. Кобилянський і М. Куцопей. В. о. головного редактора (на гром. засадах) Ярослав Гелетій і Редакція (на гром. засадах). Формат квартальника — 20 x 14,5 см., 68-сторінковий, ілюстрований.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

УКРАЇНА:

*Представництво УС в Києві
Київ 53, вул. Смірнова–Ласточкина 18/3.
Тел./факс: (044) 212–17–60*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. рег. Микола Шатилов.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
